

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HÂŞİM ER-RUFÂÎ VE ŞİİRLERİNDE ROMANTİZM
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. HÜSEYİN POLAT

HAZIRLAYAN
CUMALİ ÇAKMAK

MALATYA-2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HÂŞİM ER-RUFÂÎ VE ŞİİRLERİNDE ROMANTİZM

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazırlayan
CUMALİ ÇAKMAK

Danışman
Dr. Öğr. ÜYESİ HÜSEYİN POLAT

MALATYA-2019

T.C

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HÂŞİM ER-RUFÂÎ VE ŞİİRLERİNDE ROMANTİZM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi HÜSEYİN POLAT

HAZIRLAYAN

CUMALİ ÇAKMAK

Jürimiz ^{05.08.2019} tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans tezini (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı olarak ^{Sosyal Bilimler Anabilim, Arap Dili ve} Bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul etmiştir.

Beleşatı

Jüri Üyeleri Unvan Ad Soyadı	İmzası
1. Doç. Dr. Feriye Şahin	
2. Doç. Dr. Atila A. D. K.	
3. Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Polat	
4.	
5.	

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet Kubat
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin POLAT danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırlamış olduğum “Hâşim er-Rufâi ve Şiirlerinde Romantizm” isimli tez çalışmam, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan hazırlanmıştır. Tez çalışması sırasında yararlandığım tüm kaynakların, hem çalışmamda hem de kaynakçada görüldüğü gibi yöntemine uygun bir biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Cumali ÇAKMAK

ÖNSÖZ

Arap edebiyatı, uzun bir durağanlık döneminden sonra Fransa'nın 1798 yılında Mısır'ı işgal etmesi ile beraber Avrupa kültürü ile tanışmıştır. Bu sebeple Arap ruhu ile uyumlu olan ve Avrupa'ya hâkim olan romantizm akımı kısa sürede önce Mısır'da sonra da diğer Arap âleminde yayılmıştır. Arap edebiyatının bütün alanlarında kendini hissettiren romantizm özellikle şiirde büyük bir etki göstermiştir.

Bu tez çalışmasında romantizm akımının Batı ve Arap edebiyatındaki oluşumu, özellikleri, Arap edebiyatında hızlı yayılmasının etkenleri, ana temaları ve öncü konumundaki temsilcileri hakkında bilgi verilmiştir. Aynı zamanda kısa bir ömür yaşamasına rağmen geride bıraktığı muazzam eseriyle modern dönem Arap edebiyatı öncü şairleri arasında zikredilen genç bir şairin hayatı, divanı ve şiirlerindeki romantizm etkisi ele almak suretiyle, romantik bir şairi tanıtmaya fırsatı bulunmuştur.

Bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, Fransız işgali etkisi ile ortaya çıkan ve kısa zamanda Arap edebiyatını etkisi altına alan romantizm akımını genel bir bakış ile anlatılmaya çalışıldıktan sonra teze konu olan şairin yaşadığı asırdaki siyasi, sosyal, kültürel ve edebi durumdan bahsedilerek şairin şiirlerini etkileyen çevresel faktörler hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde şairin, doğumuna, ailesine, eğitimine, mücadelesine, vefatı ve şairlerin kendisi hakkındaki söylemlerine değinilmekle beraber; yaşadığı dönemde revaçta olan şi'ru'l hür hareketi ile bilgi verilip şairin bu hareket karşısındaki tavrı ve vefatından sonra tartışmaya sebep olan siyasi görüşü hakkında izahlar yapılmıştır. İkinci bölümde ise romantizm akımının ana temalarından olan ve şair Hâşim er-Rufâî'nin şiirlerinde ön plana çıkan tabiat, aşk, kadın ve vatan konuları Hâşim er-Rufâî'nin şiirlerinde romantizm ana başlığı altında incelenmiştir.

Çalışmamamda bana desteğini esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Polat'a ve diğer hocalarıma ayrıca tezimi baştan sona okuyan değerli arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Cumali ÇAKMAK

Malatya- 2019

ÖZET

HÂŞİM er-RUFÂÎ ve ŞİİRLERİNDE ROMANTİZM

Romantizm, klasizmin enkazı üzerine kurulmuş ve ondan doğmuş edebî bir ekoldür. Birçok etken sonucunda Avrupa'da ortaya çıkmıştır. O etkenlerden biri tüm Avrupa'yı kapsayan yıkıcı savaşlardır. Romantizm, genel prensiplerinin çoğunda klasizimden ayrılmaktadır. Romantikler aklın gücü ile mücadele ediyor ve onun yerine duygulara ve hislere yöneliyorlar.

Romantizm batıda yayılmasının ardından Arap âleminde de kendini göstermiştir. Kadim Arap edebiyat tarihi incelendiğinde, Arap ruhunun romantik olduğu görülür. Arap edebiyatçıları romantizme, kendi kültürleri ile uyuşacak şekilde alametler ve özellikler tanımlamışlardır. Özellikle Arap edebiyatının batı edebiyatıyla karşılaşmasından sonra romantizm akımının etkileri bütün edebi alanlarda görülmüştür. Arap şairlerin şiirlerinde oldukça etkisini gösteren bu akım, 20. Asrın ilk yarısında kısa bir ömür geçiren şair Hâşim er-Rufâî'nin şiirlerinde de yansımıştır. Onun divanını inceleyen ve şiirlerini okuyan bir kimse, özellikle doğayı, kadını ve vatani tasvir ettiği şiirlerinde romantizm eğilimini görür.

Anahtar kelimeler: Hâşim er-Rufâî, Şiir, Romantizm, Mısır, Edebi Akım

ABSTRACT

HÂŞİM er-RUFÂÎ and ROMANTICISM in HIS POETRY

Romanticism is an ecole founded on the ruins of the Classicism and born from its literary. It has emerged as a result of many factors in Europe. One of those factors is devastating wars across Europe. Romanticism differs from Classicism in most of its general principles. Romantics are struggling with the power of the mind and go for the emotions and feelings instead.

After the spread of Romanticism in the West, it has also revealed in the Arab world. An analysis of the history of ancient Arab literature reveals that the Arab spirit is romantic. Arab literati have defined portents and characteristics to romanticism, which will be formed by their own culture. Especially after the encounter of Arab literature with western literature, the effects of romanticism were observed in all literary fields. This movement, which had a significant effect on the poems of Arab poets, was reflected in the poems of poet Haşim er-Rufâî who had a short life in the first half of the 20th century. Anyone who studies his divan and reads his poetry will see the tendency of Romanticism, especially in his poems depicting nature, woman and motherland.

Key words: Haşim er-Rufâî, Poetry, Romanticism, Egypt, Literary Movement,

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
1. ARAP EDEBİYATINDA ROMANTİZM AKIMI.....	1
1.1 Romantizm.....	1
1.2. Romantizm Akımının Başlıca Özellikleri	2
1.3. Arap Edebiyatında Romantizm Akımının Ortaya Çıkması	4
1.4. Arap Edebiyatında Romantizm Akımının Gelişimindeki Etkenler	5
1.5. Arap Edebiyatında Romantizm Öncüleri.....	7
1.5.1. Halil Mutran (1872-1949).....	7
1.5.2. Halil Cubran (1883-1931)	7
1.5.3. Emîn er-Reyhânî (1876-1940).....	8
1.6. Arap Edebiyatında Romantizm Akımının Öne Çıkan Temaları	8
1.6.1. Tabiat	8
1.6.2. Aşk	10
1.6.3. Kadın	11
1.6.4. Vatan.....	12
2. ŞAİRİN YAŞADIĞI ASIRDA MISIR' DA SİYASİ DURUM.....	13
3. ŞAİRİN YAŞADIĞI ASIRDA EDEBÎ DURUM.....	15
3.1. Nesir.....	15
3.2. Şiir.....	17
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. ŞAİR HÂŞİM er-RUFÂÎ'NİN HAYATI.....	18
1.1. Hayatı	18
1.2. Eğitimi	19
1.3. Sosyal Faaliyetleri	19

1.4. Şairlerin Hâşim er-Rufâî Hakkındaki Görüşleri	20
1.4.1. Şair Mustafa er Rufâî (ö.1970)	20
1.4.2. Şair Hâmid Tâhir (ö.1968)	20
1.4.3. Şair Ali Cundi (ö.1973)	21
2. ŞAİR HÂŞİM VE eş-Şİ‘RU’L-HUR HAREKETİ.....	21
3-ŞAİR HÂŞİM’İN SİYASİ GÖRÜŞÜ	27
4- ŞAİRİN DİVANI.....	31
4.2.1. Birinci Mecmua	32
4.2.2. İkinci Mecmua.....	35
4.2.3. Üçüncü Mecmua	35
4.2.4. Dördüncü Mecmua.....	36
4.2.5. Beşinci Mecmua	37
4.2.6. Cirâhu Mısır (Mısır’ın Yaraları)	38
4.3. Diğer Eserleri.....	38
4.3.1. Öykü Türü	38
4.3.2. Tiyatro Türü	39

İKİNCİ BÖLÜM

HÂŞİM er-RUFÂÎ ŞİİRLERİNDE ROMANTİZM	43
1. TABİAT.....	43
1.1. Baharı vassafeden şiirleri:.....	45
1.2. Kırsalı Tasvir Eden Şiirleri	52
1.3. Hayvan Tasviri Şiirleri	55
2. AŞK VE KADIN.....	58
3. VATAN.....	73
3.1. Milliyetçilik Anlayışı	73
3.2. Siyâsiyyât.....	76
3.2.1. Monarşi Dönemi	76
3.2.1.1. Krala Yönelik Eleştirileri	76
3.2.1.2. Vefd Hükümetini Desteklemesi	77
3.2.1.3. İngilizlerle Mücadelesi.....	80

3.2.1.4. Barış Görüşmelerini Reddetmesi	82
3.2.2. Cumhuriyet Dönemi	84
3.2.2.1. Devrim	84
3.2.2.2. Devrim Sonrası	86
3.3. Ülkelere Yönelik Şiirleri	93
3.3.1. Filistin	94
3.3.2. Sudan	94
3.3.3. Cezayir	94
3.3.4. Afrika	95
3.3.5. Somali	96
SONUÇ	97
KAYNAKLAR	98
EKLER	
HÂŞİM er-RUFÂÎ'NİN FOTOĞRAFI	102
ORJİNAL DİVANININ KAPAĞI	103
ŞAİR HÂŞİM er-RUFÂÎ'NİN EL YAZISI	104

KISALTMALAR

- b. : Bin / İbn
bkz. : Bakınız
C. : : Cilt
Çev. : Çeviren
Bs. : Baskı
DİA. : Diyanet İslam Ansiklopedisi
M. : Miladi
m.ö. : Milattan Önce
H. : Hicri
h.ö. : Hicretten Önce
ö. : Ölüm tarihi
yy. : Yüzyıl
Sy. : Sayı
TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı
MEB. : Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
Thk. : Tahkik eden
T.y. : Tarihsiz / Tarihi yok.
TAED. : Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
TTK. : Türk Tarih Kurumu Yayınları

GİRİŞ

1. ARAP EDEBİYATINDA ROMANTİZM AKIMI

1.1 Romantizm

Romantizm “roman” kelimesinden türetilmiştir.¹ Orta Çağ’da şiir ve nesir türünden macera hikâyelerine verilen addır. Romantizm, terim olarak ilk defa on ikinci asırda Almanya’da ortaya çıkmıştır. O zaman sınırları belli bir tanıma sahip değildir. Bazen hayalî kıssalar, heyecan verici sahneler, kahramanlık ile ilgili konular, macera, aşk; bazende bilinçli ya da bilinçsiz yönelişler, bilinen kuralların dışına çıkma, geleneksel dilin dışında yerel dili kullanma şeklinde tanımlanmıştır.²

18. asrın ortalarında ve 19. asrın başlarında kökleşmiş edebî kurallara meydan okumanın adı olmuştur. Klasisizm karşısında yer alan her şeyi romantizm olarak tanımlayan romantikler, bu tanım sebebiyle romantizm asrından önce yaşamış William Shakespeare (ö.1616), Dante Alighieri (ö.1321), Miguel de Cervantes (ö.1616), Pedro Calderon (ö.1618) gibi bazı şair, yazar ve tiyatrocuları geleneksel kurallara bağlı kalmayıp yeni şeyler getirdiklerinden dolayı romantik edebiyatçılar olarak adlandırmışlardır.³

Günümüzde romantizm, bilinen özellikleri olan edebî bir akım olarak tanımlanmıştır. Avrupa’da yaygın olan klasisizme karşı bir fikir olarak geliştirilmiştir. Birçok tanım yapılmıştır. Öyle ki 1925 yıllarına gelindiğinde bazı kimseler yüz elliye yakın tanım saymışlardır.⁴

Gaetan Picon (ö.1976): Romantizm eş zamanlı arzuların bir arada ifadesi, ortaya çıkarılan özgürlükler, kişiyi kısıtlayan hiçbir şeye önem vermeme, taklit edilmeyen özgün duygular, kısacası romantizm kendisinde her şeyin mubah olduğu bir sanattır.⁵

Victor Hugo (ö.1885): Romantizm edebiyatta liberalizmdir. Fransız edebiyatçılarının gerçekleştirdiği bir devrimdir. 1789 Fransız ihtilali, monarşinin ve zorbalığın zincirlerini nasıl kırdıysa romantizm de, edebiyatta yazar ve şairlerin ellerini ve kollarını bağlayan kuralları öyle yıkmıştır.⁶

Van Tieghem (ö.1969): Romantizm duyguların girift dünyasını tasvir eden tabiat, geçmişe özlem, tarih duygusu, ideal âlemlerin tasviri, yazarın sadece kendisi olması ve kalbine inanmasıdır.⁷

¹ Abdurezak el-Asfar, *el-Mezâhibu'l-Edebiyye Leda'l-Ğarb*, 1. Bs (Suriye: İttihadu'l-Kitabi'l-Arap, 1997), 40.

² el-Asfar, *el-Mezâhibu'l-Edebiyye Leda'l-Ğarb*, 40.

³ el-Asfar, *el-Mezâhibu'l-Edebiyye Leda'l-Ğarb*, 40.

⁴ Muhammet Kuneymi Hilal, *er-Rumantikiye*, 1. Bs (Kahire: Daru'n-Nahda, 1995), 5.

⁵ Hilal, *er-Rumantikiye*, 5.

⁶ Hilal, *er-Rumantikiye*, 5.

⁷ Emel Kefeli, *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*, 2. Bs (İstanbul: Akademik Kitaplar, 2009), 33.

Mısırlı edebiyatçı İsmail Abdulkâfi: Romantizm, Avrupa sanatında 19. yy. 'ın ilk çeyreğinde klasisizmin yerine geçen ve Fransız ihtilalinin başlattığı halkların kurtuluş hareketinden doğan, yüksek ideallere önem veren, toplumsal çelişkilerle ilgili belli bir anlayışı olan, insan hayatının önemini ve sanatı geleceğe yönlendirmeyi dile getiren bir akımdır.⁸

Romantizm, klasisizmin doğurduğu bir edebî akımdır. Klasisizmin atası olan Pierre de Ronsard (ö.1585) şiirleriyle romantizmin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.⁹ Romantizm diğer bütün akımlardan farklı olarak Fransa'da doğmamıştır. 18. yy. 'da Almanya'da klasizme karşı oluşan bir eğilimden (Die Romantik) doğan romantizm, Almanya'dan on beş yıl sonra ilk defa Mme de Stael (ö.1817) tarafından telaffuz edilmiş ve Almanya'daki şekliyle Fransız edebiyatında kendine yer bulmuştur.¹⁰ Ancak bu safhadan sonra Fransız toplumunun milli karakteri paralelinde gelişmiştir.¹¹

Romantizmin ortaya çıkmasındaki en büyük sebep 18. yy. sonlarında ve 19. yy. başlarında Avrupa'da yaşanan yıkıcı savaşlardır. Avrupa'da ki reform süreçleri romantizm akımını hızlandırmıştır.¹² Özellikle Avrupa'yı sosyal, siyasi ve ekonomik açıdan etkileyen Fransız devrimi önemli bir rol oynamıştır. Avrupa toplumlarının otoriteye ve geleneklere karşı özgürlüklerini savundukları bu dönemde romantizmin temel kavramları olan bireysellik, hürriyet, eşitlik ve demokrasi söylemleri ön planda olmuştur. Ayrıca aydınlanma dönemi filozoflarından olan Montesquieu, Voltaire, Rousseau akımın fikirsel alt yapısını hazırlayan kimseler olmuşlardır.¹³ Mme de Stael 1800'lü yılların başında yayımladığı "*De la Litterature*" adlı kitabıyla yeni oluşumun kurallarını belirlemeye çalışmıştır.¹⁴ Stael ve Chateaubriand'ın düşünce olarak savundukları yeni edebiyat anlayışına uygun edebi eser vermeleri ve yabancı edebiyata mensup Walter Scott'un tarih sevdiren romanları, Schiller'in dram eserleri ve Byron şiirlerinin Fransızcaya çevrilmesiyle romantizm akımı gelişmiştir.¹⁵

1.2. Romantizm Akımının Başlıca Özellikleri

Bu akımın özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Romantikler, edebiyatta insanı kutsayan ilk dünyevi akımın öncüleri olmuşlardır. Hümanist anlayış romantiklerin en önemli özelliğidir.¹⁶

⁸ İsmail Abdul Fettah Abdulkâfi, *Mu'cemu mustalahâti 'Asri'l-'avleme*, 1. Bs (Kahire: Daru'l-Bâb, 2004), 103.

⁹ el-Asfar, *el-Mezâhibu'l-Edebiyye Leda'l-Ġarb*, 40.

¹⁰ Kefeli, *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*, 34.

¹¹ Kefeli, *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*, 35.

¹² el-Asfar, *el-Mezâhibu'l-Edebiyye Leda'l-Ġarb*, 40.

¹³ Kefeli, *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*, 34.

¹⁴ Mme de Stael, *Edebiyata Dair*, (Çev.: Safiye Hatay- Vahdi Hatay), 1. Bs (İstanbul: MEB., 1989), 27.

¹⁵ Hasan Öztürk, "Romantizm ve Liberalizm", *Liberal Düşünce Dergisi*, 7 (1997): 105.

¹⁶ Sevim Kantarcıoğlu, *Edebiyat Akımları ve Edebi Metinler*, 1. Bs (Ankara: Ankara Gazi Üniversitesi, 1993), 83.

Romantizmde ölçü tanımayan kişisel duygu ve heyecanlara yer verilmiştir. Hayâl ve fantezi ön plandadır. Artık sanatta aklın egemenliğine son verilmiştir. Bu edebiyat akımı hayâllerle duyguların üstünlüğünü kabul etmekle, gerek klasisizme gerekse neoklasisizme başkaldırmış durumdadır.¹⁷

Romantikler, klasik edebiyatın şekil ve içerik yönünden bütün kurallarını yıkmışlardır. Duygu ve düşüncelerini hiçbir sınırlamaya bağlı kalmaksızın yazmayı prensip haline getirmişlerdir.¹⁸

Romantizmi savunanlar edebi eserlerde belli konular yerine insan ve toplum hayatıyla ilgili her şeyin işlenebileceğini; dram ile trajedinin, gülünç ile acıklığın bir arada bulunabileceğini söylemişlerdir.¹⁹

Tabiat, sanatkârın ilham kaynağı; eser kahramanın sığınadır. “Tabiat taklit edilmeli, tasvir edilmelidir.” yorumunu yapmaktadırlar. Romantiklere göre tabiat görünen ve görünmeyen yanları ile anlatılmalıdır. Yalnız, görünen manzarayı tasvir etmek yetmez. Onun derinindeki mânâ da sezilmelidir. Çünkü sanat bir taklit değil, yeni bir şey ortaya koymaktır. Yeni bir şeyler ortaya koymak için ele aldığınız kişinin ve manzaranın ruhunu kavramak gerekir.²⁰

Hayâl gücü ve çeşitli temalarla anlatılan aşk romantiklerin etkilendiği ve eserlerinde yansıtmaktan çekinmedikleri en önemli bir konudur.²¹

Romantizmde din duygusu ön plandadır. Dini “dogmatik” olarak değil “yaşandığı gibi bir duygu” olarak ele alırlar. Aynı zamanda milli ve dinî hayatın anlatılmasına önem vermişlerdir.²²

Romantik yazar, eseriyle iç içedir. Kahramanlarına sık sık müdahale eder. Romantikler, kendi karakterleriyle eserlerindeki kahramanı bir bütün halinde okuyucuya sunmaktan zevk alırlar.²³

Romantik, bir dava adamıdır. Klasikler gibi iktidara bağlı değildir. İnanıldığı davaya hizmet etmeyi tercih eder. Hugo Bonaparte’ı hicvederken (Les- Châtiments), Silvio PeUico İtalya’daki Avusturya hâkimiyetine karşı çıkmakta (Mes Prisons- Hapishane Günlerim),

¹⁷ Seyit Kemal Karaalioğlu, *Edebiyat Akımları*, 1. Bs (Ankara: İnkılap ve Aka, 1971), 61.

¹⁸ Hilal, *er-Rumantikiye*, 16.

¹⁹ Ömer Tuğrul, “Toplumsal Olayların Etkisiyle Gelişen Üç Büyük Akımın Türk ve Dünya Edebiyatında İzleri”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/2 (2010): 78.

²⁰ Tuğrul, “Toplumsal Olayların Etkisiyle Gelişen Üç Büyük Akımın Türk ve Dünya Edebiyatında İzleri”, 78.

²¹ Tuğrul, “Toplumsal Olayların Etkisiyle Gelişen Üç Büyük Akımın Türk ve Dünya Edebiyatında İzleri”, 79.

²² Kefeli, *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*, 39.

²³ Fethi Gözler, *Avrupa’da ve Bizde Yazar ve Eserleriyle Edebiyat Akımları Yardımcısı*, 1. Bs (İstanbul: Damla, 1976), 72.

Lermontov Rusya’da fikir hareketlerini engelleyen idareye isyanını (Kafkas Mahkûmu) dile getirmektedir.²⁴

Romantikler rüya ile de yakından ilgilidirler. Ruhun, ilhamın ve şiirin özünün rüyalarda gizli olduğunu düşünürler. Duyular dünyasının arkasında sezinlenen bir ruh dünyasının varlığı daima romantiklerin kafasını meşgul eder.²⁵

Romantikler millî olanı işlemekte, millî duyguları terennüm etmektedir. Milliyetçilik, romantizm ile birleşir. Çeşitli ulusal hareketler edebi eserlere akseder ve milliyetçilik uluslararası bir olgu haline gelir.²⁶

Romantikler çoğu zaman abartılı bir dil, çeşitli imajlar, teşbihler ve tasvirler kullanmaktan çekinmemişlerdir.²⁷

Romantizmle birlikte klasisizmin katı kuralları kırılmış, edip ve şairler istedikleri gibi coşkun ruh hallerini eserlerine aksettirmek imkânı bulabilmişlerdir.²⁸

1.3. Arap Edebiyatında Romantizm Akımının Ortaya Çıkması

Romantizmi bir eğilim ve akım olarak birbirinden ayırmak gerekir. Çünkü romantik eğilim insan ruhunun bir tezahürü olarak sanat ve edebiyat tarihinde her dönem var olmuştur. Geçmişten beri romantizm kendini bazı şiirlerde, hikâyelerde, şarkılarda, masallarda vs. edebi yapıtlarda göstermiştir. Her insan, hayatının bazı dönemlerinde sükûneti ve huzuru bulamadığı toplumdaki uzaklaşıp, kendi iç dünyasına kapanıp hayâl dünyasında yaşamıştır.²⁹

İçerik olarak duygusallığı, üslupta ise sade bir anlatımı esas kabul eden romantizm tarihsel derinliği bakımından Avrupa edebiyatında Platon’a (m.ö.427-347), Arap edebiyatında ise İmruulkays’a (h.ö.80/545) varacak kadar eskilere götürülmektedir.³⁰ Romantizmin ana teması olan tabiat, aşk, vatan ve din mitolojisi vb. konular Arap edebiyat tarihinde hep var olmuştur.³¹

Modern dönemde batı kültürü ile doğrudan doğruya ilişkisi olan ilk Arap ülkesi Mısır’dır. Mısır’ın karşılaştığı kültür ise Fransız kültürü idi. 1798’de Napolyon’un Mısır seferiyle başlayan bu kültürel temas, ardından Mehmet Ali Paşa ve hanedanı tarafından uygulanan ilmi faaliyetler, romantizmin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Mısır’da

²⁴ Kefeli, *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*, 39.

²⁵ Kefeli, *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*, 34.

²⁶ Kefeli, *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*, 39.

²⁷ Tuğrul, “Toplumsal Olayların Etkisiyle Gelişen Üç Büyük Akımın Türk ve Dünya Edebiyatında İzleri”, 79.

²⁸ Gözler, *Avrupa’da ve Bizde Yazar ve Eserleriyle Edebiyat Akımları Yardımcısı*, 92.

²⁹ Abdülhamit Ahmedi, “Mezâhiru’l-Romansiye fi’ş Şiiri’l Ebi’l-Kasım Eş-Şabi”, *İdâetu’n-Nakdiyye*, 11/4 (2011): 17.

³⁰ Mehmet Yalar, “Halil Mutran ve Romantik Edebi Kişiliği”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 17/1 (2008): 49.

³¹ Hilal, *er-Rumantikiye*, 19.

romantizmin ilk temelleri 1826 yılında Fransa'ya gönderilen Mısır kültür heyetleri ile atılmıştır. Avrupa'dan dönen bu eğitilmiş kesim, farklı okullarda çeviri ve eğitim faaliyetleriyle uğraşmışlardır. Mehmet Ali Paşa'nın (ö.1849) Fransa'ya gönderdiği öğrenci heyetinin başkanı olan et-Tahtâvî (ö.1873), Paris'te kaldığı dönemde Fransızca'yı öğrenerek birçok eseri Arapça'ya çevirmiştir. et-Tahtâvî, Mısır halkına Avrupa'daki gelişmişliği ve oranın kültürünü anlatmak ve tanıtmak için seyahatname türünde olan "*Tahlisu'l-İbrîz fî Telhîsi's-Sefer ilâ Bârîz*" isimli eserini kaleme almıştır. et-Tahtâvî Fransa'dan döndükten sonra Fenelo'nun "*Les Aventures de Télémaque*" isimli eserini de Arapça'ya çevirmiştir.³²

et-Tahtâvî ile başlayan bu tercüme faaliyetlerini, 1822 yılında Bulak'ta Mehmet Ali Paşa tarafından bir matbaanın kurulması takip etmiştir. Bunun ardından Arap âleminde matbaacılık yayılmaya başlamış, matbaalarda gazetelerin basımı yaygınlaşmış ve tüm bunların neticesinde de yeni bir edebi nesil ortaya çıkmıştır. Yeni edebi türler zuhûr etmiş ve yaygınlaşmıştır. Yurt dışına giden bu yeni nesil, Avrupa edebiyatının eserlerini orijinal dillerinden okumaya başlamış, roman ve öykü çevirileri yapmaya çalışmışlardır. Bu çeviri faaliyetleri, tüm Arap dünyası için bir yol gösterici niteliği taşımaktadır. Çeviriyle başlayan bu süreç daha sonra taklit ve yaratıcılıkta son noktaya gelmiştir. 1828 yılında Rifa'a et-Tahtâvî tarafından bastırılan *el-Vakâ'i el-Mısriyye* Mısır'da yayımlanan ilk gazetedir.³³ İsmail Paşa (ö.1895) döneminde bilim ve edebiyat çalışmalarına önem veren gazetelerin sayısı artmıştır. Bu çeviri ve gazeteler özellikle modern matbaa, romantizmin tanıtılmasına ve Arap âleminde zemin oluşturmaya vesile olmuştur.

1.4. Arap Edebiyatında Romantizm Akımının Gelişimindeki Etkenler

Arap âleminde romantizm akımının gelişmesindeki kurumsal faktörleri kısaca şöyle sıralamak mümkündür:

- 1882 yılında Mısır'ın İngilizler tarafından işgali, Fransız devrimine zemin hazırlayan ve romantizm akımının ana temalarından olan ulusçuluk fikrinin halk arasında yayılması ve akabinde ulus tezini savunan Ahmed Lütfi Seyyid'in 1912'de çıkarmaya başladığı el-Ceride dergisi,³⁴
- 1908 yılında Sa'd Zaglûl başkanlığında yurt dışı ve yurt içinden toplanan bağışlarla İngilizlere rağmen bir halk kütüphanesi açılması,³⁵

³² Abbâs Hıdır, *el-Kıssatu'l-Kasîra fî Mısır munzu Neş'etihâ hattâ Senet 1930*, 1. Bs (Kahire: Dâru'l-Menzûme, 2011), 21.

³³ Muhammed Huseyin Heykel, *el-Edebu ve'l-Hayâtu'l-Mısriyye*, 1. Bs (Kahire: el-Mektebu'l-'Arabiyye, 1983), 39.

³⁴ Hıdır, *el-Kıssatu'l-Kasîra fî Mısır munzu Neş'etihâ hattâ Senet 1930*, 21.

³⁵ Şevkî Dayf, *el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-mu'asır fî Misra*, 1. Bs (Kahire: Daru'l-Maârif, 2010), 121.

- 1920 yılında Arap gazetesi “es-Sâih” ’in bir girişimi üzerine ABD’de yaşayan Arap yazarların en kabiliyetlilerinin katıldığı “Kalem Birliği” adlı birliğin kurulması,³⁶
- 1932 yılında Sao Paolo’da “Endülüs Birliği” adında başka bir birliğin kurulması,³⁷
- 1930 yılında Arap şiirini yüceltmek ve bu konuda şairleri yönlendirmek, şiir dünyasında sanatsal reformu savunmak, şairlerin toplumsal ve edebi düzeyini yükseltmek amacı ile kurulan Apollo gurubu,³⁸
- Halil Mutran ve Emin er-Reyhânî öncülüğünde serbest şiir hareketinin ortaya çıkması,³⁹
- Abbas el-Akkâd’ın başını çektiği “Divan Okulu,”⁴⁰

Araplar arasında romantizm akımının hızlı yayılmasının temel iç etkenleri kısaca şu sebeplere bağlanmıştır:

- Arap toplumunun yabancı güçler tarafından işgali, sömürgecilerin eliyle baskı ve zulme uğramaları, despot yönetimler,⁴¹
- Toplumsal tabakalar arasındaki uçurum, Arap reformistlerin ülkeleri için endişeleri, Batı’nın kültürel, siyasal, toplumsal ve teknoloji alanlarında hızla ilerlemesine karşın Arap ülkelerinin bütün bu alanlarda geri kalması,⁴²
- Modern dönemin getirmiş olduğu siyasi ve fikri değişimler, vatani özgürleştirme çağrıları, ulusal siyasi hareketlerin güçlenmesi, fert ve toplumda vicdani, siyasi ve fikri alanlarda hürriyete kavuşma arzusu şeklinde bilinç oluşması, milliyetçi düşüncelerin ve söylemlerin topluma hâkim olması,⁴³
- Tercümeler yoluyla okudukları Fransız ve İngiliz romantiklerin kitaplarından etkilenmeleri, edebiyatçılar arasında romantizm akımının, Arap tabiatı ile uyumlu olduğu görüşünün hâkim olması,⁴⁴

³⁶ Jacop Landau, *Modern Arap Edebiyat Tarihi(20.Yüzyıl)*, (Çev.: Bedreddin Aytaç), 1. Bs (Ankara: Gündoğan, 1994), 96.

³⁷ Landau, *Modern Arap Edebiyat Tarihi(20.Yüzyıl)*, (Çev.: Bedreddin Aytaç), 96.

³⁸ Muhammed ‘Abdulmun’im Hafâcî, *Dirâsât fi’l-edebi’l-‘Arabiyyi ve medârisih*, 1. Bs (Beyrut: Daru’l-Cil, 1992), II: 18.

³⁹ Shmuel Moreh, *Modern Arap Edebiyatında Mensur Şiir*, (Çev.: Şener Şahin), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 12/1 (2003): 159.

⁴⁰ Moreh, *Modern Arap Edebiyatında Mensur Şiir*, (Çev.: Şener Şahin), 159.

⁴¹ Necmuddin el-Hac Abdu’s Safa, *eş-Şi’ru’l- Arabi ve’t Tichâtu’l Cedîde fi’l-Asrı’n Nahdati’l-Edebiye*, 1. Bs (Riyad: Nâdi’l-Edep, 2006), 11.

⁴² Abdu’s Safa, *eş-Şi’ru’l- Arabi ve’t Tichâtu’l Cedîde fi’l-Asrı’n Nahdati’l-Edebiye*, 12.

⁴³ Abdu’s Safa, *eş-Şi’ru’l- Arabi ve’t Tichâtu’l Cedîde fi’l-Asrı’n Nahdati’l-Edebiye*, 12.

⁴⁴ Abdu’s Safa, *eş-Şi’ru’l- Arabi ve’t Tichâtu’l Cedîde fi’l-Asrı’n Nahdati’l-Edebiye*, 12.

- Kalbin akla galibiyeti şeklinde özetlenen romantizmin, manevi ve ruhani alanda ilerlemesine rağmen maddi ve ilmi alanda Batı'nın çok gerisinde kalmış ve küçük düşmüş Arap âleminin Batılılara karşı övünecekleri bir alan olması,⁴⁵

1.5. Arap Edebiyatında Romantizm Öncüleri

1.5.1. Halil Mutran (1872-1949)

Asıl adı Halil b. Abduh b. Yusuf Mutran'dır Lübnan'da dünyaya gelmiş, ömrünün çoğunu Mısır'da geçirmiş bir şairdir. Arap âleminde romantizmin öncüsü sayılıyor. Şairu'l katareyn (Lübnan ve Mısır şairi) lakabıyla anılmıştır.⁴⁶ Romantizmin, duygusal duyarlılıklarda vücut bulan, elem ve ızdıraplarla gelişen, bazen özlem dolu bazende isyankâr ifadelerle edebi ürüne dönüşen bir akım olduğu dikkate alınırsa Mutran ve eserlerinde gözlemlenen edebi kişilik, Mutran'ın ne denli romantik olduğunu ortaya koymaya yeterlidir. Klasik Arap şiirinin gerek yapı gerekse içerik bakımından mevcut haliyle çağın anlayışına cevap vermediğini iddia ederek bu konuda yenilikçi görüşlerini çeşitli vesilelerle deklare etmiştir. Bu kapsamda ilk çıkışını 1900'da şu ifadelerle yapmıştır:⁴⁷

“Dil, tasavvur ve düşünceden farklı bir şeydir. Bir de Arapların şiirle ilgili geleneksel yöntemi bizim için bağlayıcı olmamalıdır. Tam aksine onların dönemi onlara, bizim dönemimiz de bize özgüdür. Onların edebiyatları, ahlakları, ihtiyaçları ve ilimleri onlara; bizim edebiyatımız, ahlakımız, ihtiyaçlarımız ve ilimlerimiz de bize özgüdür. Bu nedenle şiirimiz onların kalıplarına dökülmüş ifade anlayışlarına uygun olsa da onların tasavvur ve sezgilerini değil, kendi tasavvur ve sezgilerimizi dile getirmeliyiz.”⁴⁸

Şair serbest şiirin öncülüğünü yapan edebiyatçılardandır.⁴⁹ Mutran'ın romantik şiirlerini topladığı dört ciltlik “*Divanu'l Halil*” adlı divanı vardır.⁵⁰

1.5.2. Halil Cubran (1883-1931)

Arap mehcer edebiyatçılarından Lübnanlı şair, yazar ve ressamdır. Ömrünün yirmi yılını Amerika'da geçirmiştir. Arap göç edebiyatının kurucusudur.⁵¹ Eserlerinde romantizmin iki önemli kavramı olan güzellik ve sevgi üzerinde oldukça durmuştur. En önemli eserlerinden biri olan “*el-Ecnihatu'l-Mutekessira*” kitabında güzellik ve sevgi üzerine şu ifadeleri kullanmıştır:

“Güzellik ancak ruhlarımızın idrak edebileceği, kendisiyle sevinebileceği ve etkileriyle gelişebileceği bir sırdır... Gerçek güzellik toprakın derinliklerinden gelen ve çiçeğe rengini ve kokusunu kazandıran hayat gibi,

⁴⁵ Abdu's Safa, *eş-Şi'ru'l- Arabi ve't Tichâtu'l Cedîde fi'l-Asrı'n Nahdati'l-Edebiye*, 13.

⁴⁶ Ahmet Derviş, *Halil Mutran el-Amalu's-Şiiriyeti'l-Kamile*, 1. Bs (Kuvvet: Muessesetun Hâizetun Abdulaziz, 2010), 3: 4.

⁴⁷ Yalar, “Halil Mutran ve Romantik Edebi Kişiliği”, 52.

⁴⁸ Halil Mutran, *el-Mecelletu'l-Mısıriyye* 3/1 (Temmuz 1900): 85.

⁴⁹ Cemaluddin er-Ramadi, *Min Âlamu'l-Edebi'l Muasır*, 1. Bs (Kahire: Daru'l-Fikir, 1985), 17.

⁵⁰ Derviş, *Halil Mutran el-Amalu's-Şiiriyeti'l-Kamile*, 3: 7.

⁵¹ Hasan Mahmûd Nûreddin, *Cubrân Halîl Cubrân* (Dımaşk: el-Mevsû'atü'l-'Arabiyye, 2003), 7: 465.

ruhun en kutsal noktasından yayılan ve bedeni aydınlatan bir ışıktır. Bu kadınla erkek arasında bir anda ortaya çıkan ruhsal bir uyumdur. Bir anda bütün eğilimlerden tek bir meyil doğar. İşte bu, aşk adını verdiğimiz ruhsal uyumluluk halidir.”⁵²

Mistik bir anlayışla yazılan “*Nebi*” adlı eseri yirmiden fazla dile çevrilmiş en önemli eseridir.⁵³

1.5.3. Emîn er-Reyhânî (1876-1940)

Mehcer edebiyatı ve romantizminin en önde gelen edebiyatçılarından biridir. Beyrut’un kuzeydoğusunda Füreyyke köyünde doğmuştur. Hristiyan Mârûnî bir aileye mensuptur. Evini saran fesleğenler (reyhan) sebebiyle Reyhânî nisbesini almıştır.⁵⁴

Emin er-Reyhânî en önemli eseri olan “er-Reyhâniyyât” isimli kitabında romantizm akımının ana temalarından olan tabiatı, kişileştirerek şu ifadeleri kullanmıştır:

Eğer bana yaklaşmak, sevgi çiğleriyle nemlenmiş yeşil kanatlarım altında oturmak istiyorsan, her şeyden önce, rahat sohbet meclislerini, konforlu yaşam ortamını arkanda bırakmalısın. Hurafe ve görenek dikenlerini ezmeli, evham vadilerini, suni sevgi cetvellerini geçmeli, kâh idarecilerin sarmaşığına dolanmalı, kâh filozofların çalılırlarına takılmalı, kâh kanun hendeklerine düşmelisin... Zira ancak bana ulaştığın ve gölgede oturduğun zaman saadeti hissedebilir, gerçek hayata yakın ve öbür şeylerden uzak olursun...⁵⁵

Reyhânî Arapça ve İngilizce pek çok eser kaleme almış, eserlerinin bir kısmı ölümünden sonra kardeşi Albert er-Reyhânî tarafından yayımlanmıştır. Henüz basılmamış eserleri Füreyyke’deki Emîn er-Reyhânî Müzesi Arşivi’nde bulunmaktadır.⁵⁶

1.6. Arap Edebiyatında Romantizm Akımının Öne Çıkan Temaları

1.6.1. Tabiat

Yeryüzünde yaşayan bütün insanlar din, dil, ırk, cinsiyet, kültür ve yaşam tarzı bakımından farklı topluluklar olmalarına rağmen, sevinç ve mutluluklarında, hüznün ve ızdıraplarında, tabiatın kucağında kendilerini huzur içinde hissetmektedirler. İnsanların tabiata karşı duymuş oldukları derin sevgi ve özlem onların benliklerine Yüce Allah (cc) tarafından yerleştirilmiştir. İnsanlar ancak kendi zevk ve duyguları kadarıyla tabiatın nimetlerinden istifade etmektedirler. Toplumun bir parçası olan şairlerde de durum aynıdır.

Arap şairleri yaşadıkları tabiata ait manzaraları, çölleri, vadileri, dağları, terk edilen diyarları, gökyüzünde parlayan yıldızları, ayı, güneşi, bulutları, yağmurları, çevre de yaşayan canlıları ve bitkileri şiirlerinde çok güzel tasvir etmişlerdir. Bedevî bir hayattan sıyrılıp medeni hayata geçtikten sonra da inşa edilen şehirleri, kısalı, yapılan sarayları, havuzları, bağ-bahçeleri,

⁵² Halil Cubran, *el-Ecnihatu'l-Mutekessira*, 1. Bs (Beyrut: el-Mektebetu's-Sekafiyye, t.y.), 13.

⁵³ Mahmûd Nûreddin, *Cibrân Halil Cibrân*, 7: 467.

⁵⁴ Cengiz Tomar, “Emîn er-Reyhânî”, *Bibliyografya* (Ankara: TDV, 1988), 35: 44.

⁵⁵ Emin er-Reyhânî, *er-Reyhâniyyât*, 1. Bs (Beyrut: Daru'l-Cil, 1989), 3: 45.

⁵⁶ Tomar, Cengiz, *Emîn er-Reyhânî*, TDV., 45.

gül-çiçekleri, hayvanları, geçmişin kahramanlıklarını, günlük yaşamlarıyla ilgili kullandıkları araç ve gereçleri, kısacası gördükleri her şeyi Arap edebiyatının dilsel zenginliğini de kullanarak tasvir etmişlerdir. Yaşadıkların dönemin tabiat güzelliklerini anlaşılmasında zorluk oluşturacak kapalı ifadeler kullanmaksızın edebiyat tarihine altın harflerle yazılacak ölümsüz ibarelerle günümüz çağının insanı önüne canlı bir resim gibi koymuşlardır. Geçmişten günümüze tabiata olan sevgilerini kasidelerinde tasvir ve teşbih sanatını kullanarak dizelerle ifade etmişlerdir.⁵⁷

Klasik Arap edebiyatı tabiat şiirlerinde daha çok görsel bir dil ön plana çıkmış, duygular arka plana atılmıştır.⁵⁸ Tabiatın ve ona ait unsurların konu edildiği klasik Arap tabiat şiirinde yer alan betimlemelerde maddî, yer yer ince ayrıntılara inilmiş olmakla birlikte, şairlerin büyük ölçüde bir bakıma fotoğraf çekmekle yetinmiş oldukları dikkat çeker. Gözlerinin gördüklerine duygularını da katarak tabiat şiirine ayrı bir heyecan katmamışlardır. Bu sebeple, şiir eleştirmenlerinin çoğu, klasik dönem Arap şiirinin azımsanmayacak bir kısmının tasvire dayandığı görüşündedir.⁵⁹ Kasidenin belirli bir kısmını teşkil eden bu tasvirî parçalar, çöl ortamı ve av hayvanları gibi bedevi yaşamın vazgeçilmez unsurlarını çoğu defa zengin ve deşifre edilmesi oldukça güç bir lügat malzemesiyle örmüş ve akıl almaz bir incelik ve derinlikle işlemiştir. Ancak söz konusu şiirlerde şair, tabiatla hemhal olmadığı gibi varlığın özünü kavrama ihtiyacıyla tabiat unsurlarını bir tefekkür malzemesi olarak kullanma çabası içinde de değildir.⁶⁰

Modern dönemde Arap edebiyatçıları romantizmin akımının da etkisiyle tabiat kavramına daha farklı bir anlayışla yaklaşmışlardır. Tabiatı insanların duygularını ortaya çıkaran bir ilham kaynağı, güzelliği ve manzaraları ile insanı teskin eden, dertlerini, sıkıntılarını ve hüznlerini paylaştıkları vefakâr bir dost, korkularında ve endişelerinde gidebilecekleri bir sığınak, hayatın getirdiği zihni ve bedeni yorgunluklarını atabilecekleri bir istirahatgâh ve yeniden toparlanmak, kendini bulmak için karargâh olarak görmüşlerdir.⁶¹

Bunun en bariz örneklerinden bir tanesi romantizm akımının öncülerinden ve mehcer edebiyatçılarından olan Reyhânî'dir. Reyhânî tabiat ve unsurlarına, sadece güzel manzaralarından kaynaklanan bir tatmin ihtiyacıyla yönelmemiş, aksine, şiir ve yazılarındaki tabiat kavramını hem edebiyat anlayışının, hem de hayat felsefesinin en derin sırlarından biri olarak yaşatmaya çalışmıştır. Reyhânî için tabiat sadece bir doğa parçası değil, yorgun ve bitkin

⁵⁷ Nurî Hammûdî el-Kaysî, *et-Tabi'atu fi'ş Şi'iri'l-Cahiliye*, 1. Bs (Beyrut: Daru'l-İrşad, 1970), 225.

⁵⁸ Rahmi İmran, "Bevâisu-Siretu't Tabi'a fi-Endülüs", *Journal of Islamic* 11/15 (2015): 325.

⁵⁹ Kenan Demirayak, *Abbasi Edebiyatı Tarihi*, 1. Bs (Erzurum: Şafak, 1995), 81; Hannâ el-Fâhûrî, *fî-Tarihi'l-edebi'l-Arabî*, 1. Bs (Beyrut: Daru'l-Cil, 2014), 186.

⁶⁰ er-Reyhânî, *er-Reyhâniyyât*, 3: 21.

⁶¹ Ahmed Avîn, *Tabiatu'r Rumansiye fi'ş-Şi'iri'l-Arabî'l-Hadis*, 1. Bs (İskenderiye: Daru'l-Vefa, 2001), 5; Seyyid Nevfel, *Şi'ru't-Tabi'a fi'l-Edebi'l-Arabî*, 1. Bs (Kahire: Daru'l-Vefa, 1978), 17-19.

düşen insanın huzur ve sekînet aramak üzere sığındığı ilâhî bir mabet mesabesindedir. Asvâtu's-sekîne (Sükûnetin Sesleri) adlı makalesinde şu ifadeleri kullanıyor:

“İşte o ağacın bulunduğu yere kurbağa vıraklamalarının, keklük ötüşlerinin ve kartal kanatlarından yükselen çırpınma seslerinin eşlik ettiği müthiş ürperti veren bir sükûnet yerleşir. Yemin ederim ki bu sükûnet, içerisine insanoğlunun akidelerinin ve hurafelerinin gömülü olduğu sessizliğin sesidir.”⁶²

“Avd ile'l-Vâdî” adlı şiirinde tabiat ve dışındaki hayatla ilgili şu dizeyi dile getiriyor:

انتقلتُ من بُستانٍ في قلبه سُكونٌ وجَفَاءٌ إلى بَلَدٍ ضَوْضَاؤها تَمَلُّ الفَضَاءَ

“İçinde sükûnet ve cefa olan bir bahçeden kalkıp, hengâmesi her yeri saran bir şehre vardım.”⁶³

1.6.2. Aşk

Arap edebiyatı, aşk ekseninde şekillenmiş ve gelişimini sürdürmüş bir edebiyat geleneğidir. Şairler, asırlar boyunca çeşitli teşbihler, mecazlar, tasvirler aracılığıyla aşkı anlatmaya çalışmışlardır.⁶⁴ Her şair aşkı kendine göre yorumlamıştır.

Küfeli şair Ebu'l- Kâsım Hammad b. Ebî Leyla'ya (ö.790) “Aşk nedir?” diye soruldu. Dedi ki: Aşk; kökü fikir, gövdesi zikir, dalları sihir, yaprakları hastalık ve meyvesi ölüm olan bir ağaçtır.⁶⁵

Mısırlı filozof, edip Ali b. El-Heysen (ö.1040): Aşk sorunların meyvesi, iki ruhun birleşmesinin (vahdeti vücut) kanıtı, şefkat denizinden bir lütuf, özün safiyetidir. Aşkta ziyade bedende noksanlıktır.⁶⁶

Ebu Malik el-Hadramî: Aşkın sihirli bir nefesi, ateş korundan daha sıcak ve daha gizlidir. Cismin ve ruhun birleşmesi ile aşk gerçekleşir. Aşk, kum tanelerinin arasına yağmur damlalarının nüfus etmesi gibi kalbe nüfus eder.⁶⁷

Aşk şiiri, romantik şiir alanının en geniş olarak kabul edilir. Aşk, asırlarca farklı edebiyat dallarında önemli bir rol oynamıştır. Tiyatrolarda, kıssalarda, şiirlerde önemli bir konu başlığı olmuştur. Ancak hiçbir dönemde romantizmde olduğu kadar geniş bir alan bulamamıştır. Klasik dönemde genel olarak kötülüğe sebep veren nefsin arzularından bir arzu olarak değerlendirilirken, romantizm asrında bir fazilet olarak kabul edilmiştir. Âşık olmayanın şiir yazamayacağı görüşü dillendirilmiştir.⁶⁸

⁶² Emin er-Reyhânî, *el-İhsânu's-Sâmit (REYHÂNİYYÂT)*, 1. Bs (Beyrut: Daru'l-Cil, 1989), 370.

⁶³ Emin er-Reyhânî, *Avd ile'l-Vâdî (HUTÂFU'L-EVDİYE)*, 1. Bs (Beyrut: Daru'l-Cil, 1989), 175.

⁶⁴ Avîn, *Tabiatu'r Rumansiye fi's-Şi'iri'l-Arabi'l-Hadîs*, 137.

⁶⁵ Ahmed Timur Başa, *el-Hubbu ve'l-Cemal inde'l-Arap*, 1. Bs (Halep: Daru'l-İsa, 1971), 13.

⁶⁶ Başa, *el-Hubbu ve'l-Cemal inde'l-Arap*, 13.

⁶⁷ Başa, *el-Hubbu ve'l-Cemal inde'l-Arap*, 14.

⁶⁸ Hilal, *er-Rumantikiye*, 164.

Romantiklerin aşk algısı platoniktir. Onlar gerçekte var olmayan, kendi zihinlerinde, hayal dünyalarında yarattıkları ve olağan üstü güzelliklerle vasıf ettikleri varlığa âşıktırlar. Onlara göre kadın, kalplerini coşturmak için gökyüzünden indirilmiş bir melektir.⁶⁹

1.6.3. Kadın

Modern dönemde kadın olgusunun toplum içerisindeki konumunun değişmesi ile kadın temalı şiirde etkilenmiştir. Klasik Dönem’de genel anlamda kadın, ikinci sınıf insan, zaman zaman köleden aşağı bir varlık olarak görülmüştür. Cinsel bir obje olarak değerlendirilerek Klasik Dönem’de hissi gazel şiir türünün oluşmasına vesile olmuştur. Modern Dönem’de kadın, tedavi edilmesi gereken toplumsal problemlerden bir problem olarak değerlendirilmiş, kadına toplum içinde hürriyetinin, siyasi ve içtimai haklarının verilmesi yönünde mücadele verilmiştir.⁷⁰

Romantizm akımının önde gelen temsilcilerinden olan J. Stuart Mill (ö.1873), bir medeniyetin seviyesini gösteren en önemli olgu o medeniyette yaşayan kadınların hayat şartlarıdır anlayışına sahiptir. Bu anlayış, kuşkusuz Mill’de olduğu gibi romantiklerin “kadın” olgusuna biyolojik bir unsur olarak değil sosyolojik bir olgu olarak yaklaştığının göstergesidir. İdeal toplum kurmayı hedefleyen romantizm kendi medeniyet görüşünü kadın üzerinden inşa etmeye çalışmıştır.⁷¹

Romantik Arap edebiyatçıları kadının erkek gibi toplumun bir parçası olduğu düşüncesini bütün eserlerinde dile getirmişler ve şiddetle savunmuşlardır.⁷²

Mısır basınında kadın konuları üzerine yazan ilk kadın Zeynep Fevvez (ö:1914) “en-Nil” gazetesinde ki yazılarında kadın haklarını savunarak kadın ve erkek eşitliği üzerinde durmuştur.⁷³

Romantik şairlerden Ahmet Şevkî (ö:1932) kadının cehaletinin tehlikesi ve anne olması hasebiyle kadının yetiştirilmesinin önemi ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

إِذَا نَشَأَتْ النِّسَاءُ فِي أُمِّيَّةٍ وَضَعُ الرِّجَالِ جُهَالًا وَحَمُولًا

“Kadınlar cehalet içerisinde yetiştiğinde erkekler cahil ve tembel olurlar.”⁷⁴

⁶⁹ Nağm Asım Osman, *er-Rumansiye*, 1. Bs (Suriye: el-Merkezu’l-Dirâsâtü’l-İslâmiye, 1996), 62.

⁷⁰ Osman, *er-Rumansiye*, 92.

⁷¹ Siddık Ağçoban, “Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam’da Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar”, *Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din sosyolojisi Bilim dalı*, 2, 2016, 21.

⁷² Osman, *er-Rumansiye*, 93.

⁷³ Bülent Korkmaz, “Modern Arap Edebiyatında Kadın Yazarların Doğuşu”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi* 54/1 (2014): 71.

⁷⁴ Abdulmecid el-Hur, *Ahmet Şevkî Emîru’ş-Şuara ve Ni’me’l-Lahn ve’l-Ğina*, 1. Bs (Beyrut: Daru’l- Kutubu’l-İlmiye, 2007), 137.

Cubran, “*el-Ecnihatu'l-Mukessera*” isimli kitabında kadın hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Kadının kalbi zamanla değişmez, mevsimlerle dönüşmez. Kadının kalbi uzun süre didişir ama ölmez. Kadının kalbi, ağaçların kökünden söküldüğü, odunların yakıldığı, kanla kayaların boyandığı, kemik ve kafataslarının toprağa gömüldüğü, savaş vahşetinin yaşandığı bir ortamda sakin kalabilen bir kalbidir. Kadının kalbinde ki ilkbahar sonsuza kadar devam eder.”⁷⁵

1.6.4. Vatan

Vataniyyât şeklinde adlandırılabilir şiiirler, geçmişten günümüze Arap edebiyatında geniş bir şekilde yer tutmuştur. Özellikle vatan sevgisi ve vatana özlem başlıkları cahiliye döneminden beri şiiirlerde işlenmektedir.⁷⁶ İmruu'l-Kays'ın ölmeden hemen önce söylediği son beyitlerde de vatana dair göndermelerin bulunması vatana duyulan özlem noktasında dikkat çekici bir durumdur:

رَبِّ خُطْبَةٍ مُسْخَرَةٍ
وَطَعْنَةٍ مُتَعَانِجَةٍ
وَجُعْبَةٍ مُتَخَرِّجَةٍ
تَذَقَّنُ غَدَاً بِأَنْقَرَةٍ

“Dilimdeki fesâhat ve eşsiz şiiirlerim, her darbeye bıraktığım yara izleri ve yudumladığım nice içkim, belki de yarın bu mekânda, Ankara'da gömülecek.”⁷⁷

Vatan sevgisi ve özlemi konusu, Modern Dönem şiiirine coğrafi parçalanmışlık içindeki toplumların temsilcisi durumundaki şairlerin duygularını doğal bir ifade biçimi olarak kendini göstermektedir. Romantizmle beraber vatan kavramı; dışardan gelen işgale karşı direniş ve bağımsızlık mücadelesi ve içindeki diktatörün despot yönetimine karşı devrimci bir mücadele ile sefalet içerisinde siyasi ve toplumsal prangalarla zayıf düşürülmüş halka şefkat ve onların sözcülüğünü yapma şeklinde iki çerçevede toplanmıştır.⁷⁸

Romantikler insan haklarını, halkın egemenliğini, bağımsızlığı, fikir hürriyetini, eşitliği ve toplumsal kuralları savunan kimselerdir. Romantizm, insanların ayaklarına vurulmuş ağır prangaları kırmak, zulmü bastırarak onları korkularından, endişelerinden, kinden emin kılmak, sefaleti, açlığı, ümitsizliği, kötümserliği ve cehaleti insan hayatından çıkarmanın mücadelesidir.⁷⁹

⁷⁵ Cubran, *el-Ecnihatu'l-Mutekessira*, 52.

⁷⁶ Vehbi Tanus, *el-Vatan fi Şi'iri'l-Arap*, 1. Bs (Halep: Mektebetu'l-Edep, 1975), 282.

⁷⁷ Mahmud b. Ahmed b. Muhammed b. el-Hadir el-Cevâlîkî, *el-Mu'arrab mine'l-keîâmî'l-A'cemî 'alâ hurûfi'l-mu'cem*, 1. Bs (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1990), 126.

⁷⁸ Tanus, *el-Vatan fi Şi'iri'l-Arap*, 284.

⁷⁹ Osman, *er-Rumansiye*, 67.

2. ŞAİRİN YAŞADIĞI ASIRDA MISIR' DA SİYASİ DURUM

Mısır, 1798 yılında Napolyon Bonapart komutasındaki Fransız orduları tarafından işgale uğramıştır.⁸⁰ Üç yıl süren bu işgal aynı zamanda Arap edebiyatında ve siyasetinde yeni bir başlangıç kabul edilmiştir.⁸¹ Mısır'ı işgal eden Napolyon birliklerini buradan atmak için gönderilen ve Osmanlı ordu birlikleri arasında bulunan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın iktidarı ele almasıyla, Mısır'da yeni bir dönem başlamıştır. Mısır, Kavalalı Mehmet Ali Paşa önderliğinde özerk duruma gelmiştir. 1882 yılında Britanya'nın işgal etmesiyle birlikte ülke, fiilen Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminden çıkmıştır. Ancak Hidivlik devam etmiştir.⁸²

İngilizlerin işgali ve kukla yönetimleri ile yürüttüğü siyaset, Mısırlıların İngilizlere karşı olan kin ve nefreti arttırmış ve bu durum halkın mücadeleye başlamasında oldukça etkili olmuştur. Bu süreçte halkın içinden milli kahramanlar çıkmıştır. Bunlardan biri, Mısır'da ulusal hareketi başlatan Mustafa Kâmil (ö.1908)'dir.⁸³ Mustafa Kâmil Ocak 1900'de *el-Livâ* gazetesini çıkartmış ve oradaki yazıları ve ateşli konuşmalarıyla, milli şuurun derinleşmesini sağlamıştır. Ardından Mustafa Kâmil, arkadaşlarıyla birlikte *el-Hizbu'l-Vatanî*'yi (Vatan Partisi) kurup, Mısır'da milliyetçi hareketin temsilcisi olarak gençliğe örnek olmuştur. Konuşma ve yazılarının çoğunluğu, toplumun nasıl birlik olacağı hususundaki görüşlerinden oluşmuştur. Modern Mısır'ın ilk ünlü politikacısıdır. Mustafa Kâmil'in kurduğu Vatan Partisi'nin Panislamist bir kimliği vardır.⁸⁴ Bu partiye muhalif olarak 21 Eylül 1907'de Millet Partisi kurulmuştur. Millet Partisi'nin ve onun yayın organı olan *el-Cerîde* gazetesinin yönetimine Ahmed Lutfî es-Seyyid getirilmişti. Bu parti sadece ülkenin bağımsızlığını savunduğu için kısa sürede yükselişe geçmiştir.⁸⁵

Birinci Dünya Savaşından sonra Wilson ilkeleri, Mısırlıların bağımsızlık ümitlerini pekiştirmiştir. Mısırlı milliyetçiler Mısır'a tam bağımsızlık verilmesi için taleplerde bulunmuşlardır. Sa'd Zaglûl'un (ö.1927) milliyetçilerin öncüsü olarak ve Mısır halkını temsilen oluşturduğu bir heyet (Vefd) ile birlikte İngiliz hükümetiyle bağımsızlık konusunu görüşme talebinde başlamış, ancak İngilizler bunu olumlu karşılamamışlardır. Şubat 1919'dan itibaren Mısır'da karışıklıklar çıkmış ve İngiliz yöneticiler Vefd üyeleri olan Sa'd Zaglûl ve arkadaşlarını Malta Adasına sürgün etmişlerdir. İngilizler artan kargaşanın bastırılması için güç

⁸⁰ Philip Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, (Çev.: Salih Tuğ), 1. Bs (İstanbul: Boğaziçi, 1980), 4: 1171.

⁸¹ Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, (Çev.: Salih Tuğ), 4: 1171; Ahmed Heykel, *Tatavvuru'l-Edebi'l-Hadîs Fî Mısır*, 1. Bs (Kahire: Daru'l-Maârif, t.y.), 25.

⁸² Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, 17. Bs (İstanbul: Timaş, 2017), 55.

⁸³ Yahyâ Hakki, *Fecru'l-Kissati'l-Misriyye*, 1. Bs (Kahire: Daru'l-Maârif, 1987), 27.

⁸⁴ Albert Hourani, *Çağdaş Arap Düşüncesi: Arabic Thought in the Liberal Age (1798-1939)*, (Çev.: Hüseyin Yıldız-Latif Boyacı), 1. Bs (İstanbul: İnsan Yayınları, 1994), 221-227.

⁸⁵ Ahmet Kâzım Ürün, *20. y.y'da Mısır ve Modern Mısır Romanı*, 1. Bs (Konya: Çizgi, 2002), 6.

kullanmışlardır. 1919 ihtilali olarak adlandırılan İngiliz karşıtı başkaldırı hareketi, Mısır'ın sosyal, siyasi ve ekonomik hayatında önemli bir yer tutmuştur. Bu ayaklanma Vefd üyeleri serbest bırakılmasını sağlamıştır. Vefd bundan sonra Mısır'ın en etkili siyasi grubu olmuştur. 28 Şubat 1922 yılında meşrutî monarşiye dayalı bir yönetimle Mısır'ın bağımsızlığını ilan etmiştir. 1923'te, tüm yetkileri halka veren, kişi, fikir ve basın özgürlüğünü temsil edecek bir meclise sahip olma hakkını güvence altına alan bir anayasa kabul edilmiştir.⁸⁶

1927 yılında Sa'd Zaglül Paşa'nın vefatından sonra, Mustafa Nahrâs Paşa'nın yönettiği Vefd Partisi, tam bağımsızlık mücadelesine devam etmiştir. Aralık 1929 tarihinde seçimleri kazanan Nahrâs Paşa İngilizlerle antlaşma yapmak istemiş ancak Sudan sorunu sebebiyle imzalanamamıştır. Kralla da arası bozulan hükümet, Haziran 1930'da istifa etmiştir. 1936 yılında Kral Fuat'ın vefatının ardından yerine oğlu Faruk geçmiştir. Aynı yıl, seçimlerde Nahrâs, bir kez daha başbakan olmuş ve 1936'da İngilizlerle ittifak antlaşması yapmıştır. Bu antlaşmayla İngiltere Mısır'dan çekilmiştir.⁸⁷

Filistin sorunuyla ilgilenen Mısır, Arap Birliği'nin 1945'te kurulmasını sağlamıştır. Bunun ardından 1948-1949 yıllarında ortaya çıkan Birinci Arap-İsrail Savaşı'nda Mısır, güçlü bir orduya sahip olmasına rağmen, savaşta yenilmiştir. Arap-İsrail savaşındaki yenilgi ve askerlerin bu yenilgide kralın tutumunun önemli olduğunu iddia etmeleri, halkın krala olan güvenini iyice sarsmış ve ülkedeki siyasi yıkılışın yaşanmasında oldukça etkili olmuştur.⁸⁸ Mısır'da bu dönemde sosyal ve ekonomik adaletsizlik artmış, işçi, memur ve öğrenci protestoları ortaya çıkmış, milliyetçilik çalışmaları çoğalmış ve İsrail yenilgisine tepki mahiyetinde 26 Şubat 1952'de büyük bir halk ayaklanması meydana gelmiştir.⁸⁹

23 Temmuz 1952 yılında General Muhammed Necîb komutasındaki "Hür Subaylar" ülkenin içinde bulunduğu vahim durumlardan dolayı bir askeri devrim yapmışlar ve Kral Faruk'u tahttan indirerek, monarşi rejimini kaldırmışlardır. Hür Subaylar içerisindeki Albay Cemâl Abdu'n-Nâsır bir süre sonra General Necîb'i indirerek başa geçmiş ve 1954 yılında Cumhuriyet Rejimini getirmiştir.⁹⁰

Bu dönemde Mısır'daki toplumsal hareketlere bakıldığında Vefd'den başka iki mühim oluşum vardır. Biri milliyetçi Mısru'l-Fetât, diğeri de 1930'da Hasan el-Bennâ tarafından kurulan İhvânu'l-Muslimîn gruplarıdır.⁹¹

⁸⁶ Salih Tuğ, *İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri (XIX. ve XX. Asırlar)*, 1. Bs (İstanbul: İrfan, 1969), 316-318.

⁸⁷ Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, (Çev.: Salih Tuğ), 4: 450.

⁸⁸ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*, 1. Bs (Ankara: TTK, 1989), 122.

⁸⁹ Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, (Çev.: Salih Tuğ), 4: 1220.

⁹⁰ Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, (Çev.: Salih Tuğ), 4: 1221.

⁹¹ Yılmaz Daşcıoğlu, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, 1. Bs (İstanbul: Çağ, 1990), 13: 306.

3. ŞAİRİN YAŞADIĞI ASIRDA EDEBÎ DURUM

19. yy. 'da eski Mısır-Arap medeniyeti yeni muasır medeniyet ile etkileşime girilerek çağdaş bir Arap medeniyeti kurmaya çalışılmıştır. Arap düşünürler “Anadili Arapça olan herkes Arap’tır.” söylemleri ile Arapça üzerinde yapılan dil vurgusu Arap milliyetçiliğinin ilk safhalarda aşırı siyasi talep içermeyen bir edebi yenilenme hareketi halini almasını sağlamış, böyle bir milliyetçiliği de daha çok dilbilimciler ve edebiyatçılar üretmişlerdir. Böylece ilk dönem Arap milliyetçiliği çoğunlukla klasik Arap kültürüne duyulan ilgi ve özellikle misyonerlerin desteklediği Arap dilinin çağdaşlaşması projesiyle ortaya çıkmıştır.⁹²

Klasik Arap edebiyatının en önemli özelliklerinden biri dilin en iyi şekilde kullanımı iken, Modern Dönem’de Batı’nın etkisiyle bunun yerini mana almıştır. Dolayısıyla mananın öne çıktığı edebi eserlerin ortaya konulması müşterek bir ortak dilin oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Bu durum Arap dünyasında gazeteciliğin gelişmesine paralel olarak gerçekleşmiştir.⁹³

19. yy.’a kadar Arap edebiyatında ciddi bir atılım yapılmamış, genel olarak Klasik Arap Edebiyatı’nın taklidi şeklinde devam ederken, bu asrın sonundan itibaren Avrupa’nın da etkisiyle Arap edebiyatı yenileşmeye doğru adımlar atarak muhteva ve dilde de farklı bir mecraya doğru yol almaya başlamıştır. Tartışılan konular şehir ve köyde insanlar arasındaki ilişkiler, toplum karşısında bireyler, devlet, din, kuşak çatışması, kadının statüsü, ekonomik ve sosyal konulara yaklaşımlar, milliyetçilik veya belli politik ideolojiler gibi her yerdeki yazar ve okuyucuyu ilgilendiren meseleler işlenmiştir. Bu dönemde Arap edebiyat tarihçileri Arap edebi dilini taşlaşma sürecinden kurtarma hamlesini başlatmışlar, eski üslup biçimlerini yumuşatmışlar ve böylece modern hayatın değişimleriyle tutarlı bir tarzda ifade etmeye başlamışlardır. Aynı zamanda kendi halklarının edebiyat tarihlerini, halkın anlayacağı bir şekilde gözden geçirerek yeniden yayımlamışlardır.⁹⁴

Şair Hâşim er-Rufâi ’nin yaşadığı asırda modern dönem Arap edebiyat türleri olan nesir ve şiir alanlarında yaşanan gelişmeleri şöyle özetlemek mümkündür:

3.1. Nesir

Arap dünyasında yayılmaya başlayan matbaacılık ve buna paralel olarak gelişen gazetecilik, yeni bir neslin yetişmesini sağlamış ve yeni edebi türlerin doğmasını hızlandırmıştır. Yurt dışına açılan bu yeni nesil, Avrupa edebiyatına ait eserleri orijinal dillerinden okumuşlardır. Sadece okumakla kalmayıp aynı zamanda okudukları eserlerin çevirilerini de yapmışlardır. Tercüme hareketiyle başlayan temas, tercümeden taklide, taklitten

⁹² Şükran Fazlıoğlu, *Arap Romanında Türkler*, 1. Bs (İstanbul: Küre, 2006), 100-103.

⁹³ Fazlıoğlu, *Arap Romanında Türkler*, 105.

⁹⁴ Landau, *Modern Arap Edebiyat Tarihi(20.Yüzyıl)*, (Çev.: Bedreddin Aytaç), 7.

de orijinale geçişe yol açmış ve bütün edebi türlerde eserlerin yazılması sonucunu getirmiştir. Bu etkileşim ve tercüme, Arap dünyasında modern anlamda öykü türünün Mısır'da doğmasına ve daha sonra diğer bölgelere yayılmasına sebep olmuştur.⁹⁵

Modern Batı formunda, Batı yöntem ve esaslarıyla roman, bu asırda yazılmıştır. Batı perspektifinde romancılığın doğması ve gelişimi, Muhammed Huseyin Heykel'in (ö.1957) ilk defa 1914'te "*Zeynep*" adlı romanıyladır.⁹⁶ "*Zeynep*" ile olgunlaşan roman, edebiyatın diğer türlerinde de görüldüğü gibi Arap nahdası sürecinde bir değişim dönemi geçirmiş ve bu dönemde eski Arap nesir türlerinin hâkimiyeti altında ve batı edebiyatının etkisinde roman sanatından pek çok iz taşıyan, hatta bugün çoklukla roman sınıfına sokulan eserler ortaya konulmuştur. Huseyin Heykel'in "*Zeynep*" adlı romanı, Arap edebiyatında daha evvel gelmiş geçmiş bütün eserlerden dil, üslup, konu ve yaklaşım olarak kesin bir ayırım göstermiştir.⁹⁷ Hatta bir önceki asırda yazılan Corci Zeydan'ın (ö.1914) tarihi romanları veya Farah Antun'un (ö.1922) felsefi romanlarıyla da benzerlik göstermemektedir. İsminin de ima ettiği gibi bir köylü kızının başından geçen olayların odak oluşturduğu serüvenler dizisinde, Nil deltasının sosyal hayatını çizmiştir. Romanın yapısı psikolojik ve tasvirsel yönleriyle ilginçlik arz etmektedir. Arap edebiyatına yeni ve çerçevesi orijinal bir edebi ürün türü getirmiş olmasıyla Arap edebiyatında bir dönüm noktasıdır.⁹⁸

Bir nesir türü olarak kabul edilen Modern Arap tiyatrosunun kuruluşu 19. yy. 'da Yazar Mârûn Nakkâş (ö.1855) tarafından Lübnan'da başlatılmıştır. Yazar 1846 yılında ticaret münasebetiyle İtalya'ya seyahati esnasında burada geçirdiği süre içinde, izlediği tiyatro oyunlarından etkilenmiştir. Ülkesine geldiğinde evini tiyatro yaparak böyle bir sanatı kendi ülkesinde uygulamaya karar vermiştir. Fransa'nın "*Moliere*" tiyatrosunu örnek alarak "*Bâhîl*", "*Ebu'l Hasan el-Muğaffel ve Hârûn Reşîd*" ve "*el-Hasûdu's-selîl*" adlı üç tiyatro oyununu yazmıştır. Bunlar Arapça yazılmış ilk edebi tiyatro örnekleridir.⁹⁹

Daha çok hazırlık ve intibak safhası olarak geçen 19. yy.' da, diğer edebi sanatlarda olduğu gibi tiyatrodaki batı edebiyatlarından yapılan tercüme yerli eserlere örnek olmuştur. İlk başta taklidi olarak başlayan tiyatro daha sonraları değişik kültürlerden ve kendi klasik kültüründen faydalanarak özgün eserler vererek kendine ait bir sanat dalı oluşturmaya çalışmıştır. 20. yy.' da, kimliğini bulan tiyatro ve edebiyat değerli eserlere sahne olmuştur.¹⁰⁰

⁹⁵ Hanna Fâhûrî, *el-Câmi' fi târîhi'l-edebi'l-'Arabî*, 1. Bs (Beyrut: Daru'l-Cîl, t.y.), 2: 11-19.

⁹⁶ Fâhûrî, *el-Câmi' fi târîhi'l-edebi'l-'Arabî*, 2: 25.

⁹⁷ Hıdır, *el-Kıssatu'l-Kasîra fi Mısır munzu Neş'etihâ hattâ Senet 1930*, 63.

⁹⁸ Hamilton A.R. Gibb, *İslam Medeniyeti Üzerine Araştırmalar*, (Çev.: Kadir Durak), 1. Bs (İstanbul: Endülüs, 1991), 306.

⁹⁹ Fâhûrî, *el-Câmi' fi târîhi'l-edebi'l-'Arabî*, 2: 25-26.

¹⁰⁰ M. Nihat Çetin, "Arap Edebiyatı", *DİA* (İstanbul: TDV, 1991), 3: 308.

3.2. Şiir

Modern Dönem’de, özellikle 19. yy. sonundan itibaren 20. yy. ile beraber şiir alanında devrim yaşanmıştır. 20. yy.’ın ilk çeyreğinde Arap şiiri, gerek şekil, gerekse konu açısından Klâsik Dönem’den çok farklı bir çizgiye yönelmiştir. Arap şiir tarihinin hemen her aşamasında şiirsel değer yargısı tamamen sanatsal ve estetik açıdan ele alınırken, artık günümüzde bu eşik aşılarak diğer dünya edebiyatlarında olduğu gibi Arap şiirinin taşıdığı edebî değer, sosyal, siyasal, kültürel ve özellikle de düşünsel boyutlarıyla tartışılır hale gelmiştir.¹⁰¹

20. yy.’da Arap mirasının tabiatı ve değeri hakkında aydınlar arasında hararetli bir tartışma yaşanmıştır. Arapların yaşam biçiminin yenileştirilmesi ve modernleştirilmesine yönelik çeşitli bakış açıları bağlamında açılmıştır. Değişimin Arap kimliğini ortadan kaldıracığı ve Arapları, tarihî özgünlüklerinin kaynağı olan miraslarından koparacağına dair korkular vardır. Buna karşılık anti değişimin Arapları uluslararası ilerlemeden geri bırakacağına, onları geçmişe kilitleyeceğine, nihayet dünya gündeminden koparacağına ve Arap kültürünü ölü bir noktaya sürükleyerek fosilleştireceğine dair endişeler de mevcuttur. Bu tartışma şiirde yenileşme sürecine girilmesine öncülük etmiştir.¹⁰² Modern Arap şiiri üç aşamalı bir şekilde yenilenme sürecine girmiştir:

a) Geçmişin ihyası: Abbasi Dönemi’ne dönülerek bu dönemin iyice tetkik edilip, bu dönemin konularını ve üslubunun içinden yenileşmeyi gerçekleştirmeye çalışma merhalesi. Bu merhalede Nasif Yazıcı (ö.1871) gibi şairler bulunmaktadır.

b) Modern ve Gelenek Arasında: Klasik Arap üslubunun muhafaza edilip, toplumsal ve ferdi konuların şiire dâhil edilmesiyle konularda yenileşmeye gitme merhalesi. Ahmed Şevkî ve Maruf Resâfi gibi şairler bu merhalede yer almışlardır.

c) Modern Şiir: Bu aşamada ise Arap şairleri hem konu hem de üslupta yenileşmeye doğru adım atarak tümüyle Batı tarzı bir yol izlemeye başlamışlardır. Halil Cibran ve Emîn er-Reyhânî gibi şairler bu merhalenin öncüsü konumunda olmuşlardır.¹⁰³

¹⁰¹ Nurullah Yılmaz, “Modern Arap Edebiyatında Düşünsel Boyut”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, 6 (2017): 254.

¹⁰² Fâhûrî, *el-Câmi ‘fi târihi’l-edebi’l-‘Arabî*, 2: 12.

¹⁰³ Fâhûrî, *el-Câmi ‘fi târihi’l-edebi’l-‘Arabî*, 2: 11-19.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ŞAİR HÂŞİM er-RUFÂÎ'NİN HAYATI

1.1. Hayatı

Asıl adı Seyit b. Câmî b. Hâşim b. Mustafa er-Rufâî. Şöhreti ve kabiliyetinden dolayı tanınmış değerli bir âlim ve şair olan dedesinin adıyla tanınmıştır.¹⁰⁴ Miladi 1935 senesinde Mısır'ın doğu vilayetlerinden olan Enşas şehrinde doğmuştur.¹⁰⁵ İlim ehli, edip ve mütedeyyin bir ailede dünyaya gelmiş ve yetişmiştir. Babası Mısır'da yaygın tasavvuf tarikatlarından biri olan Rufâî tarikatının şeyhidir. Silsile yoluyla atalarından bu vazifeyi devralmıştır. Babası ilmîni Mısır'ın tanınmış âlimlerinden olan babasından (şairin dedesi) almıştır. Şairin dedesi Hâşim, Mısır'ın önde gelen âlimlerindedir. Gerek ülke içerisinde gerekse dışında fıkıh ve hadis dersleri vermiş, müsteşriklere ve onların tahribatına karşı mücadele etmiştir. Birçok müslümanın sapık fikir ve fırkalardan etkilenmemesinde önemli bir rol oynamıştır. Şairin büyük atası Mustafa Efendi, Ezher üniversitesinin büyük âlimlerindedir. Fıkıh, edebiyat ve tasavvuf alanlarında eserleri ve şiir divanı vardır. Şairin en büyük abisi Mustafa er-Rufai, Ezher üniversitesi usulu'd-dîn fakültesi mezunudur. Enşas vilayetinde okullarda Arap dili ve edebiyatı ve İslami ilimler alanında eğitim vermiştir. 1962-1964 tarihleri arasında "Meclisu'l-Ümme" teşkilatında üye olarak görev yapmıştır. 1949 yılında babasının vefatından sonra Rufâî tarikatının mürşitlik görevini üslenmiştir. Ayrıca kendisine ait "ez-Zâira" isimli bir divanı vardır. Şairin büyük abisinin dışında beş kardeşi daha vardır. Onlardan her biri üniversitelerin farklı bölümlerinden mezun olarak alanlarında kendilerini yetiştirmişlerdir.¹⁰⁶

Şair 2 Temmuz 1959 yılında henüz 24 yaşındayken bir kargaşa esnasında öldürülmüştür. Şairin öldürülme olayı şu şekilde gerçekleşmiştir:

Şair ve arkadaşları, hasımları olan komünistlerle, Enşas vilayetinde bulunan Kültür Spor Salonu'nun hangi gurubun idaresi altında olacağı noktasında anlaşmazlık yaşamışlardır. Olaylar, kendilerini "Komünistler" diye adlandıran gurubun zorla salonun idaresini ele alması ve bunun üzerine şair ve arkadaşlarının salondaki araç ve gereçleri başka bir yere nakletmesi ile başlamıştır. Olayların büyümesi üzerine yetkililer araya girmiş, yapılan toplantılar sonucu sorun çözülmüştür. Sorun çözülmeye rağmen husumeti fırsat bilen gizli eller devreye girmiş ve bir kargaşa yaratarak henüz 24 yaşındayken bıçakla, şairi hayattan koparmışlardır. Şairi

¹⁰⁴ Hâşim er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 2. Bs (Ürdün: Mektebu'l-Menar, 1985), 15.

¹⁰⁵ Hamit Tahir, *Silsiletu's-Şair ve'l-Muhtârât*, 1. Bs (Kahire: Mektubu'l-Adap, 1997), 7.

¹⁰⁶ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 17.

öldürenlerin yakalanmaması ve olayın faili meçhul olarak dosyalanması, gözleri Mısır istihbaratına çevirmiştir.¹⁰⁷

Öldürülmesinin perde arkasındaki sebebi şairin faaliyetleri, mücadelesi, yönetimin adaletsizliğine, ırkçılığa, sömürgecilere, Filistin, Cezayir, Sudan'daki mazlum halka yapılan zulümlere vs. dair yazdığı şiirler ve mazlum halkın duygularına ve öfkelerine şiirleriyle tercüman olmasıdır. Şairin çalışmalarının devrin yönetimine tehlike oluşturması onlar adına tasfiyesini gerekli kılmıştır.¹⁰⁸

1.2. Eğitimi

Küçük yaşlarda Kuran-ı Kerim'i ezberlemiş, babasının ilim meclislerinde dini ilimlerde eğitim almıştır. Sohbet meclislerinde dinî ve millî törenlerde bulunup şiir dinleyip okumuştur. Babası Şeyh Câmî kendisine diğer kardeşlerinden ayrı bir önem verip ilgilenmiştir. Amacı oğlunu edep, ahlak ve ilmî olarak hazırlayıp vefatından sonra tarikatın mürşitlik vazifesini ona tevdi etmektir. Ancak şair babası ile aynı arzuya sahip değildir. Şehrin sınırlarını aşır Ezher okullarında okumak ve eğitimini oralarda tamamlamak istemiştir. Başlarda baba, oğlunun bu isteğine karşı gelmesine rağmen, şairin zekâsı, babasını isteğine boyun eğdirmiştir. Böylelikle 1947 yılında on iki yaşında Ezher'e bağlı Zekâkik İlköğretim Okulunda eğitimine başlamıştır. 1951 yılında oradan mezun olduktan sonra yine Ezher'e bağlı bir lisede eğitime devam etmiştir. 1956'da liseden mezun olduktan sonra Kahire Üniversitesi Daru'l-Ulûm Fakültesinde okumuş, ancak üniversitenin son sınıf öğrencisiyken vefatı sebebiyle eğitimini tamamlayamamıştır.¹⁰⁹

1.3. Sosyal Faaliyetleri

Şair Hâşim, eğitim süreci boyunca zekâsı, derslerdeki başarısı, özellikle yazdığı ve okuduğu şiirlerle öğrenciler arasında ön plana çıkmıştır. Henüz on iki yaşında iken şiir yazmaya başlamıştır. Mısır'da yükselen fesada ve İngiliz işgaline karşı öğrencilere öncülük ederek tören ve mitingler düzenlemiş, mitinglerde serseri bir kurşunla başında iz kalacak şekilde yaralanmıştır. Lisede okurken birincisi devrimden önce, ikincisi sonra olmak üzere 1954-1956 yıllarında iki sefer okuldan atılmıştır. İkinci sefer atılmasının sebebi devrimden sonra İslamî cenaha sert davranılması, Muhammed Nuceyb'in darbe yönetimince devlet başkanlığından uzaklaştırılması ve şairin bu durumu protesto etme amacıyla okulda darbe yöneticilerine karşı miting düzenlemesidir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Kemalettin Hüseyin'in bulunduğu bir törende okuduğu şiir ile büyük bir beğeni toplayan şair onun emriyle okuluna dönebilmiştir.

¹⁰⁷ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 20.

¹⁰⁸ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 21.

¹⁰⁹ Abdurrahmân İbn Câmî, *Divan Hâşim er-Rufâî*, 1. Bs (Kahire: Mektebu'l-İman, 1996), 8.

Lisede okuduğu yıllarda birçok dergi ve gazetede şiirleri yayınlanmış ve yazdığı en değerli kasidelerinden biri olan “Risâletun fî leyleti't-tenfiz” (İdam Gecesinde Mektup) Şam'da düzenlenen bir şiir yarışmasında birinci olmuştur. Hâşim üniversitede de şair kimliği ile parlamış ve fakültede edebî etkinliklerden sorumlu kılınmıştır.¹¹⁰

1.4. Şairlerin Hâşim er-Rufâi Hakkındaki Görüşleri

1.4.1. Şair Mustafa er Rufâi (ö.1970)

Hâşim daha küçük yaşlarda şiire ilgi duyardı. Muallaka-ı Seba şairleri, Buhturî ve Mütenebbî gibi geçmiş şairlerin, Ahmet Şevki, Halil Cibran, Abbas Akkad gibi modern dönem Arap şairlerinin şiirlerini ezberlerdi. Özellikle Mütenebbî'ye karşı büyük bir sevgi ve hayranlığı vardı. Edebiyatçı yazarlardan Taha Hüseyin, Akkad ve Rafîi gibi yazarların kitaplarını okur, tahlil eder ve müsteşrik zihniyetli yazılara reddiye verirdi. Hâşim, Mütenebbî gibi özgüveni yüksek, Ferezdak gibi gururlu ve Cerir gibi kendisini kıskanan düşmanlarına karşı yüksek sesli ve cesurdu. 1952 yıllarında birçok kimsenin yöneticilerin el ve ayaklarını öpme yarışına girdiği bir dönemde zulme meydan okuyarak “rejim düşün”, “zalim kral düşün” başlıkları altında şiirler yazıp okuyordu.¹¹¹

Şair dönemin Mısır kralı ile ilgili “Savtu't-Tahrîr” (Tahrir Meydanının Sesi) başlıklı kasidesinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

عشنا بؤادي النيل يملك أمرنا	من بالردليل من الخصال تخلقا
جعل الأئيم من الأنام قريته	وبكل مذموم الفعال تعلقا
باتت بلاد النيل تشكو جوره	وثناشد الأقدار أن تدققا

“Rezilliği ahlak edinmiş bir kimsenin yönetiminde Nil vadisinde yaşadık.

İnsanoğlundan adi kimseleri yakını yaptı ve her kınanmış kişiye bağlandı.

Nil ülkesi onun zulmünden şikâyet ediyordu ve kaderinden hayır yağdırmasını diliyordu.”¹¹²

1.4.2. Şair Hâmid Tâhir (ö.1968)

Şiir zevkini tatmış bir insan onun bir kasidesini okuduğunda hayatının baharında dünyaya veda etmiş bu genç şairin ayrılığından dolayı hüzünlenmekten ve şayet birkaç sene daha yaşamış olsaydı modern dönem Arap şairlerinin efendisi olurdu demekten kendini

¹¹⁰ İbn Câmî, *Divan Hâşim er- Rufâi*, 8.

¹¹¹ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 15.

¹¹² er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 151.

alamıyor. Bununla beraber miras olarak bırakmış olduğu divan kendisini bu dönemin önemli şairlerinden biri yapmaya yetiyor.¹¹³

1.4.3. Şair Ali Cundi (ö.1973)

Şehadetinden derin bir teessür duyarak kabrinin başında şu dizeleri okumuştur:

لَهْفَ نَفْسِي عَلَى الصَّبَا الْمَنْضُورِ ...	لَقَهُ الْعَدْرُ فِي ظَلَامِ الْقُبُورِ
لَهْفَ نَفْسِي عَلَى الْقَرِيضِ الْمُصْفَى ...	صَوَّحَتْ زَهْرَهُ عَوَادِي الشَّرُورِ
لَهْفَ نَفْسِي عَلَى النَّبُوغِ الْمُسَجَّى ...	بِرْدَاءٍ مِّنَ الْبَلَى وَالذُّثُورِ
فَجَعَلْنَا عِصَابَةَ الْكُفْرِ وَالْإِلْحَا ...	دِ الْبَغْيِ وَالْحَنَى وَالْفُجُورِ
بِالْمَجَلَى السَّامِي عَلَى كُلِّ قَرْنٍ ...	فِي مَجَالِ الْمَنْظُومِ وَالْمَنْثُورِ
بِالرَّفَاعِي فِي غَرَائِبَ مَا يَأْتِي ...	ه مِنْ زُخْرَفٍ وَمِنْ تَحْبِيرِ
بِالْمُكَنَّى فِي شِعْرِهِ بَابِنِ أَوْسٍ ...	وَالْمُسَمَّى بِالْبُحْثْرِ الصَّغِيرِ
دَبْحُوهُ، وَيَأْرُجُ الْمَسْكُ مَذْبُورِ ...	حَاءً، وَبِالذَّبْحِ كَانَ فَخْرَ الْعُطُورِ
قَتَلُوهُ بَغْيًا لِيُخْفُوا سَنَاهَ ...	كَيْفَ يُخْفَى سَنَى الصَّبَاحِ الْمُنِيرِ؟

“Özlemim vefasızlığın kabrin karanlıkları içine gömdüğü parlayan gencedir.

Özlemim şerli düşmanların çiçeğini soldurduğu tertemiz şiir sahibinedir.

Özlemim yıpranmış eski bir rida ile kefenlenmiş dâhiyedir.

Küfür, dinsizlik, azgınlık, hıyanet, fücür çetesi bizi, yükselen bir ışıkla şiir ve nesirde bütün asırların üstüne çıkan ve şiirlerinde hiçbir batıl getirmeyen Rufâî'nin ölümü ile dehşete düşürdü. Şiirde İbn Evs künyesi ve küçük Buhturî ismi ile tanındı.

Onu boğazladılar. Misk boğazlanırken koku yayar ve kokuların gururu olur.

Onun ışığını gizlemek için gaddarca öldürdüler. Aydınlık sabahın nuru nasıl gizlenir?”¹¹⁴

2. ŞAİR HÂŞİM VE eş-Şİ'RU'L-HUR HAREKETİ

20. yy.ın başlarına Arap şiiri tarihinde, yeni ve devrimci bir dönemin ortaya çıktığı görülmektedir. Batı edebiyatının dönem şairleri üzerindeki etkisinin genişlemesiyle, 19. yy. ın sonlarında filizlenen, belli başlı yenilikleri bünyesinde taşıyan yeni jenerasyonlar 20. yy. ın başlarında resmî bir tanınma elde etmişlerdir. Bunun yanı sıra Modern Arap Edebiyatında ilk

¹¹³ Tahir, *Silsiletü 'ş-Şair ve 'l-Muhtârât*, 27.

¹¹⁴ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 18.

“Serbest Şiir” deneyimleri olarak 1869’da Rızkullah Hâssûn (ö.1880) tarafından denenmiş ancak sonrasında unutulmuş “mursel şiir”(kafiyesiz şiir) ya da bir diğeri ismi ile “mensur şiir” (düz yazı şiir), bu yeni jenerasyonun deneyim ve çabaları ile ilerleme kaydetmeye çalışmıştır. Bu tür, yaklaşık kırk yıl sonra Cemîl Şıdkî ez-Zehâvî’nin (ö.1936) 1905 yılında yayımlamaya başladığı çalışmalarıyla ön plana çıkmayı başarmıştır.¹¹⁵

Mensur şiir (düzyazı şiir) teriminin ilk defa kullanımına ise, yine 1905 yılının Ekim ayında, Emîn er-Reyhânî’nin kaleme aldığı bir şiiri için Mısırlı yazar, eleştirmen ve aydın Corci Zeydân’ın kurucusu olduğu “*el-Hilâl*” dergisindeki sunuş yazısında rastlanmıştır. Zeydân, er-Reyhânî’nin cesur atılımını memnuniyetle karşıladığını belirterek, Walt Whitman’ın (ö.1892) serbest nâzımından yararlanıp mensur şiirdeki hünerlerini göstermesi hususunda onu teşvik etmiştir. er-Reyhânî söz konusu terimi *er-Reyhânîyyât*’ın ikinci cildinin ilk baskısında da kullanmıştır. Onun, mensur şiir terimine getirdiği açıklamaya bakıldığında kendisinin hangi tür Batı şiirini taklit ettiği anlaşılmaktadır.¹¹⁶ Yine mensur şiir terimi, er-Reyhânî’den sonra Halîl Muţrân’ın 1908’de yayınladığı “*Dîvânu Halîl*” adlı şiir kitabındaki bir serbest şiire başlık yapılmak suretiyle kullanılmıştır. Bu serbest vezinli şiir, Muţrân’ın, hocası İbrâhîm el-Yâzîcî (ö.1906) için kaleme aldığı “*Risâu’l-Yâzîcî*”(Yâzîcî’ye Ağıt) başlıklı bir mersiyesidir. Söz konusu mersiyede Muţrân’ın, duygularını serbestçe ifade edebilmek için vezin ve kafiye bağlarından kendisini kurtarmaya çalıştığı görülmektedir.¹¹⁷

Arap edebiyatında serbest şiiri gündeme getiren ve Arap şiir sanatına ilişkin eleştirel yayınlar yapan ilk edebi topluluk niteliğindeki Apollo grubu, bu süreçte öne çıkan önemli oluşumlardan biridir. Modern Arap şiirinin “yenileşme” sürecinde önemli bir dönüm noktasını oluşturan Apollo Grubu, 1930’lu yıllarda Arap şiirine egemen olan edebî bir oluşumdur. Bir şair ve eleştirmen olan Mısırlı Ahmed Zekî Ebû Şâdî’nin (ö.1955) girişimleriyle oluşan bu grup, Kuzey Amerika’daki göçmen şairlerin etkisiyle romantik bir edebiyat anlayışına sahiptir.¹¹⁸

Ahmed Zekî Ebû Şâdî’nin yanı sıra, İbrâhîm Nâcî (ö.1953), Ali Mahmûd Tâhâ (ö.1949), Muhammed Abdulmu’tî el-Hemşerî (ö.1938) ve dönemin genç şair ve edebiyatçılarından oluşan bu topluluk, Eylül 1932’de *Apollo* dergisinin ilk sayısını çıkartmışlardır. Birçok şair ve edebiyatçının edebi ürünlerini yayımlamış olduğu bu ilk sayıda, ayrıca, Apollo Grubu’nun amaçlarını belirleyen maddelerin sıralandığı bir de tüzük yer almaktadır. Bu amaçlar arasında,

¹¹⁵ Moreh, “Modern Arap Edebiyatında Mensur Şiir, (Çev.: Şener Şahin)”, 297.

¹¹⁶ er-Reyhânî, *er-Reyhânîyyât*, 3: 183.

¹¹⁷ Moreh, “Modern Arap Edebiyatında Mensur Şiir, (Çev.: Şener Şahin)”, 304.

¹¹⁸ Derya Adalar, “Apollo Grubu: Bir Modern Arap Şiiri Ekolü”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi* 2/47 (2008): 61-81.

Arap şiirini yüceltmek ve bu konuda şairleri yönlendirmek, şiir dünyasında sanatsal reformu savunmak, şairlerin toplumsal ve edebi düzeyini yükseltmek bulunmaktadır.¹¹⁹

Derginin ilk sayısının başyazısında Ebû Şâdî, şiirin ve şiirle uğraşanların sanatsal açıdan düştüğü kötü durumun, milliyetçilik ruhuna acı verdiğini ifade etmektedir. Şiir için Arap dünyasında bir ilk olan özel dergiyi çıkartmak ve şiire hizmet için bağımsız bir heyet olan Apollo Grubunu kurmakla övünmektedir. Bunu, şiiri eski düzeyine çıkarmak ve şairler arasında yardımlaşma sağlamak isteğiyle yaptıklarını anlatmaktadır.¹²⁰

Burada Şâdî, şiiri eski düzeyine çıkarmak derken, gördüğü ilgi bakımından şiiri eski düzeyine çıkarmayı kastediyor olmalıdır. Aksi takdirde bu ifadelerin, şiirde yenileşmeyi ve serbest nazım anlayışını savunan bu grubun hedefleriyle bir çelişki oluşturacağı tabiidir.

Ebû Şâdî, kafiyesiz ve serbest şiirin modern Arap şiirindeki başlangıcını, hocası ve arkadaşı Halil Muţrân'ın çabalarına atfetmektedir. *eş-Şi'ru'l-Mursel* ve *eş-Şi'ru'l-Hur*'ün evrimi, nazım sanatı hususundaki özgürlük hareketimiz doğrultusunda başardıklarımız ve şimdilerde üstesinden geldiğimiz insancıl ve evrensel konuların tamamı, Muţrân'ın ulaştırmaya çalıştığı mesajının doğal bir gelişimidir.¹²¹

Ebû Şâdî Apollo dergisinde serbest şiirle ilgili şunları söylemektedir:

“Şiir sanatından yoksun bir şiir sanatının olmadığı gibi, serbest şiirin bizzat kendisi de serbest, fitri bir ifadedir. Çünkü bu, belli başlı tedbirlerle sınırlandırılmayan konuşmanın doğal eğilimiyle birlikte akıp gider. Bu sayede biz de serbest şiirin, durumun uygunluğunun doğallığına göre, çeşitli vezin ve kafiyeleri birleştirmiş olduğunu görürüz. Serbest şiirin bu doğası, herhangi bir kısıtlamayı bünyesinde barındırmaz. İşte bu sebeple biz, serbest şiirin, her bir konuşmacının dilini belli bir vezin veya belli bir kafiye ile sınırlandırılmış olmasını isteyenlerin aksine tiyatro için daha uygun olduğunu düşünüyoruz. Bizler şimdiye kadar tiyatral durumlarını ve gelecekteki konumunu koruyarak bu şiir türünden sadece birkaç örnek yayınlayabildik. O yüzden tam anlamıyla farkına varılmadan yazarların bu konudaki cesaretlerinin kırılması şaşırtıcı geliyor. Okuyucular, bizim “*eş-Şafaqu'l-Bâki*” koleksiyonumuzda bu şiir türünün ilk Arapça örneklerini sunduğumuzu bilirler. Apollo Grubunda bu türün kullanımını salık veriyorduk; bu tutumumuz hala devam etmekte. Eğer klasik şiirin farklı türlerini yayınlamış olsaydık, *eş-Şi'ru'l-hur* ve *eş-Şi'ru'l-mursel*'in tetikleyicilerinin uygun durumlarda klasik şiir yazmalarının mümkün olmadığını bir kanıt olurdu bu. Ferîd Ebû Hâdîd, Halil Şeybûb ve Mustafâ Abdullaţif es-Sahartî gibi seçkin şairler dışında bizim bu davetimize kesin bir yanıt veren hiç kimsenin olmadığını da biliyoruz. Bunlar, edebiyat kültürleri olan bazı okuyucuların sorularını cevaplandırmak adına bizim açıkladığımız genel gözlemlerimizdir. Biz inanıyoruz ki gün gelecek serbest şiir, bu kuşak kaybolup gitmeden önce, Arap edebiyatında hak ettiği konuma ulaşacaktır.”¹²²

¹¹⁹ Moreh, “Modern Arap Edebiyatında Mensur Şiir, (Çev.: Şener Şahin)”, 301.

¹²⁰ Adalar, “Apollo Grubu: Bir Modern Arap Şiiri Ekolü”, 65.

¹²¹ Ahmed Zekî Ebû Şâdî, ““eş-Şi'ru'l-Hur”, Abullu”, *el-Mecelletu'l-Abullu* 1/10 (1932): 4.

¹²² Ebû Şâdî, ““eş-Şi'ru'l-Hur”, Abullu”, 900.

Serbest şiire yöneltlen eleştiriler de olmuştur. Bazı edebiyat tarihçilerine göre serbest şiir, müzikal ritim ve ahenk ile desteklenmezse Arap edebiyatında sönük bir tür olarak kalacak, belki de fazla yaşayamayacaktır. Çünkü Arap şiirinin en temel özelliği, vezin ve kafiyenin şaire hazır bir şekilde sunduğu müzikal yapısıdır. Dolayısıyla bu yapıdan yoksun her hangi bir şiir cazibesini kaybedecektir. Gerçekten de lügat bakımından çok zengin bir dil olan Arapçayı kullanan yetenekli bir şair için meramını ifade ederken örneğin dinleyicide hoş bir ahenk bırakacak olan kafiyeye bağlı kalması herhalde büyük bir engel olmasa gerektir. Serbest şiir okuyucuyu ya da dinleyiciyi tınısıyla cezbetmez. Dış ritimden yoksun olduğu gibi çoğu defa iç ritmi de kaybeder. Bundan dolayı el-Akkad (ö.1964), ez-Zeyyât (ö.1968), Sâlih Cevdet (ö.1976), gibi bazı yazar ve eleştirmenlerin yanı sıra Mısır Sanat ve Edebiyat Yüksek Kurulu Şiir Komitesi, onu nesrin bir türü olarak değerlendirmişlerdir.¹²³

Hâşim er-Rufâi'nin divanına bakıldığında “Şi'ru'l-hur” (serbest şiir) konusunda iki farklı tavır sergilediği görülür. Bu da şiir dünyasına erken yaşlarda giren bir şair için normal görülebilir.

Şair şiir yazmaya başladığı ilk dönemlerde, bu şiirde reform şeklinde söylemleri şiddetle reddemiş ve bu çağrılarını şiir ilminde eksikliğe bağlamıştır:

أَيْهَا الْهَاتِفُونَ بِالشِّعْرِ حُرّاً
وَقَدْ أَتَيْتُمْ لَهُ بِنَهْجٍ غَرِيبٍ
وَهَجَرْتُمْ تَوَافَةَ الْمُتَنَبِّي
وَأَنْتُمْ بِعِلْمِكُمْ نُقْصَانَهُ
وَأَنْتُمْ بِعِلْمِكُمْ نُقْصَانَهُ
وَأَنْتُمْ بِعِلْمِكُمْ نُقْصَانَهُ

“Ey hur şiir tezahüratı yapanlar! Bu davetiniz ilimden uzaktır.

Bugün size hükmünü dayatan garip bir metotla onu getirdiniz.

Değersiz bir şey ile uğraşarak Mütenebbî'yi terk ettiniz. Onun eksikliğini ilminizle izhar ettiniz.”¹²⁴

Şair serbest şiir ile kadim şiirler arasında kıyaslama yaparak serbest şiirin şiir olmadığını iddia ettiği bir şiirinde şöyle demektedir:

لَيْسَ شِعْرًا وَإِنَّمَا هُوَ شَيْءٌ
ذَهَبَتْ عَنْهُ رَوْعَةٌ لِلْحَوْنِ
فَوْقَهُ الشِّعْرُ رُتْبَةً وَمَكَانَهُ
يَرْهَفُ الدَّهْرُ عِنْدَهَا آذَانَهُ

¹²³ Hafâcî, *Dirâsât fi'l-edebi'l- 'Arabîyyi ve medârisih*, 2: 258-261.

¹²⁴ Tahir, *Silsiletu 'ş-Şair ve'l-Muhtârât*, 54.

وَحَلَا مِنْ أَصَالَةٍ وَجَلَالٍ بِهِمَا أَظْهَرَ الزَّمَانُ إِفْتِنَانَهُ

“O şiir değildir. Ancak o makam ve rütbece üstünde şiirin olduğu bir şeydir.

Okunduğunda zamanın kulak kesildiği harika nağmeleri yoktur.

Zamanın o ikisi ile şiirin büyüsunü izhar ettiği görkem ve asaletten yoksundur.”¹²⁵

Şair, şiirde reform hareketinin akim olduğunu hastalıklı doğmuş bir bebeğe benzeterek şiirinde şöyle ifade ediyor:

إِنَّهُ أَبْصَرَ الْحَيَاةَ سَقِيمًا حَامِلًا فِي يَمِينِهِ أَكْفَانَهُ
أَلْعَيْشُ الْوَلِيدُ وَالِدَاءُ يَمْشِي بَيْنَ جَنْبَيْهِ نَاشِرًا سَرَطَانَهُ

“Şüphesiz ki bu şiir türü elinde kefenini taşıyan hasta biri olarak hayata gözlerini açmıştır.

Kanser saçan bir hastalığın kendini kuşattığı bebek yaşar mı?”¹²⁶

Şair reformistlere seslenerek şiirin manasında yenilik yapabileceklerini ama şiirin vezin ve kafiyesine karışmamaları gerektiğini dillendiriyor. Şiiri şiir yapan kafiye ve vezin olduğunu ve şiir mirasına sahip çıkmaya çağırıyor:

جَدِّدُوا مَا اسْتَطَعْتُمْ فِي الْمَعَانِي وَقِفُوا لَا تُحْطَمُوا أَوْزَانَهُ
أَلْبَسُواهَا مِنَ الْقَوَافِي خُلُودًا وَمِنَ الْوِزْنِ قُوَّةً وَمَتَانَهُ
لَا تُحِيطُوا ثِرَاتِنَا بِأَهْيَبِ فِي عَدِّ تَكَرُّهِ الْعُيُونِ دُخَانَهُ

“Yapabildiğiniz kadar manada yenilik yapın. Durun. Şiirin vezinlerini yok etmeyin.

Manalara, ebedilik vermek için kafiye, güç ve sağlamlık vermek için vezni giydirin.

Yarın gözlerin dumanından hoşnut olmayacağı alevli bir ateşle mirasımızı kuşatmayın.”¹²⁷

Şair geleneğe bağlılığını ikrar ederek reformistleri ihanetle suçluyor ve geçmişi ortadan kaldırma çabalarının boşa çıkacağını ve kendisinin bu konuda hazır olduğunu şu şekilde şiirinde anlatıyor:

كُلُّ نَهْجٍ أَتَى لَيْسَ ثَرَّ عَجْرًا نُنَقِّيهِ وَنَزْدِرِي بُهْتَانَهُ
رَبِّ إِيَّيْ عَلَى الْقَدِيمِ مُقِيمٌ وَأَعْدُ الْخَلَاصَ مِنْهُ خِيَانَهُ

“Her metot acziyeti örtmek için gelmiştir. Şiiri temizleriz ve iftirayı küçümseriz.

¹²⁵ Tahir, *Silsiletü 'ş-Şair ve 'l-Muhtârât*, 55.

¹²⁶ Tahir, *Silsiletü 'ş-Şair ve 'l-Muhtârât*, 56.

¹²⁷ Tahir, *Silsiletü 'ş-Şair ve 'l-Muhtârât*, 56.

Ya rab! Ben eski üzerine devam ediyorum ve ondan ayrılmayı hıyanet kabul ediyorum.”¹²⁸

Şair Hâşim, bütün şairler gibi olgunlaştıkça ve şiir yolculuğunda ilerledikçe keskin düşünce ve fikirlerinde yumuşama olmuştur. Divanın baş kısımlarında serbest şiiri şiddetle reddederken ve kadim şiirde ısrarcı olacağını iddia ederken kendisinin de aşağıdaki şiirlerde olduğu gibi ölçü ve kafiye uymadığı olmuştur.

“Vasîyetu'l-lâci” (Mültecinin vasiyeti) isimli kasidesinde kafiye kuralına uymamış farklı kafiyeler kullanarak şöyle demiştir:¹²⁹

أَنَا يَا بَنِي غَدَاً سَيَطْوِينِي الْغَسَقُ
لَمْ يَبْقَ مِنْ ظِلِّ الْحَيَاةِ سِوَى رَمَقِ
وَحَطَّامِ قَلْبِ عَائِشٍ مَشْبُوبِ الْقَلْقِ
قَدْ أَشْرَقَ الْمَصْبَاحُ يَوْمًا وَاحْتَرَقَ
جَقَّتْ بِهِ أَمَالُهُ حَتَّى اخْتَانَقَ
فَإِذَا نَفَضْتِ غُبَارَ قَبْرِي عَنْ يَدِكَ
وَمَضَيْتِ تَلْتَمِسُ الطَّرِيقَ إِلَى غَدِكَ
فَإِذْ كُنْزُ وَصِيَّةٍ لَاجِئٍ تَحْتَ التُّرَابِ
سَأَلْبُوهُ أَمَالَ الْكُهْلَةِ وَ الشَّابَابِ

Uzun olan kasidenin bu kısmı dokuz mısradan oluşmuştur. Şair ilk beş mısrada (ق), altı ve yedinci mısrada (ك), sekiz ve dokuzuncu mısrada da (ب) kafiyesini kullanmıştır. Şair kasidenin geri kalan beyitlerinde de kafiye uymamış ancak vezne sadık kalmıştır.

Yine şair aşağıda “Cezâiru's-Sâira” (Ayaklanan Cezayir) başlıklı kasidesinde olduğu gibi vezin ve kafiye bağlı kalmamıştır:¹³⁰

بِهَوَاكِ بِالذَّمِّ فَوْقَ تُرْبِكَ يَا جَزَائِرَ
يَجْرِي وَيَنْبُغُ مِنْ حُشَاشَةٍ كُلِّ نَائِرِ

¹²⁸ Tahir, *Silsiletu 'ş-Şair ve 'l-Muhtârât*, 56.

¹²⁹ Tahir, *Silsiletu 'ş-Şair ve 'l-Muhtârât*, 57.

¹³⁰ Tahir, *Silsiletu 'ş-Şair ve 'l-Muhtârât*, 58.

بِشِّهِدِكَ الْمُلْقَى عَلَى سَفْحِ الْمَجَازِ
بِالسَّخَطِ يَغْلِي فِي الْقُلُوبِ وَفِي الْحَنَاجِرِ
بِالرَّابِضِينَ عَلَى الْقِمَمِ
الْتَّائِرِينَ عَلَى الظُّلَمِ
سَأُفَجِّرُ الْأَضْوَاءَ مِنْ تِلْكَ الدِّيَاجِرِ
وَتَسِيلُ أَفْرَاحُ الْحَيَاةِ عَلَى الْجَزَائِرِ

Şair kasidesinin baş kısmını sekiz mısradan oluşturmuştur. İlk dört mısra üç tefileden oluşmakta ve (ج) kafiyesi kullanmakta, beşinci ve altıncı beyitte iki tefile ve (م) kafiyesini kullanmış, yedi ve sekizinci beytinde üç tefile ve (ج) kafiyesi kullanmıştır. Şair kasidenin geriye kalan kısmında da vezin ve kafiye uymamıştır.

3-ŞAİR HÂŞİM'İN SİYASİ GÖRÜŞÜ

Şairin baskıya, işgale ve emperyalizme karşı özgürlük arayışı şeklinde özetlenebilecek hayatı, öğrencilik yıllarından beri söylemeye başladığı vataniyyât şiirleri, 1952 yılı öncesi Kral Fârûk'a karşı muhalefeti, devrim sürecinde halk gösterilerine katılıp şiirleri ile insanları coşturması, işgal altında olan Arap ülkeleri için kasideler yazıp direnişlerine katkı vermesi, kısacası, mücadele ile geçen kısa hayatının ardından şairin siyasi düşüncesi ve fikirleri hakkında tartışma yaşanmıştır.¹³¹ Bu tartışmanın ana başlığı, şairin yaşadığı dönemde Mısır'da revaçta olan iki farklı siyasi hareket ve düşünceden hangisine müntesip olduğu konusudur. Cemal Abdünnâsır öncesinde başlayan ve Cemal Abdünnâsır ile zirveye ulaşan Arap milliyetçiliği çerçevesinde baasçı bir zihniyete mi yoksa Mustafa Kamil, Muhammed Abduh ve Cemâleddîn Afgâni ile başlayan ve Hasan el-Bennâ ile sistemli bir harekete dönüşen Panislamist bir zihniyete mi?¹³² Bu tartışmanın en büyük sebebi şairin divanında bulunan ve her düşüncenin, şairi kendi tarafına çekebileceği tenakuzdur. Bu tenakuzlardan birkaç tanesi şöyledir:

Şair, 1949 senesinde Filistin-İsrail savaşında Fâlûce bölgesinde muhasara altında olan bölüğün kurtulup Mısır'a dönmesi üzerine "Avdetu'l-Abtâl" (Kahramanların dönüşü) başlıklı kasidesinde Kral Fârûk'u övmüştür:

رَعَى الْفَارُوقَ رَبُّ الْعَرْشِ إِنَّا لَنَرْجُو دَائِمًا إِلَّا يُضَامَا

¹³¹ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 41.

¹³² Hammad Abdulâhir, "Hakikatü't-Teveccühü's Şair Hâşim er-Rufai", 2007, 12, www.Rahmah.de.

“Arşın sahibi Fârûk’u korusun. Umuyoruz ki daima zarar görmesin.”¹³³

Aynı yıl “Akîde” başlıklı kasidesinde halkı helake götüren bir diktatör şeklinde yermiştir:

يا فِتْيَةَ النَّيْلِ الْمُمَجَّدِ إِنَّنَا نَأْبَى وَنَرْفُضُ أَنْ نُسَاقَ قَطِيعًا
هذا ابنُ نازليِّ لِلهَلَاكِ يَفُودُنَا جَهْرًا وَيَلْقَى فِي البِلَادِ مُطِيعًا

“Ey şerefli Nil’in gençleri! Sürü gibi yönetilmeyi kabul etmiyor, reddediyoruz.

Bu Nâzili’nin¹³⁴ oğlu bizi açıktan helake götürüyor. Ülkede itaat eden kimseler buluyor.”¹³⁵

Bu tenakuzu devrim yöneticilerine yazdığı şiirlerinde de görülmektedir.

Şair 1959 yılında katıldığı Suriye ve Mısır’ın birleşmesinin yıl dönümünü töreninde devrim öncülerinden olan Cemal Abdunnâsır’a hitap ederek onu övüyor:

أرى مِنْ أُمَّتِي جِيالًا يَسُوقُ الحُبَّ إِكْلِيالًا
مَشَى فِي رَكْبِهِ بَرَدَى وَجَاءَ يُعَانِقُ النَّيْلًا
وَخَيًّا فِي مَوَاكِبِهِ زَعِيمًا كَانَ مَأْمُولًا
وَمَا عَلَّقْتُ أَمَانِيهِ بِأَكْرَمِ مِنْكَ مَسْؤُولًا

“Halkımdan sevgiyi taç yaparak yürüyen bir nesil görüyorum,

Beredâ¹³⁶ ardından yürüdü. Geldi ve Nil’le kucaklaştı.

Neslin kafilesinde ki lidere selam olsun. Umut edilen bir liderdi.

Nesil, yönetici olarak emellerini senden daha kerim birine bağlamamıştı.”¹³⁷

1959 yılında katıldığı bağımsızlık törenlerinde Cemal Abdunnâsır’ı kastederek şu kasideyi okumuştur:

هَذِي حِكَايَةُ أُمَّتِي فِي ثَوْرَةٍ أَهَدْتُ إِلَيْهَا صَانِعًا مَوْهُوبًا
لَمْ يُحْيِ شَعْبًا وَاحِدًا لَكِنَّمَا أَحْيَا الإِلَهَ عَلَى يَدَيْهِ شُعُوبًا

¹³³ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 179.

¹³⁴ Kral Fârûk’un annesi, bkz. er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 131.

¹³⁵ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 131.

¹³⁶ Dımeşk’te bulunan büyük bir nehir, bkz. er-Rufâî, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 130.

¹³⁷ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 170.

“Bu devrimde halkımın hikâyesidir. Devrim halka kabiliyetli bir lider hediye etmiştir.

O bir halkı diriltmemiştir. Bilakis Allah (cc) onun eliyle birçok halkı diriltmiştir.”¹³⁸

Şair devrim öncülerinden olan Enver Sedat hakkında kendisiyle karşılaştığında ona hitaben şu şiiri okumuştur:

أَنَا لَسْتُ أَنَسَى يَوْمَ ثَوْرَةٍ جَيْشِنَا صَوْتًا قَوِيًّا صَادِقَ النَّبَرَاتِ
قَدَرْنَا فِي الْمِذْيَاعِ صَوْتُكَ حَامِلًا بُشْرَى بَعْدِ دَافِقِ الْحَسَنَاتِ

“Ben ordumuzun devrim yaptığı gün kuvvetli ve doğru tondaki sesi unutmam.

Güzelliklerin fişkıracağı dönemi müjdelen sesin¹³⁹ radyoda çınladı.”¹⁴⁰

Şair on kasideden oluşan “Cirâhu Mısır” (Mısır’ın Yaraları) üst başlıklı kasidelerinde devrim yöneticileri şiddetli bir şekilde yermiştir.

1954 yılında yazdığı “Mısır beyne’l-ihtilâleyn” (Mısır iki işgal arasında) kasidesinde devrim öncülerinden Cemal Abdunnâsır’ı ve Salim hakkında şöyle demiştir:

مَا كَانَ هَذَا الْأَجْنَبِيِّ بِبَالِغٍ فِي الْبَطْشِ مَبْلَغٍ سَالِمٍ وَجَمَالِ

“Bu yabancı zulümde Cemal ve Salim’in ulaştığı yere ulaşamamıştır.”¹⁴¹

1955 yılında yazdığı “Cellâdu Mısır” (Mısır’ın Celladı) kasidesinde Cemal Abdunnâsır ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

جَلَادَ مِصْرَ!! وَيَا كَبِيرَ بُغَايَتِهَا ... مَهْلًا - فَأَيَّامُ الْخَلَاصِ دَوَانِي

“Ey Mısır’ın celladı! Ey Mısır azgınlarının başı! Bekle kurtuluş günleri yaklaştı.”¹⁴²

لَوْ كَانَ عَهْدُكَ قَبْلَ عَهْدِ مُحَمَّدٍ ... لَلْعِنَتِ يَا فِرْعَوْنَ فِي الْقُرْآنِ

“Ey Firavun! Şayet dönemin Muhammed’in döneminden önce olsaydı, Kur’an’da lanetlenirdin.”¹⁴³

¹³⁸ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa’l-Kâmile*, 170.

¹³⁹ 1952 yılında Hür Subaylar Devrimi bildirisini Enver Sedat okumuştur, bkz. er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa’l-Kâmile*, 131.

¹⁴⁰ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa’l-Kâmile*, 198.

¹⁴¹ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa’l-Kâmile*, 267.

¹⁴² er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa’l-Kâmile*, 396.

¹⁴³ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa’l-Kâmile*, 397.

فَإِذَا بِهِ قَدْ رَاحَ لِلشَّيْطَانِ

جَمَعُوا لَهَا مَالاً وَقَالُوا لِلْهُدَى

“Haklarında İhvân’ın şubesi dedikleri çoluk çocuktan oluşan bir gurup, Yokluk ve açlığın şiddetli olduğu dönemde onlardan bazıları bid’at hareketini icat etti. Onun gün yüzüne çıkmış bir aldatmaca ile gelip paraya ulaşmaya çabaladığını görürsün. Allah(cc) için diyerek bidat hareketlerine para topladılar. Birde baktık ki şeytana gitmiş.”¹⁴⁶

Şairin ömrünün son anlarında kendisine örnek edindiği ve talebeliğini yaptığı Kahire Üniversitesi Daru’l-Ulum Fakültesi dekanı Cabir Kamiha, şairin şiirlerindeki tenakuz ve siyasi düşüncesi hakkında şu kelimeleri kullanmaktadır:

“Yirmi seneden fazladır edebiyat dünyası, dâhi şair Hâşim er-Rufâi’nin devrim şairlerinden olduğundan bahsetti. Bunun sebebi, yakın uzak herkesin bildiği, dönemin şartlarından dolayı bazı takiye türünden yazdığı şiirleridir. Devrim ve yöneticilerine karşı tutum sergilediği şiirleri ne zaman ki yayımlandı, sihirbazın büyüü bozuldu. Şu an yayımlanan şairin divanındaki otuz beş kasidesi hiçbir uzmana gerek bırakmadan şairin kimliğini ortaya koyuyor. Şairin kasidelerinin her bir kelimesi en gür seda ile haykırıyor ve diyor ki: “Haşim Er-Rufai bir İslam şairidir.”¹⁴⁷

4- ŞAİRİN DİVANI

Divanı ilk hakkında ilk çalışma yapan, dönemin Milli Eğitim Bakanı Kemalettin Hüseyin emri ile görevlendirilen Muhammet Kemal Hatta’dır. Kendisi 1960 yılında divanı “*Şair Hâşim er-Rufâi ve Divanı*” adıyla basmıştır. Ancak dönemin şartlarından dolayı divanın bir kısmını görmezlikten gelmiştir. Özellikle dönemin yöneticilerini, devrim sonrası yaşananları analiz ettiği ve şiirleştirdiği kısımları basamamıştır. İkinci basım Muhammet Hasan Berigış tarafından tahkik edilerek 1980 yılında “*Hâşim er-Rufâi ve Divanı*” adıyla basılmıştır. Bu çalışmada kişisel yorumların ön plana çıkarıldığı gerekçesiyle bazı kesimler tarafından eleştirilmiştir. Üçüncüsü ise şairin kardeşi Abdurrahman b. Câmi tarafından 1996 yılında basılmıştır.¹⁴⁸

Şair küçüklüğünden itibaren Mütenebbî ve Ahmet Şevki gibi şairleri taklit ederek şiirler yazmaya başlamıştır. On iki yaşında ilk şiirlerini kaleme almış, mecmualarda ve divanda bir araya getirmiştir. Her geçen sene eski şiirlerini tetkik edip eksiklerini tamamlamış ve yeni şiirler eklemiştir. Bu sebeble mecmualarda benzer başlıklar altında şiirleri bulunmaktadır.¹⁴⁹ Yazılı olarak bıraktığı şiirler şunlardır:

¹⁴⁶ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa’l-Kâmile*, 209.

¹⁴⁷ Cabir Kamiha, “ez-Zeyğû’l Fikri”, 06 Aralık 1984, 5, www.Rahmah.de,.

¹⁴⁸ İbn Câmi, *Divan Hâşim er-Rufâi*, 23.

¹⁴⁹ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa’l-Kâmile*, 21.

4.2.1. Birinci Mecmua

Yüz otuz beyit içeren kendi el yazısı ile yazdığı bir mecmuadır. Nesimu's-Seher (Seher Vakti Esintileri) ana başlığı altındadır. Kendine özgü bir yöntemle kasideleri tertip etmiştir. Etrafında gördüğü olaylardan ve manzaralardan ilham alarak yazmıştır. Beğenen arkadaşlarının yorum yapmaları için boşluk bırakmıştır. Mecmuanın mukaddimesinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Bu şiir dünyasındaki ilk yolculuğum. Olaylardan ilham alarak bu kasideleri yazdım. Şayet bazı hatalar varsa bu benim henüz şiirde yüksek mertebelere ulaşmadığımdandır. Allah'tan temennim, bu kitapçıkta topladığım kasideleri, güçlü şiirin ve doğru ifadenin anahtarı kılmasıdır.”

Şairin bu mukaddimesine bakıldığında yaşının küçüklüğüne rağmen kendine olan güveninin ne kadar yüksek olduğu ve ileriki yaşlarında önde gelen edebiyatçılardan olma arzusu görülebilir. Şair mukaddimededen sonra babasının vefatından sonra kendisine hem abilik hem de babalık yapan büyük abisine mecmuanın üçüncü sayfasında şu kelimeleri kullanarak ithaf ifadelerini yazmıştır:

“Nurundan faydalandığım izinden yürüdüğüm büyük akıl ve deha sahibi muhterem Şeyh Mustafa Rufâî'ye ilk şiirlerimi ithaf ediyorum.”

Şair yorum yapılması için boş bıraktığı beşinci ve altıncı sayfaya amcasının oğlu ve bir arkadaşı yorum yapmıştır. Yorumdaki ifadeler şöyledir:

“Kardeşim üstat Hâşim Câmi Hâşim er-Rufâî

Abartmaksızın ve şiirin görünme amacı taşımaksızın şunu diyebilirim ki, sende kelimelerin kendisine boyun eğdiği bir edibin ve üstün kabiliyetli bir şairin vasfını gördüm. Umut ederim ki yakın bir zamanda Mısır'ın gurur duyduğu, büyük işleri ile övündüğü kimselerden olursun. Allah(cc) umduklarını gerçekleştirsin. Daima ileriye doğru...

Hâşim Ahmed er-Rufâî Ma'hadu Zekâzik”

Bu yorum amcası oğluna aittir. Diğer yorumda ise okuduğu okulun lise bölümünde okuyan bir arkadaşı, kasideleri okuduktan sonra boş bırakılan sayfaya şöyle bir yorum yazmıştır:

“Kardeşim üstat Hâşim Câmi Hâşim er-Rufâî

İlk şiir deneyimlerinize baktığımda içim sevinçle doldu. Allah(cc) Enşas'a muceddud bir şair nasip etmiş. Bütün temennim el-Cârim, Şevkî ve benzerleri gibi dahi şairlerden olmandır. Her şeye kadir olan yüce Allah'tan temennim, kardeşimi vatanını yüceltecek ve doğduğu şehre övünç olacak hayırlara muvaffak kılmasıdır.

Kardeşin lise kısmı öğrencilerinden Mustafa es-Seyyid ez-Zık”

Mecmuanın yedinci sayfasından itibaren yazdığı kasideler sırasıyla şöyledir:

Sadîgî (Dostum), Yevmu'n-Nasr (Zafer Günü), Âlâmu'l-Âşık (Âşığın Acıları), Ehzân (Üzüntüler), Nehcu'l-Bürde, Yemen, Filistîn (Bu iki kaside için ilk şiirlerim diyor.) Suverun Sâhıra (Alaycı Şekiller), Hasretun ve Nedem (Hasret ve Pişmanlık), Hıyânet, Sadâga

(Arkadaşlık) (Bu yazdığı ikinci şiir) Hicâ, İlâ Batali Kıssatı'l Ma'sât (Trajedik Hikâyenin Kahramanına), Melel ve Dacer (Bıkma ve Sıkılma), Tahiyye (Selam).

Mecmuanın sonunda şu ifadeleri yazmıştır:

“Allah’a hamd ile bu mecmuanın yazılması hicri 22/Ramazan/1368 Milâdi 18/Haziran/ 1949 Pazartesi günü tamamlandı. Üstat Hâşim Ahmed er-Rufâi ve kardeş Mustafa es-Seyyid ez-Zık’a yapmış oldukları bu değerli yorumları için teşekkür ediyorum. Allah’tan, onlardan faydalanmayı bize nasip etmesini ve onları bu ülkenin öncülerinden kılmasını temenni ediyorum. Şüphesiz ki Allah duaları işiten ve icabet edendir.”¹⁵⁰

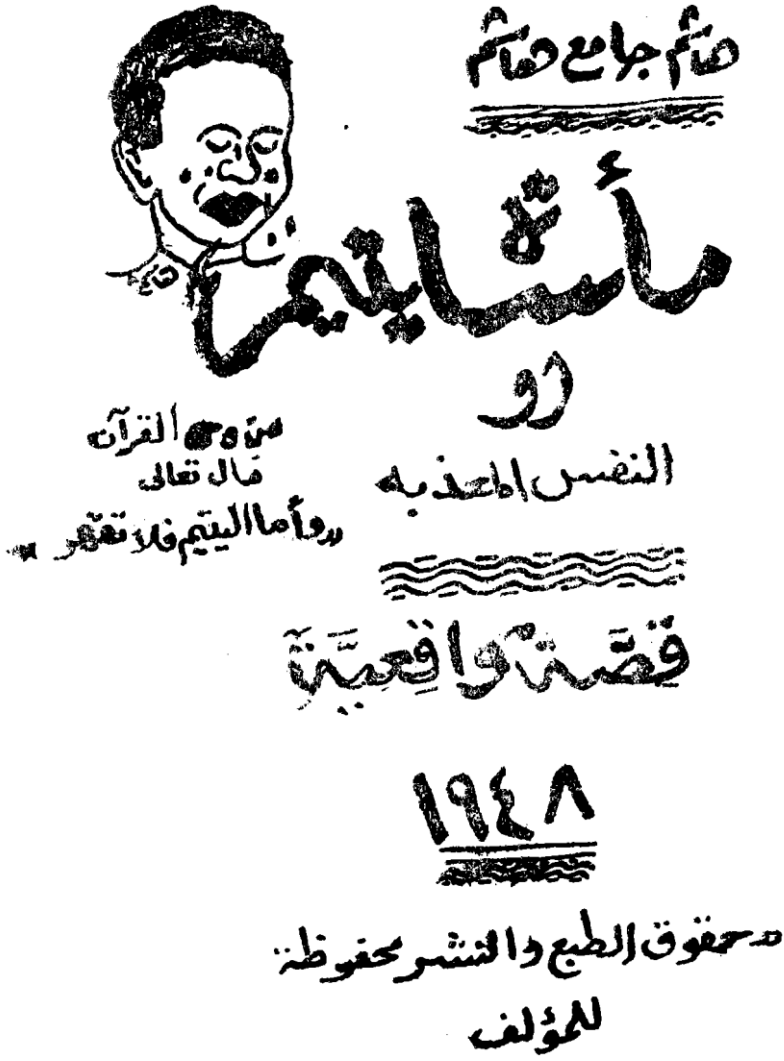
Şair bu mecmuayı, resimli kitap gibi şekil, resim ve çizimlerle süslemiştir. Ağlayan bir çocuğun resmini çizmiş, kendisine ait olan “Yetimin Acıları” ve “Acı Çeken Nefis” adlı iki kasideye dikkat çekmiştir.¹⁵¹ Şair bu resimlerle duygu ve düşüncelerini somutlaştıran, iç dünyasının ruhsal görünümünü, dış dünyadaki beş duyuyla algılanabilen şeylerin çağrıştırdığı niteliklerle özdeşleştirerek ve bunlarla somut bağlar kurarak anlatmaya çalışmıştır. Şairin asıl amacı, kelimelerin gücünden ve belirli mazmunlardan yararlanarak, anlatmak istediği şeyi sadece kelimelerle tasvir etmek değil, aynı zamanda okuyucusunun gözünde adeta bir tablo oluşturmaktır. Geçmişte de divan şairleri süsleme sanatları olan ebru, tezhip, hat ve minyatürden yararlanmışır.¹⁵²

¹⁵⁰ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 21.

¹⁵¹ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 22.

¹⁵² Sedat Kardeş, “Divan Şiirinde Resim ve Heykel”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 47 (2012): 120.

Nesimu's Seher adlı mecmuasının ön sayfalarından çekilmiş fotoğraflar...

[اللوحة رقم - ١٣ - غلاف قصة «مأساة يتيم»]

4.2.2. İkinci mecmua

Büyük ölçüde birinci mecmuasına benzemektedir. Kasidelere ekleme ve çıkarma yapmıştır. Aynı başlık altında benzer konuları işlemiştir. 1949 yılında yazmıştır. On iki sayfadan oluşmaktadır. Mukaddime ve Atıf ile başlıyor. Kasideler sırasıyla şu şekildedir:

Yemen, Nehcu'l Bürde, Ehzân (Üzüntüler), Yevmu'n-Nasr (Zafer Günü), Milâdu'r-Resul, Âlâmu Filistîn (Filistin'in acıları), Suverun Sâhıra (Alaycı Şekiller), Hıyânet, Hicâ, Sadâga (Doğruluk)¹⁵³

4.2.3. Üçüncü mecmua

“Muhtârât min Eşârî” (Şiirlerimden Seçmeler) başlığı altındadır. Daha önce yazmış olduğu diğer iki mecmuadan daha büyüktür. Yirmi beş sayfadan oluşmaktadır. İçeriği şu şekildedir:

Mukaddime: Mukaddimedede şu ifadeleri kullanmıştır:

“Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla ondan yardım istiyoruz. Muhakkak ki bazı şiirler sihir etkisi yapar ve bazı şiirler hikmettir. Bu, uzun ve acı veren bir mücadelenin meyvesi ve edebiyatı önemseyen ruhtan bir parçadır. Sayfaları gökyüzünden süzülüyor, onunla susamış kimseler susuzluğunu gideriyor ve onunla alevli ateş sönmüyor. Mecmuanın her bir beyti sana elem verici bir kıssayı anlatıyor. Üzüntüden sabahlama, gözyaşı ve dur durak bilmeksizin çalışma, amacı gerçekleştirmek için gayret ve arzuları elde etme yolunda çabalamanın hikâyesi...”

İthaf: Mecmuanın ithaf kısmına şu ifadeleri yazmıştır:

“Bu alanda ilerlememi, başarılı olmamı arzulayan arkadaşlarıma, sevdiklerime, ilerlememin kendilerini üzdüğü kiskanınlarıma ve düşmanlarıma. Arkadaşlarımdan dostlarımdan gözü aydın olsun. Kalpleri sevinçle dolsun. Düşmanlarımdan ve kiskanınlarımdan üzüntüsü ve öfkesi artsın.”¹⁵⁴

Şairin, birinci mukaddimesi ve ithafı ile bu üçüncü mukaddimesini ve ithafını kıyasladığımızda, şairin kendine olan özgüveninde ne derece artma olduğunu tespit edebiliriz. Birinci mukaddimedede yapabileceği hatalara mazeret olarak şiirdeki ilk deneyimi olmasını öne sürerken bu üçüncü mecmuada bir meydan okuma gözlemleyebiliyoruz.

Şair ilk iki mecmuasından farklı olarak bu mecmuasını dört kısma ayırmıştır:

a-) Siyâsiyyât: Ahdun ve Ahd (Dönem ve Dönem), ed-Dustûru'l-Hâlid (Ebedi Düstur), Nahve'l-Mecd (Mecde Doğru), Cihâdun Dâi (Kaybolan Cihat)

b-) Gazel: Kalbun Mumezzak (Parçalanmış Kalp), Ya İlâhe'l-Hub (Ey Sevgi İlahı), Dem'un ve Hub (Gözyaşı ve Sevgi), Levatun ve Şecn (Karasevda ve Hüzün)

c-) İçtimâiyyât: Milâdur-Resûl, Tehiyyetun ilâ Zemîl Şeyh Ahmet Ali Ahmet (Dost Şeyh Ahmet Ali Ahmet'e Selam), en-Nâibu'l-Muhterem eş-Şeyh Abdulazîm (Değerli Vekil

¹⁵³ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 31.

¹⁵⁴ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 32.

Şeyh Abdulazim), Hezîmetü Ma'had (Mahadın Yenilgisi), Tahiyyetu Şebâb (Gençlerin Selamı), el-Ustâzu'l-Ekber Abdülmecîd Selîm (Büyük Üstat Abdülmecid Selim), el-Edîb Bedir Mustafâ Yûsuf (Edip Bedir Mustafa Yusuf), min Vahyi-Mevlidi'n-Nebeviyye's-Şerîf (Mevlidi Şerif Vahyinden), Mevlidu Rufâî, ez-Zikra'l-Atra (Güzel Hatıralar).

d-) Merâsî: eş-Şehîd Ahmet Abdülaziz, Azâ (Taziye), Azîzun Yufârig (Dostun Ayrılığı), eş-Şehîd Ahmed Ömer.

Birinci mecmuada olduğu gibi bunu da süslemiştir.¹⁵⁵

4.2.4. Dördüncü mecmua

“Âhatu's-Şerîde” (yerinden koparılanların ahları) başlığı altındadır. Kırk beş sayfadan oluşmaktadır. Mukaddime ve ithaftan sonra kasidelerini beş kısma ayırma şeklinde bir tertip yapmıştır. İçeriği şöyledir:

a-) Siyâsiyât: Beyne'l-Ahdeyn (İki Dönem Arasında), ed-Dustûru'l-Hâlid (Ebedi Düstur), Cirâhu'l-Mısır (Yaralı Mısır), Mısır fi'l-Meydân (Mısır Meydanda), Cihâdun Dâi (Kaybolan Cihat), Savtu'l-Vataniyye (Milli Ses), Tahiyyetu's-Şi'r ile'z-Zaîm Mustafâ Nuhâs (Lider Mustafa Nuhas'a Şiirin Selamı), Ma'sâtu'z-Zaîm (Zaimin Sıkıntıları), Sayhatu'l-Ba's (Diriliş Muştusu), Savtu'l-Tahrîr (Özgürlük Sesi).

b-) Gazel: Kalbun Mumezzak (Parçalanmış Kalp), Dem'un ve Hub (Gözyaşı ve Sevgi), Levatun ve Şecn (Karasevda ve Hüzün), Unşûdetü'l-Âşık (Aşığın türküsü), min Eğniyâtî'r-Rebî (Bahar Şarkıları)

c-) İçtimâiyyât: Milâdu'r-Resûl, en-Nâibu'l-Muhterem eş-Şeyh Abdulazîm (Değerli Vekil Şeyh Abdulazim), Tehiyyetu Şebâb (Gençlerin Selamı), eş-Şehîd Ahmed Umer, Vahyu'l-Mevlîd, , ez-Zikra'l-Atra (Güzel Hatıralar), en-Nâibu'l-Muhterem (Değerli Vekil), Mevlîdu Rufâî, İdu'l-Hicre (Hicret Bayramı), Adli Lemlum, Zikra'l-Mevlîd (Mevlit Hatıraları), Avd-Hamîd (Hamit'in Dönüşü), Azîzun Yufârig (Ayrılan Dost), Sarîu'l-Hıkd (Kin Düşkünü), Ziyâre, Tehiyyetu'l-Eşbâl (Aslan yavrularının Selamı), Sûretun Nefsiyye (Psikolojik Tablo), Samya.

d-) Eştât (Dağınık Parçalar): Avdetu'l-Ebtâl (Kahramanların Dönüşü), Mihnetu Ma'had (Mahadın İmtihanı), Milâdur-Resûl, eş-Şehîd Ahmed Abdülazîz, Azâ (Taziye), Ma'sâtu'l-Yetîm (Yetimin Acıları), Abdülmecîd Selîm, en-Nedm (Pişmanlık), el-Cehûl.

e-) Diâbât (Mizahlar): Hezîmetu Mah'ad (Mahadın Yenilgisi), Zâriu'l-Hiyâr (Hıyar Eken), Hicâ, Tehnie (Tebrik), Necâhu'l-Kâzib (Yalancının Başarısı), Şâdî's-Şark (Doğu Şarkıcısı), Da'vetu'l-Habîb (Sevgilinin Çağrısı), Kulûbu'l-Azârâ (Bakire Kalpler), el-

¹⁵⁵ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 32.

Metâlibu'l-Ezheriyye (Ezher' in Talepleri), el-Haybetu'l-Kubrâ (Büyük Hüsrân), Reddun alâ Red (Reddiye Üzerine Reddiye), Avdetu'l-Ebtâl (Kahramanların Dönüşü), Yevmu'l-Kıyâme (Kıyamet Günü), Leyletu'l-Ferâh (Sevinç Gecesi), Diâbât (Mizahlar).

Bu dördüncü mecmua şairin diğer şiirlerini de içine aldığı en büyük mecmuasıdır.¹⁵⁶

4.2.5. Beşinci Mecmua

Şairin yazmış olduğu son mecmuasıdır. Elli yedi sayfadan oluşmaktadır. Dördüncü mecmuasında bulunan birçok kasidesini içermekle beraber yeni yazdığı kasidelerini de eklemiştir. Bu mecmuanın girişine, diğerlerinden farklı olarak iki mısra ile başlamıştır. Sanki şair yazdığı iki mısra ile henüz arzularına ulaşmadan bu fani diyardan erken ayrılacağıının haberini vermektedir:

أَفْضِي حَيَاتِي بَيْنَ هَمٍّ وَ حَسْرَةٍ إِذَا رُمْتُ مِنْ دَهْرِي هِنَاءً بِه أَبِي
فَوَاحَسْرَتَنَا إِنْ لَقْنِي غَيْهَبُ الْبَلَى وَلَمَّا أَنْلَ قَصْدًا وَلَمْ أَقْضِ مَازَبًا

“Hayatımı keder ve hüznün arasında mı geçireceğim? Kaderimden bir mutluluk arzulasam kaderim onu engeller.

Ne yazık! Belanın karanlıkları beni sarmış. Henüz hiçbir amaca ulaşamadım, hiçbir arzumu gerçekleştiremedim.”¹⁵⁷

Bu mecmua dört kısımdan oluşmaktadır:

a-) Fi'l-Muctemea: ez-Zikra'l-Atra (Güzel Hatıralar), Cihâdun Dâi (Kaybolan Cihat), Şâdî'ş-Şark (Doğu Şarkıcısı), İdu'l-Hicre (Hicret Bayramı), Kulûbu'l-Azârâ (Bakire Kalpler), Zikra'l-Mevlîd (Doğum Hatıraları), Sarîu'l-Hıkd (Kin Düşkünü), Avde (Dönüş), el-Metâlibu'l-Ezheriyye (Ezher' in Talepleri), Ziyâre, Savtu'l-Tahrîr (Özgürlük Sesi), Sûretun Nefsiyye (Psikolojik Tablo), Neşîdu'l-Vâdi (Vadinin Türküsü), Samya, Zifâfu'l-Sadîk (Arkadaşın Dügünü), Mevlîdu Rufâi, Kıssatu'l-Kitâb (Kitabın Hikâyesi), Salâhu-Zihni (Zihnimin Doğruluğu), Ummu'n-Nevâib (Dertlerin Anası), ez-Zehretu'z-Zâbile (Solan Çiçek), Milâdu'r-Resûl, Yevmu'l-Hurriye (Özgürlük Günü), Mihnetu Ma'had (Ma'hadın İmtihanı), fi Zilâli'r-Rîf (Kırsalın Gölgesinde), el-Esedu's-Secîn Muhammed Mısdak (Mahkûm Aslan Muhammed Mısdak), Avdetu'l-Muntahirîn (Zafer Kazananların Dönüşü), Ferhatu'ş-Şifâ (Şifa Sevinci), Ezher, Tehnie (Tebrik), Şebâbu't-Tahrîr (Tahrir Gençliği), Tevzîu'l-Mulk (Mülkün Dağıtımı), ilâ Vezîri'l-Meârif (Milli Eğitim Bakanına Şiirin Selamı), ed-Dimâ fî Sudân (Sudan'da ki Akan Kan), Fethî Rıdvân, Dem'atün alâ Zemîl Râhil (Ölen Arkadaşın Ardından

¹⁵⁶ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 31.

¹⁵⁷ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 32.

Gözyaşı), Mevkibu'r-Rebî (Bahar Alayı), Hayât, Yevmu'l-Celâ (Bağımsızlık Günü), Eyyâmu'l-Tufûle (Çocukluk Günleri), Fegîdu Enşâs (Enşas'ın Yitiği), Alî Hâşim, Şark ve Ğarb (Doğu Batı), Mevlidu'n-Nûr (Nurun Doğumu).

b-) Mea'l Âtife: Kalbun Mumezzak (Parçalanmış Kalp), Dem'un ve Hub (Gözyaşı ve Sevgi), Vâkife (Ayakta), Unşûdetü'l-Âşık (Âşığın Türküsü), fî Şemmi'n-Nesîm (Nesim Rüzgârları Koklarken), Ğâdetu'r-Rîf (Kırsalın Genç Kızı), Fetâtü'l-Karye (Köyün genç Kızı).

c-) Nuhasiyyât: ile'z-Zaîm Mustafâ Nuhâs (Zaim Mustafa Nuhas'a), Tehiyyetun li'Zaîm Mustafâ Nuhâs (Mustafa Nuhas'a Selam Olsun), el-Muâmeratu'l-Kubrâ (Büyük Komplo)

d-) Müteferriġât: en-Nâibu Abdülazîm İyd, (Vekil Abdülazim İyd), Da'vetu'l-Habîb (Sevgilinin Çağrısı), Adli Lemlum, el-Haybetu'l-Kubrâ (Büyük Hüsrân), Reddun alâ Red (Reddiye Üzerine Reddiye), Tehniye (Tebrik), Amîd Recâi (Dekan Recai), Âhiru Haybe (Son Hüsrân), Enver Sâdât, İbrâhîm Câdû, Abdusemi Sinbatî.¹⁵⁸

4.2.6. Cirâhu Mısır (Mısır'ın Yaraları)

Dönemin sıkıntılarında dolayı 1960 yılında basılan divanında yer almayan bu mecmua, on kasideden oluşmaktadır. 1954-1956 yılları arasında devrimden sonra yaşananları analiz eden kasideler yazmıştır. Devrim adı altında halka yaşatılan acıları, suçsuz insanların mahkemeden mahkemeye sürüklenmesini ve hapisanede yaşanan işkenceleri şiirle tasvir etmektedir. Şair bu mecmuasını yakınları hariç gizlemiştir. Ancak kasideler insanlar arasında yazarı belli olmayan şiirler olarak dilden dile dolaşmıştır.¹⁵⁹

4.3. Diğer Eserleri

4.3.1. Öykü Türü

Şair hayatını, ferdi ve toplumsal olayları anlatan kısır şekilde eserler yazmıştır.

Bunlardan tespit edilebilenler şunlardır:

a) İsbeu'l-Kader (Kaderin Parmağı): Kaderin yakasından düşmediği bir adamın acılarını, sıkıntılarını ve hayatla mücadelesini anlatıyor.¹⁶⁰

b) el-İntikâm: Hakkı elinden gasp edilen, ailesine ve akrabalarına zulmedilen bir gencin duygularından ve intikam arzusundan bahsediyor.¹⁶¹

c) el-Eyyâm (Günler): Kendi hayatından ve anılarından bahsediyor.¹⁶²

¹⁵⁸ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyġiş, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 33.

¹⁵⁹ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyġiş, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 391.

¹⁶⁰ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyġiş, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 45.

¹⁶¹ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyġiş, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 46.

¹⁶² er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyġiş, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 43.

d) Ma'satu'l-Yetîm (Yetimin Acıları): 1948 yılında gerçek hayattan alıntı yaparak yazmıştır. Yetim doğan bir çocuğun hayat içerisinde ki elemelerini, suça bulaşmasını ve ölümünü hüznü bir üslupla ele almıştır.¹⁶³

4.3.2. Tiyatro Türü

Şair, şahıslarını muasır Mısır toplumunun değişik tabakalarından seçtiği, toplumsal içerikli dramlar ve komediler yazarak tiyatro alanında çeşitli eserler vermiştir.

a) Enşas: Doğduğu yer olan Enşâs şehrinin tarihinden sosyal sınıflar arasındaki diyaloglardan bahsetmektedir. Bu eserde yardımlaşmaya, ıslaha, toplumsal barışa, sorunların çözümüne çağrı yapmıştır:

أنشاص:

أَيُّهَا التَّارِيخُ سَجِّلْ لَوْعَتِي
لَمْ تَذُقْ فِي مِصْرَ عَيْرِي بِلْدَةٌ
ضَرَّنِي أَنْ كُنْتُ فِيهَا مَنْزِلًا
إِنَّ عَيْنِي لَتَسْحُ الدَّمْعَ مِنْ
وَبُكَايِي وَعِزَّتِي فِي الْعَالَمِينَ
أَلَمْ الْجَوْرَ وَظَلَمَ الظَّالِمِينَ
وَمَحَطًا لِرِجَالِ الْمَالِكِينَ
مَرَّ مَا دَأَقُوهُ أَهْلِي الْبَائِسِينَ

التَّارِيخُ:

فَتَاتِي! عَلَامَ ، وَفِيمَ الْأَنْبِيَاءِ؟
وَمَنْ أَنْتِ وَمَا اسْمُكَ بَيْنَ الْبِلَادِ؟

أنشاص:

أَتَجْهَلُ فِي مِصْرِنَا بِلْدَةٌ
رَأْتُ مَا رَأْتُ مِنْ أَسَى وَاضْطِهَادٍ

التَّارِيخُ:

أَنْشَاصُ أَنْتِ ؟

أنشاص:

أَجَلٌ إِنْ نِي
أَنَا مِنْ شَرِبَتْ كُؤُوسَ الْعَذَابِ
إِذَا ذَكَرَ النَّاسُ أَمْجَادَهُمْ
أَنَا الْبِلْدُ الْمُكْتَوِي بِالْفَسَادِ
وَلَمْ أَشْكُ إِلَّا لِرَبِّ الْعِبَادِ
أَطَّاطِيءُ رَأْسِي كَسِيرَ الْفُؤَادِ

¹⁶³ er-Rufâi, Divânu Hâşim er-Rufâi, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile, 45.

مَدَى الْعَصْرِ مِنْ أَلْفَةٍ وَاتِّحَادٍ
وَأَعِزُّ عَنْ نَذِيلِ بَعْضِ الْمَرَادِ

تَفَرَّقَ أَهْلِي فِيمَا بَيْنَهُمْ
وَحَوْلِي تَنَالُ الْفَرَى مَا تُرِيدُ

التاريخ:

رَأْسًا فَلَسْتُ كَمَا رَوَيْتِ الْآنَ لِي
مِنْ نَهْضَةٍ لِي فِي الزَّمَانِ الْأَوَّلِ
نَزَلَ الْمُلُوكُ الْعَرَبُ أَكْرَمَ مَنْزِلِ

إِنِّي أُرَاكِ ظَلَمْتِ نَفْسَكَ فَارْفَعِي
كَمْ فِي سِجْلِ الْمَجْدِ قَدْ كَتَبْتُ يَدَيَّ
أَوْ لَسْتُ قَبْلَةَ قَاصِدِيكَ وَمَنْ بِهَا

وَيَمْضِي وَهُوَ يُشِيدُ بِأَنْشَاصٍ، وَيُصَوِّرُ فَسَادَ الْمَلِكِ، وَفُجُورَهُ وَمَبَاذِلَهُ

فيقول التاريخ:

طَلَعُوا عَلَيْكَ بِكُلِّ فِعْلٍ مَخْجَلِ
مِنْ كُلِّ بَاغٍ فَاسِدٍ مُبْتَدَلِ
بِسِهَامِهِ- ثَوْبِ الظَّالِمِ الْمُسْدِلِ
عَدَنٌ بِهَا مِنْ كُلِّ وَادٍ مُقْبِلِ
لَمْ يَزَعْ حَقَّ الْمُنْعَمِ الْمُتَفَضِّلِ
مَا كَانَ يَوْمًا لِلْعَوِيِّ بِمُهْمَلِ

إِنْ كُنْتَ يَوْمًا قَدْ مُنِيتِ بِعُصْبَةٍ
وَشَهِدْتَ أَخْلَاقَ الْمُلُوكِ رَذِيلَةَ
فَلَقَدْ خَلَعْتَ - وَقَدْ رَمَاهُمْ جَيْشُنَا
هَذِي الرِّيَاضِ النَّاطِرَاتُ كَأَنَّهَا
إِبْلِيسُ غَادَرَهَا رَجِيمًا إِنَّهُ
إِنَّ الْإِلَهَ لَمُمَهَّلٌ لِكِنَّهُ

وَيَتَّبَعُ رَجَالَ أَنْشَاصٍ لِيَتَكَلَّمُوا وَهُمْ: الْعَالِمُ، وَالْمُوظَّفُ، وَالْفَلَّاحُ وَيَتَعَاهَدُونَ عَلَى التَّعَاوُنِ وَالْإِصْلَاحِ،
وَتَنْتَهِي بِمَا يَلِي:

أنشاص:

قَطَعُوا الْعَهْدَ عَلَى تَشْرِيرِ الْوَفَاءِ

أَيُّهَا التَّارِيخُ فَاشْهَدْ إِنَّهُمْ

يُنشِدُ الْجَمِيعُ:

قُدِّمًا وَاللَّهُ خَيْرُ الشَّهَدَاءِ

نُذِرُكَ الْعُلَيَاءَ فِي حَاضِرِنَا

مِثْلَ مَاضٍ قَدْ تَوَلَّى فَارْتِقَاءَ

نُذِرُكَ الْعُلَيَاءَ فِي حَاضِرِنَا

“Enşâs:

Ey Tarih! Âlemler içinde çektiğim eziyeti, ağlayışlarımı ve gururumu kaydet.

Mısır’da benim dışında hiçbir belde zalimlerin zulmünü ve adaletsizliğin elemiini tatmamıştır.

Beldeler içerisinde yöneticilerin uğrak yeri ve konduğu yer olmam bana zarar verdi.

Gariban halkımın tattığı acıdan sürekli gözyaşı döküyorum.”

“Tarih:

Ey Yavrum! Ne üzerine ve niçin bu ağıtlar? Sen kimsin ve bu beldeler arasında senin adın ne?”

“Enşâs:

Mısırımızda gördüğü kadar acı ve ızdırap gören beldeyi bilmiyor musun?”

“Tarih: Sen Enşâs mısın?”

“Enşâs:

Evet, ben Enşâs. Ben fesat ile ezilmiş beldeyim.

Ben azap bardağından içtiği halde rabbinden başkasına şikâyetle bulunmayan kimseyim.

İnsanlar gurur kaynaklarını zikrettiklerinde kalp kırık bir şekilde başımı eğiyorum.

Halkım birlik ve ülfetten yoksun bir şekilde asırlar boyunca kendi aralarında firkalaştılar.

Etrafımda ki köyler bile arzularına ulaşıyor. Ben bazı arzularıma dahi ulaşmaktan aciz kalıyorum.”

“Tarih:

Görüyorum ki kendine zulmediyorsun. Kaldır başını. Şimdi bana anlattığın gibi değilsin.

Geçmişte bana ait şeref sayfalarında ellerim nice medeniyetler yazdı.

Beldelerde yaşayan insanların yöneldiği kible değil misin? Arapların efendileri senden daha şerefli bir yerde konaklamamıştır.”

O Enşâs’ı kutlayarak ve kralın fesadını, günahlarını ve israfını tasvir ederek devam ediyor.

“Tarih diyor ki:

Her ne kadar geçmişte utanç verici her fiili üzerinde yapan bir gurup ile imtihan olmuşsan,

Her kepaze, bozguncu, azgın yöneticilerin rezaletine şahit olmuşsan da,

Ordumuz okunu attı. Karanlıklarla örtülmüş elbiseyi çıkardın.

Bu karşılıklı bahçeler sanki her yönelen vadinin nehirlerin olduğu Aden şehri gibi,

İblis orayı kovulmuş olarak terk etti. Çünkü o ihsan ve ikramda bulunanın hakkına riayet etmedi.

Allah mühlet verir. Ancak hiçbir zaman azgını (cezalandırmayı) ihmal etmez.”

Konuşmak için Enşâslılar birbirini takip eder. (Enşâslılar: Âlim, memur, çiftçi). Islah ve yardımlaşma üzerine söz verirler ve aşağıdaki gibi tiyatro biter:

“Enşâs:

Ey Tarih! Şahit ol. Onlar vefayı yayma üzerine söz verdiler.”

“Hep birden söylerler:

Allah şahitlik edenlerin en hayırlısıdır. Çağımızda ilerleyerek yüksek seviyelere ulaşacağız.

Geride kalan geçmiş gibi çağımızda yükseklerle ulaşacağız. Yükselin.”¹⁶⁴

b) Dimâ fi'l-İslam (İslam Tarihinde Dökülen Kanlar): Hz Osman (ra) döneminde yaşanan iç karışıklık ve fitneleri anlatmaktadır. Olaylar silsilesini üç kısma ayırmıştır. Nesir ile başlayıp şiirle bitirmektedir.¹⁶⁵

c) el-Mer'etu fi'r-Rîf (Kırsalda Kadın): 1955 yılında yerel dili kullanarak nesir şeklinde yazmıştır. Kırsalda yaşayan kadınların yaşadığı haksızlıklardan bahsetmiştir. Konusu, kırsalda yaşayan genç kıza gelen evlilik talepleri ve genç kızın babasının kızına karşılık inek üzerinden pazarlık yapmasını mizahi bir tarzda ele almıştır. Bir yandan güldürürken diğer yandan düşündürmeyi amaçlamıştır.¹⁶⁶

d) Şehîd-u Beni Azrâ (Beni Azrâ'nın Şehidi): 14/11/1955 tarihinde neşrettiği bir eserdir. Lisede son sınıf öğrencisi iken öğretmenlerine, idarecilerine ve çalışanlarına ithaf ederek yazdığı bir eserdir. Konusu sevgi, güzellik ve iffetli bir aşktır.¹⁶⁷

Şairin bu şiirleri dışında fıkra türünden dergilerde yazmış olduğu şiirler vardır. Şair halk lehçesi ve yerel dili kullanarak törenlerde ve farklı münasetlerle şiirler okumuştur. Şairin divanında bulunmayan bu şiirler dergilerde, gazetelerde ve hatıratlarda vardır. Ancak bu şiirlerin bir araya getirilmesi için bir çalışma yapılmamıştır.¹⁶⁸

¹⁶⁴ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 490.

¹⁶⁵ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 42.

¹⁶⁶ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 43.

¹⁶⁷ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 35.

¹⁶⁸ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 45.

İKİNCİ BÖLÜM

HÂŞİM er-RUFÂÎ ŞİİRLERİNDE ROMANTİZM

Şair Hâşim er-Rufâî, Mısır'da romantizm akımının en zirvede olduğu dönemde yaşamıştır. Gerek ailesinin edebi kişiliğinden gelen şiir söyleme alışkanlığı, gerekse de şairin şiirle bütünleşmiş ruhunun kendini romantizm anlayışı ile uyum içinde bulması, şairi Mısır'ın romantik şairlerinden biri yapmaya yetmiştir.

Şairin divanı incelendiğinde şiirlerinde, romantizm akımı şairlerinde olduğu gibi kasideye başlık vermeyi önemseydiği, fasih Arapçanın yanı sıra yerel dil ile de düşüncelerini ifade etme çabasında olduğu, kasidelerinde basit, anlaşılabilir bir dil ve üslup kullandığı ve zaman zaman vezin ve kafiye uymaksızın serbest şiir yazdığı görülmektedir. Ayrıca konu bazında kısaca tabiat ve tabiat ile bütünleşmiş canlı varlık tasvirleri, toplum içerisinde var olan sorunlar ve problemler karşısında halkı bilinçlendirme, muhalif dil ve söylemi öne çıkarma, milliyetçilik ve din üzerinden vatan tasavvuru, aşk maceraları, ideallere ve güzelliğe âşık olma, geçmişe özlem ön plana çıkmaktadır. Şiirlerinde hayal yoluyla şiirin kahramanı ile özdeşleştiği, karamsarlık, üzüntü ve keder halinin şiire yansıdığı görülmektedir.

Şairin divanı incelerken özellikle tabiat, aşk ve vatan konularına odaklandığını görmekteyiz.

1. TABİAT

Romantizm akımı şairleri tabiatın güzelliği ve muhteşemliği karşısındaki hayranlıkları yanı sıra, tabiatı yeniden keşfederek, hayal gücünün de yardımıyla tabiatın ruhunu yakalamak istemişlerdir. Tabiatın güzellikleri ile sarhoş olmuşlar, oradaki canlı cansız, hareketli hareketsiz bütün unsurları kendi yöntemleri ile resmetmeye koyulmuşlardır.

Tabiata ve tabiata ait unsurlara karşı hissedilen derin sevgi, romantizm akımı şairlerinin tamamının ortak özelliğidir. Tabiat romantik şairler için huzurun kaynağı sevginin mabdadır.¹⁶⁹

Şair tabiata olan bu derin sevgisini ve kendisine vermiş olduğu hazzı “Mısru'l-Cerîha” (Yaralı Mısır) başlıklı kasidesinin giriş bölümünde şöyle ifade ediyor:

وبه الرياضُ عبيرُها يتَضَوَّعُ

لَيْلٌ تَلَّالاً فِيهِ نَجْمٌ يَلْمَعُ

ما انفكَّ يَخْفِضُ فِي الْعُصُونِ وَيَرْفَعُ

سَكَنَ الْوُجُودُ سِوَى النَّسِيمِ فَإِنَّهُ

¹⁶⁹ Avîn, *Tabiatu'r Rumansiye fi'ş-Şi'iri'l-Arabi'l-Hadîs*, 45.

ثُمَّ بِأَكْوَابِ الْمُدَامَةِ مُولِغٌ
تَجْتَثُّ أَعْوَادَ الظَّلَامِ وَتَقْطَعُ
تَنْفِي الْكُرَى عَنْ مُقْلَتِي وَتَدْفَعُ
بَيْنَ الرِّيَاضِ بِحُسْنِهَا أَتَمَّتْ

تَتَرْتَحُ الرِّيحُ الرِّخَاءَ كَأَنَّهَا
وَالْبَدْرُ أَرْسَلَ مُدِيَّةً مِنْ ضَوْئِهِ
تِلْكَ الطَّبِيعَةُ فِي بَدِيعِ رَوَائِهَا
يَا لِلْجَمَالِ وَ يَا لِرَوْعَةِ مَشِيَّتِي

“Çiçek demeti kokularının yayıldığı bahçenin ve parlayan yıldızın bulunduğu bir gece, Esintinin dışında varlıklar sakinleşti. Esinti dalları indirmeye ve kaldırmaya devam ediyor. Hafif rüzgâr coştı. Sanki o içki bardakları ile sarhoş, tutkun, Dolunay ışığından bir jilet gönderdi. Karanlığın sütunlarını keserek kökünü kazıyor. Şu harika güzellikler içerisindeki tabiat gözbebeklerimden uykuyu uzaklaştırıyor. Ne kadar güzel, Ne kadar hoş güzel bahçeler arasında haz alarak yürüyüşüm.”¹⁷⁰

Romantik şairler şiirlerinde bir yandan tabiatın dış görünüşünü betimlerken bir yandan da kendi iç dünyalarını yansıtırlar. Şair bahar havasının hâkim olduğu bulutsuz bir gecede yürüyüşünü ve kendisine verdiği duyguyu mısralara dökmüştür. Bu şiirde tabiata ait birçok unsur bir arada zikretmiştir. Çiçek, bahçe, yıldız, gece, rüzgâr ve dolunay vb. gibi varlıklar tabiat şiirlerinde öne çıkan unsurlardır. Romantikler tabiatı daha çok kendi ruhunun bir aynası olarak görür.

Şair, şiirlerde sıkça başvurulan teşbih sanatına başvuruyor ve rüzgârın önünde sallanıp duran ağaç dallarını bir sarhoşa benzetiyor. Ayrıca gecenin karanlığını dağıtan dolunay ışığını da bir jilete benzeten şair, gece karanlığını dağıtan dolunayın bu fiilini muazzam bir tarzda ifade ediyor. Tabiattaki bu güzellik karşısında uykuyu dahi unuttuğunu söylüyor.

Romantik sanatçılar, eserlerinde genellikle melankolik (mal d'usécle/asrın hastalığı) bir yapı gösterirler.¹⁷¹ Onların bu hüznü durumları “kaçış” temasını beraberinde getirir. Romantikler için tabiat, çoğu zaman bir sığınak olur. Şehir hayatının bunaltısından kurtulmak isteyen sanatçılar tabiata yönelirler. Bu durum şairin “Hemsetu'l-Leyl” başlıklı kasidesinde kendisini göstermiştir:

فَقَدْ ضَاقَ بِالْوَحْدَةِ الشَّاعِرُ
وَيَلْقَى بِهَا الرَّاحَةَ الْحَائِرُ

إِلَى رُبُوعِ الْبَشْرِ يَا سَامِرُ
لَعَلَّ السَّقِيمَ يَنَالُ الشِّفَاءَ

¹⁷⁰er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 134.

¹⁷¹ Kefeli, *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*, 35.

“Ya Sâmir (gece arkadaşı)! On binlerce insan içerisinde şair yalnızlıktan daraldı.

Umulur ki hasta şifa bulur, yolunu kaybetmiş olan tabiatta rahata kavuşur.”¹⁷²

Yalnızlık, bir başına kalmak değildir. Yalnızlık, kalabalıklar içinde yaşarken duygularını anlayabilecek ve hislerini paylaşabilecek birinden mahrum kalmaktır. Şairimiz de on binlerce insan içinde yaşarken yalnızlık çekiyor ve kurtuluşu kendini tabiata atmakta buluyor. Şair, tabiatın kendisine sunduğu huzur verici atmosferde, adeta bir hasta gibi duran ruhun şifa bulacağını belirtiyor. Yine, çaresizlik içinde ve yolunu kaybetmişçesine kıvranan bir kimsenin bu hâlden kurtulması için de insanın tabiata sığınması gerektiğini ifade ediyor.

1.1. Baharı vasfeden şiirleri:

Romantiklerin tabiat şiirinde bahar tasviri en çok işlenen konulardandır. Her şâir, dış dünyada gördüklerine, kendi hayâl dünyasının genişliği nispetinde yaklaşarak, izlenimlerini dile getirmiştir. Bunun bir sonucu olarak baharın ele alınışı her şâire göre genellikle değişiklik arz etmiştir. Baharın gelişinin insan ve toplum hayatında meydana getirdiği değişimi, kasidede yapılan bahar tasvirleri aracılığıyla yansıtmışlardır.¹⁷³

Şair Hâşim er-Rufâi'nin doğup büyüdüğü, kısa ömrünü geçirdi ülke olan Mısır, tabiat güzelliği bakımından oldukça zengindir. Mısır, bağlarından bahçelerine, dağlarından ovalarına, çöllerinden vadilerine, denizlerinden nehirlerine, şehirlerinden kırsalına ve tarih kokan sokaklarına varıncaya kadar tam bir tabiat harikası ülkedir. Nice şairleri güzelliği ile büyülemiş ve kasidelerde ölümsüz ibarelerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. İşte bu güzel tabiat içerisinde yaşamış olan şair Hâşim, beldesinin güzelliklerini, baharını, insan hayatına olan etkilerini “Mevkibu'r-Rebî” kasidesinin giriş bölümünde şöyle dile getirmiştir:

فَقُمْ نَنْظُرِ الْخُسْنِ فِي ضَاحِيهِ	إِذَا جَاءَ عَهْدُ الرَّبِيعِ الْجَمِيلِ
هُنَاكَ الطَّبِيعَةُ كَالْعَانِيَةِ	هُنَاكَ الْجَمَالُ جَمَالُ الْخُقُولِ
فَأَكْسَبَهَا فِتْنَةً طَاغِيَهُ	نَرَى الزَّهْرَ كَلَّلَ هَامَ الرَّبِيِّ
هُنَاكَ عَنْ سِترِهَا عَارِيَهُ	فَكَمْ لَوْحَةٍ لِبَدِيعِ الرَّيَاضِ
فَقِيمِ الْأَنْبِيَاءِ أَيْسَاقِيَهُ	أَلَا إِنَّ هَذَا لَعِيدُ النَّفُوسِ

“Güzel bahar mevsimi geldiğinde kalk, etrafın hoşluğuna bakalım.

Orada tarlaların güzelliği var, orada şarkı söyleyen kadın misali bir tabiat var.

¹⁷² er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 248.

¹⁷³ Avîn, *Tabiatu'r Rumansiye fi'ş-Şi'iri'l-Arabi'l-Hadîs*, 125.

Tepenin başına çiçeklerden taç giydirildiğine bakalım. Ona celbeden bir güzellik vermiştir. Bahçenin güzelliklerine ait nice portreler var ve orada örtüsünden sıyrılmış çıplak bir tabiat var. Dikkat edin bu nefislerin bayramıdır. Ey dere! Öyleyse niçin bu inilti?”¹⁷⁴

İlkbahar mevsiminin insan ruhuna müspet manada etki eden bir yönü vardır. Aynı hissiyatı şairde yaşamış olacak ki sanki karşısında biri varmış gibi ilk mısradaki tahayyül sanatını kullanarak şu ifadelerle hitap etmiştir, “...kalk etrafın hoşluğuna bakalım.”

İlkbahar mevsiminde tabiat bir başka güzel olur. Tarlalar, bağ ve bahçeler, yer ve gök, hulasa tabiatın tamamı farklı bir güzelliğe bürünür. Bütün bu güzellik içinde arzıendam eden tabiat, bülbül sesli bir şarkıcı misali şarkılar söyler durur. Şair ikinci mısradaki teşhis (kişileştirme) ve teşbih (benzetme) sanatına başvurmuştur. Yine şair devam eden üçüncü mısradaki da bu sanatları ikinci defa kullanarak tepe ve üzerinde oluşan bitki örtüsünü, göz kamaştırıcı bir tacı giyen kral ya da kraliçeye benzetmiştir. Dördüncü mısradaki ise doğanın yeşillik anlamında güzelliklerini düşünmeye davet ettikten sonra doğanın diğer bir yüzü olan çöllere de dikkat çekmiştir.

Şair şiirin son mısrasını da anlattığı bu güzelliklerin insana iyi geldiğini, huzur verdiğini ve bir coşkuya dönüşmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ancak bütün bunlarla beraber içten içe kendisini huzursuz eden bir şeylerin var olduğunu “ Öyleyse niçin bu derelerin iniltisi?” ifadesiyle dillendirmiştir. Teşhis sanatını kullanarak yüreğinde kendisini hüznem gark eden durumu inleme fiili ile anlatmıştır. Bu mısra ile tabiatla hemhal olmuş bir şekilde kendi içerisinde bulunduğu ruh halini anlatarak romantikleri tüm hallerinde kendilerini terk etmeyen hüznem ve keder halini ifade etmiştir.

Romantiklerin toplum ile ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda bahar konulu manzumeleri sadece baharı ve onun güzelliklerini anlatan şiirler olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Farklı bir bakış açısıyla yaklaşıldığında bahar konulu bu şiirlerde, topluma ait pek çok unsur tespit edilecektir.¹⁷⁵

Tabiat ve insan arasındaki etkileşimi bir şiirinde ortaya koyan şair Haşim baharın gölgesinde insanların hayatları tasvir ederek şöyle şiirleştirmiştir:

وَعَانَ تَفِيًّا عِنْدَ الْمَقِيلِ ... مِنَ الثُّوتِ ظَلَّتْهُ الدَّائِيَه
وَمَنْ رَاحَ يَسْعَى إِلَى جَدُولٍ ... لِتَشْرَبَ مِنْ مَائِهِ الْمَاشِيَه

¹⁷⁴ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 82.

¹⁷⁵ Avîn, *Tabiatu'r Rumansiye fi's-Şi'iri'l-Arabi'l-Hadîs*, 127.

وَمِنْ فَوْقِهِ نِسْوَةٌ قَدْ جَأْسَنَ ... لِعَسَلِ الثِّيَابِ أَوْ الْأَنْيَةِ
فَمِنْ عَذْبَةِ النَّطْقِ ثَرْثَارَةٌ ... إِلَى ذَاتِ سِرٍّ بِهِ سَاعِيهِ
حَيَاةٌ لَهَا الْبَشَرُ، فِيهَا الْهُدُوءُ ... عَلَيْهَا السَّلَامُ، بِهَا الْعَافِيَةُ

“Öğle vakti yorgun düşmüş bir adam dalları yere yaklaşmış tut ağacının gölgesinde gölgeleniyor.

Başka biri derenin suyu ile hayvanlarını sulamaya çalışıyor.

Derenin üst tarafında kadınlar kap kacaklarını ve elbiselerini yıkamak için oturmuşlar.

Konuşmanın tatlılığından geveze olmuşlar, birbirlerinin sırrına ermeye çalışıyorlar.

Mutluluk, sükûnet, huzur ve sağlık (tabiat ile iççice olan) hayatta vardır.”¹⁷⁶

Şair bahar mevsiminde derenin kenarında bulunan insanları elinde kamerası olan bir kimse gibi enice ayrıntısına varıncaya kadar tasvir ediyor. Romantik şair çoğu kez gürültüden uzak sessiz sakin yerleri arar. Şehrin kasvetinden uzak tabiatla iççice bir hayatı arzular. Bu özlemin şairin ruhunda da var olduğunu bu mısralar dile getirmiştir.

Romantik şairler tabiatın mucizelerine bakarken normal bir insanın baktığı gibi bakmazlar. Görünmeyeni görür ve bakılan manzaradan farklı bir anlam çıkarırlar. Şair Hâşim’in, şiirinde romantizmin ön plana çıkan şekli, tabiatla, şefkati ve özlemi bağdaştırmasıdır.¹⁷⁷

وَطِفْلٌ تَسْلُقُ حَتَّى يَنَالَ
إِذَا مَا ارْتَقَى فَوْقَهَا قِمَّةً
تُهُدِّدُ فِي اعْتِزَاكِ بِهِ
وَيَأْكُلُ حَتَّى إِذَا مَا بَدَا
يَهْزُرُ إِلَيْهِ بِأَقْنَانِهَا
مِنَ الثُّوتِ دَوْحَتَهُ الْعَالِيَةَ
وَشَارَفَ أَغْصَانَهَا الْوَاهِيَةَ
كَأَنَّ عَلَى طِفْلِهَا حَانِيَهُ
بِكَفِّ مُخْضَبَةٍ قَانِيَهُ
فَتَغْدِقُ كَالدَّيْمَةِ الْهَامِيَهُ

“Çocuk, duta ulaşma gayesiyle yüksek dallara tırmanıyor.

Ağacın zirvesine, ince dallarına çıktığında

Şefkatle çocuğunu sallayan bir anne misali onu sallıyor.

Boyadan elleri görünmeyinceye kadar yer.

¹⁷⁶ er-Rufâi, *Divânü Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 83.

¹⁷⁷ Samuel Abduşehit, “Et-Tabia fî eşâr Fevzi Ma'luf”, *Mecelletü 'l-Edeb*, 3 (1970): 24.

Coşkuyla sürekli yağan bir yağmur misali sallayarak kucağındakileri ona indirir.”¹⁷⁸

Şair şiirinde genel bir betimleme ile baharı anlatmasının ardından bir dut ağacını ve o ağaca tırmanmaya çalışan çocuğun durumunu harika bir şekilde teşhis ve teşbih sanatlarını kullanarak anlatmıştır. Malumdur ki meyve ağacının meyvelerinin en lezzetli ve olgun olduğu yer yüksek dallarıdır. Ağacın tepesine çıkıldıkça dallar inceleşir. İnce dallar ise oraya çıkan için tehlike arz eder, lakin şair bunu bir tehlike olarak görmüyor. Dut ağacını ve dallarının sallanmasını, çocuklarına şefkat, özlem duyan, onlara ninni söyleyen ve onların mutluluğu için her şeyini veren ve yavrusunu avutmak için sallayan bir anneye benzetiyor. Yağmur yağma misali ise annenin yavrusuna karşı cömertliğinin bir göstergesidir. Bu mısralarla şair, romantizmin tabiata en bariz yaklaşımlarından biri olan tabiatı kişileştirme¹⁷⁹ sanatını göstermiştir.

Soğuk ve bazen çetin geçen kış aylarında baharı özleyen insanda baharla birlikte, bütün canlılarda olduğu gibi, birtakım değişiklikler meydana gelmektedir. Kışın soğuk ve güneşsiz günleri, yerini artık yavaş yavaş baharın neşesine ve sıcaklığına bırakır. Bahar konulu şiirlerde, baharla ilgili bu olumlu intibaların ve insan ruhunda uyandırdığı yaşama sevinci duygularının izlerini görmek mümkündür. Şair Hâşim bu duygularını ve hislerini ifade ettiği bir kasidesinde şöyle diyor:

حَبِيبِي إِذَا مَا أَتَانَا الرَّبِيعُ وَعَادَ بِبَهْجَتِهِ النَّائِيهِ
وَعَادَتْ لِيَالِي الصَّبَا وَالْجَمَالِ إِلَى ضِفَّةِ الْهَوَى ثَانِيهِ

“Ey sevgilim! Bahar bize parlayan yüzü ve coşkusuyla dönüp geldiğinde,
İkinci defa güzel ve çocukluk geceleri aşk bölgesine döner.”¹⁸⁰

Şâir, tabiatta meydana gelen bu canlanmayı, oldukça coşkulu bir biçimde dile getirmiştir. Baharı, tazelik ve canlılık mevsimi olarak işlemiştir. Tabiatta meydana gelen değişiklikler insan ruhunda olumlu hislerin oluşmasına sebep olur. Olumlu özellikleriyle bahar, insanların mutlu olmalarını ve yaşama sevinci duymalarını sağlar. Şâir, bir yanda baharla ilgili olumlu duygularından bahsederken, diğer taraftan bahar gelmesi ile beraber gecenin sesliğine sığınarak tabiatla içiçe geçirdiği çocukluk günlerini hatırlamıştır.

Baharın gelişyle insanlar dere kenarlarına koşarlar. Coşkunun akan derenin sesiyle huzur bulmaya çalışırlar. Şair Hâşim dere ve bahar arasındaki ilişkiyi şiirinde şöyle dillendirmiştir:

¹⁷⁸ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 83.

¹⁷⁹ Avîn, *Tabiatu'r Rumansiye fi 'ş-Şi'iri'l-Arabi'l-Hadîs*, 142.

¹⁸⁰ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 84.

عَلَى شَاطِئِ الثَّرْعَةِ الْجَارِيَةِ
فَأَنْبَةَ جَنَاتِهِ الْعَافِيَةِ

أَلَا حَبِّذَا جَلْسَةَ الرَّابِيَةِ
وَقَدْ لَيْسَ الرَّيْفُ ثُوبَ الرَّبِيعِ

“Akan derenin kenarında tümseğin üstünde oturma ne kadarda güzel.

Kırsal bahar elbisesini giydi, uyuyan bahçelerini uyandırdı.”¹⁸¹

İnsan, mutluluğu ve huzuru ararken yanı başında duran mutluluk ve huzuru çoğu zaman fark etmez bile. Huzuru daha uzak ve daha zorlu yerlerde ararken belki de huzur, hemen yanımızda akan derenin çıkardığı sestedir. Bir kayaya oturup akan suyu seyretmek, onun o orijinal sesinden şarkılar dinlemek... İşte, huzurun bu olduğuna inanıyor şair. Zaten romantik şairlerde bu inceliğe sıkça rastlanır. Romantik şairler, birçok insana anlamsız gelebilecek durumlardan müspet ya da menfi olarak etkilenebilirler. Küçük bir şeyden huzursuz olabilecekleri gibi, küçük bir şeyden mutlu da olabilirler.

Şiirin devamında şair, teşhis(kişileştirme) sanatına başvuruyor. Tabiatla iç içe olan kırsal kesimlerin bahar elbisesi giydiğini, baharın gelmeye başlamasıyla da kış uykusuna dalan bahçelerin uyanışa geçtiğini ifade ediyor.

Romantik şairler çoğu zaman insan kalabalığından kaçarak tefekkür maksadıyla su kaynaklarının bulunduğu yerlere gitmişlerdir.¹⁸² Şair de sık sık dere ve deniz kenarlarına giderek coşkun akan sulardan ilham alarak duygularını şiirlerinde dile getirmiştir:

وَالْأَزْهَارِ وَالْعِطْرِ
وَالْإِخْلَاصِ وَالطَّهْرِ
فِي حُلْمِ عَلَى النَّهْرِ
يُزْجِي الشَّقْوَكَ لِلزَّهْرِ

عَلَى شَاطِئِ مِنَ الْأَلْحَانِ
بِرَوْضِ الْحُبِّ وَالْأَنْغَامِ
تَعَالَى نَفْطَعِ الْأَيَّامِ
وَنُصْغِي لِلنَّسِيمِ الصَّبِّ

“Güzel kokuların, çiçeklerin ve ezgilerin bulunduğu bir kıyıda,

Temizliğin, samimiyetin, nağmelerin ve sevgi bahçesinin bulunduğu,

Gel. Nehrin kenarında rüyalara dalarak günleri geçirelim.

Çiçeğe özlemine bildiren âşık esintiye kulak verelim.”¹⁸³

Romantik şairimiz, romantizme uygun ifadelerle şiirini süslüyor. Basit bir su kıyısını, üç unsurla adeta huzurun kaynağı kılıyor. Bunlar: Güzel koku, çiçekler ve ezgiler.

¹⁸¹ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 82.

¹⁸² Hilal, *er-Rumantikiye*, 48.

¹⁸³ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 77.

Tabiat, şair için o denli rahatlatıcı geliyor ki tabiatı, sevginin fişkırıldığı bir bahçeye benzetiyor. Ayrıca güzel olan her şeyin tabiatta mevcut olduğuna inanıyor. Temizliğin, samimiyetin, ruhu okşayan nağmelerin, ...

Bizi de böyle bir yaşamın içine çağırıyor ve bu güzelliklerden hep beraber istifade etmemizi istiyor. Zira romantikler hissederler ve çevrelerindeki kimselerin de hissetmelerini isterler. Çünkü romantikler için hissetmek, akletmekten önce gelir.

Şair deniz kenarında yaşadığı iç huzuru ve orada gördüğü manzaraları betimlemelerle dillendiriyor:

وَعِنْدَ الشَّاطِئِ الْمُزْدَانِ بِأَلْيَاقوتِ وَالذُّرِّ
كَسَتْ شَمْسُ الْأَصِيلِ الْمَاءَ أَنْوَابًا مِنَ التَّبْرِ
وَفَوْقَ الْيَمِّ مِلَاحٌ يُعِدُّ الْفُلُكَ لِلسَّيْرِ
مَضَى يَشْدُو بِالْحَانِ تَمُسُّ النَّفْسَ كَالشَّعْرِ

“İnci ve yakutla süslenmiş sahilde,
Batmak üzere olan güneş suya altından elbiseler giydirdi.
Denizin üstünde bir gemici yol almak için gemiyi hazırlıyor.
Şiir gibi ruha dokunan nağmelerle şarkı söylüyor.”¹⁸⁴

Romantiklerin en belirgin yanları da iyi bir gözlem gücüne sahip olmaktır. Romantikler duyguları öncelikle için gördükleri her şeyi ve her kişiyi ciddi bir gözlemden geçirirler. Bu şiirde de şairimiz bir deniz kenarından bahsediyor ama bahsederken detaylı sayılabilecek tasvirler yapıyor. Bir denizcinin, denize açılmak için hazırlık yaptığını ve bu esnada ruha tesir eden bir sesle şarkı söylediğini ifade ediyor.

Ayrıca, sıkça başvurduğu benzetme sanatına başvurarak güneşin batarken su üstünde bıraktığı görüntüyle altın bir elbiseyi birbirine benzetiyor.

Şair kendi ruh halini de yansıdan dalgalar ve kaya arasında var olan gelgitleri “Besmetu'l-Hayât” (Hayatın Gülümsemeleri) başlıklı kasidesinde su şekilde ifade ediyor:

وَمَوْجُ الْبَحْرِ مَا أَضْنَاهُ طُولُ الْكَرِّ وَالْفَرِّ
صِرَاعٌ خَالِدٌ قَدْ قَامَ بَيْنَ الْمَوْجِ وَالصَّخْرِ

¹⁸⁴ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 78.

“Denizin dalgası, sürekli saldırma ve geri çekilme onu bitkin düşürmüŖ.

Kaya ile dalga arasında ebedi çatıŖma vardır”¹⁸⁵

Ŗair burada ancak bir romantiğin bakabileceği tarzda bir yaklaŖımla bakıyor mevcut duruma. TeŖhis sanatı üzerinden duygularını ifade ediyor. Her denizde olan ve hiç de ŖaŖkınlık yaratmayan dalgaların bir mücadele içinde olduğunu belirten Ŗair, dalgaların kıyıya her geliŖini bir saldırı olarak görürken gidiŖlerini de geri çekilme olarak ifade ediyor. Bu durumun dalgaları çokça yorduğunu, bitkin dŖrdđn belirtiyor.

Ayrıca bu durumun yeni bir Ŗey olmadığını, evvelde var olduğunu ve bundan sonra da var olacağını ifade eden Ŗair, bunun kaya ile dalga arasındaki ebedi bir çatıŖma olduğundan söz ediyor.

Gece tasvirleri romantiklerin tabiat Ŗiirlerinde en çok kullandıkları tasvirlerdendir.¹⁸⁶ Gece sükûneti ve sessizliği ile romantik Ŗairleri kendine ekmiŖtir. Ŗair HŖim de geceye sığınıp hayallere dalıŖını Ŗiirlerinde iŖlemiŖtir:

إِذَا مَا لَفْنَا لَيْلًا تَجَلَّتْ بِسَمَةِ الْبَدْرِ
وَنَمُضِي فِي الْمُنَى حَتَّى نَرَى إِشْرَاقَةَ الْفَجْرِ

“ Gece bizi sardığında dolunayın tebessümü görünür.

Sabahın dođuŖunu görene kadar temeniler içinde vakit geçirelim.”¹⁸⁷

Ŗair, tabiatın her anına ve her görüntüsüne hayranlık duymaktadır ki bu bir romantik için pek tabiidir. Dolunaylı bir gecede vadide sabaha kadar uyumayıp hayllere dalmayı isteyen Ŗair, bu zamanın her anını değerlendirmek istiyor. Bir de dolunayın kendisine tebessüm ettiğini hisseden Ŗair, kiŖileŖtirmeye baŖvuruyor.

Ŗair gemiŖe olan özleminden bahsettiği bir mısradaki Ŗyle diyor:

أَيْنَ الْأَيْلِي الْحَالِيَاتِ بِسَاطِعِ الْبَدْرِ الْمُنِيرِ

“Parlak, aydınlık dolunay ile gzelleŖen geceler nerede.”¹⁸⁸

Ŗair, özlemini dile getirirken de tabiat unsurlarından istifade ediyor. Haddizatında gece aynı gece, dolunay ise aynı dolunaydır. Ancak Ŗairin hissettikleri farklı olduğu için hislerine göre de tabiata yaklaŖımı farklılaŖıyor. GemiŖ günlere zlem duyan Ŗair, “Parlak dolunayın

¹⁸⁵ er-Rufâi, *Divânu HŖim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan BureyđiŖ, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 78.

¹⁸⁶ AbduŖehit, “Et-Tabia fi eŖŖar Fevzi Ma'luf”, 25.

¹⁸⁷ er-Rufâi, *Divânu HŖim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan BureyđiŖ, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 78.

¹⁸⁸ er-Rufâi, *Divânu HŖim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan BureyđiŖ, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 80.

olduğu güzel geceler nerede?” diye sorarken aslında özlediği o günleri yâd etmekte ve hasret çekmektedir.

1.2. Kırsal Tasvir Eden Şiirleri

Kırsal kelimesinin delalet ettiği manalar vardır. Bazen sakin bir köy, yüksek dağlar, gölgelik vadiler bazende tarlalar, bağ- bahçeler, coşkuyla fişkırان sular, sürü halindeki hayvanlar, uçan kuşlar, temiz hava manalarında kullanılmıştır. Edebiyatçılara özellikle romantik şairlere göre kırsal, sekinetin bulunduğu, akli açıdan rahatlanabilecek her yerdir.¹⁸⁹

Şair Hâşim, kırsalı, barındırdığı tabiat manzaralarını, kırsala olan tutkusunu, kırsalda ki aşkını, kırsalda yaşanan sıkıntıları, devleti yönetenlerin kırsalı ihmallerini, çiftçilerin yaşam zorluklarını, bununla beraber makam sahiplerinin lüks içinde hayatlarını sürdürmelerini “fi-Zilâli’r-Rîf” (Rîfin Gölgesinde) başlıklı kasidesinde anlatmıştır. Bu kasidenin giriş kısmında kırsalda yaşadığı çocukluk yıllarını anımsayarak şu dizeleri yazmıştır:

ذَكَرَى كَفَوَاحِ الْعَبِيرِ ... هَاجَتْ بِأَحْنَاءِ الصُّدُورِ
وَاسْتَيْقَظَتْ فِي النَّفْسِ يُشْرُ ... عِلْمُهَا كَجَيَّاشِ الشُّعُورِ
كَمِ بِالْقُرَى مِنْ عَادَةٍ ... حَسَنَاءَ كَالرَّشَاءِ الْغَرِيرِ

“Hatıralar bir demet çiçeğin kokusunun yayılması gibi göğüs kafesini heyecanlandırdı.

Hatıralar taşkın duygular gibi gönülde canlanıp yüreği yakıyor.

Köylerde ceylana benzeyen nice güzel kızlar vardır.”¹⁹⁰

Şehrin boğucu yaşantısından, maddî medeniyetin gürültü ve karmaşasından uzaklaşarak gittiği köyde tabiatının sükûnetine sığınan şair, kırsalda geçirmiş olduğu çocukluk yıllarını hatırlıyor, sıkılmakta olduğu şehir yaşantısından ayrılıp özlemini duyduğu tabiatla içiçe olan kırsal geri dönme arzusunu dile getiriyor. Saflığın temizliğin egemen olduğu kırsalda, ulvî duyguların membaı aşkın olmaması mümkün değil. Şair, çocukluk aşkını hatırlamakla beraber teşbih sanatı kullanarak ceylana benzettiği güzel kızların kırsalda ne kadar da çok olduğunu daha doğru bir ifade ile ceylan gibi güzel kızların köylerde olduğuna inancını dile getirmektedir.

Bu girişten sonra şair, aynı kasidede kırsalı kişileştirerek şöyle diyor:

يَا رَيْفُ يَا مَهْدَ الْجَمَالِ وَمَصْدُورُ دَرِّ الْخَيْرِ الْوَفِيرِ
يَا أَيُّهَا الْعَازِي الْمَرِّ يَضُّ أَمَّا لِمَوْتِكَ مِنْ نَسْوٍ شُورِ؟

¹⁸⁹ Hire Cerbu, “Snâiyetu’l-Medîne ve’r-Rif fi’ş-Şi’ri Bedir Şakir”, *Mecelletu’l-Câmiatü’l-Bâbil* 22/2 (2014): 343.

¹⁹⁰ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa’l-Kâmile*, 79.

أَيْكَ الْكُھُوفَ مَنَازِلُ
 كَيْفَ اتَّقَاءِ الدَّاءِ بَعْدَ
 حُيِّتِ يَا حِصْنَ الْفَضِيلَةِ
 مَنْ لَمْ تُدَيِّسْ أَرْضَهُ
 إِنْ طَالَعَتْكَ لَهَا الْمَعَاوِلُ
 كَمْ أَهْمَلُوا الْإِصْلَاحَ فِيكَ
 كَمْ أَخْلَفَ الْوَعْدَ الَّذِي
 فَخَّلَعَ رِذَاءَ الْجَهْلِ إِنْ
 وَالْبَسْ ثِيَابَ الْمَجْدِ أَنْتَ
 أَمْ تَتِيَّاتُ أَيْبَاتٍ وَدُورُ؟
 الْعَيْشِ فِي هَذِهِ الْقُبُورِ؟
 يَا حِمَى الشَّرَفِ الْغَيُورِ
 مَدَنِيَّةَ كَذِبٍ وَزُورِ
 حُطِّمَتْ فَوْقَ الصُّخُورِ
 وَأَنْتَ عَانٍ لَا تَبُورِ
 أَغْطَاكُهُ مِنْهُمْ وَزِيَرِ
 الْعَمَلِ بَيْنَ النَّاسِ نَسُورِ
 بِثَوْبِهِ أَبَدًا جَدِيرِ

“Ey kırsal! Ey güzelliğin beşiği, bol hayrın kaynağı!

Ey acıdan kıvranan hasta! Ölümünden sonra bir diriliş yok mu?

Şu sende ki mağaralar konaklama yeri mi yoksa insanların ikamet ettiği ev mi?

Bu kabirlerde ki yaşamdan sonra hastalıktan korunmak mümkün olur mu?

Selam olsun sana ey faziletin kalesi! Ey vatanperverlik ve şerefın koruyucusu!

Ey toprağını iftira ve yalan medeniyetin kirletmediği!

Medeniyet getirmek için kazmalar sana gelse kayalar üzerinde parçalanır.

Sen bitmeyen sıkıntı içindeyken seni ıslah etmeyi ne kadar da ihmal ettiler.

Nice bakanlar sana verdikleri sözlerde durmadılar.

Çıkar cehalet elbisesini. Şüphesiz ilim insanlar arasında nurdur.

Şeref elbisesini giy. Sen onu ebediyen giymeye layıksın.”¹⁹¹

Tabiat sevgisi ve ona duyulan hayranlığın doğal bir sonucu olarak, şair zaman zaman çevresel konularla da ilgilenmiştir. Şair bu şiirinde kırsala bakış açısını ortaya koyuyor. Teşhis sanatını kullanarak kırsala hitap ediyor. Kırsal tarım ve hayvancılığın yapıldığı bir üretim alanıdır. Şair kırsalın güzelliği derken oranın el değmemiş tabiatına, bolluk ve bereket derken tarım ve hayvancılığa dikkat çekiyor. Üretim merkezi olmasına rağmen ihmal edilmesini eleştirmiştir. Taştan kerpiçten yapılmış evlerin yıkılmaya yüz tutmuş olmasını ve evlerin o halini mağaralara, ondaki yaşamı da kabirde ki yaşama benzetmiştir. Aynı zamanda kırsalı

¹⁹¹ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 80.

acıdan kıvranan bir insana benzeten şair, ölüyü andıran bu hâlden kurtulup yeniden dirilmesinin mümkünatı olup olmadığını sorgulamıştır.

Kırsal yerleşim yeri için bu üzüntü verici ifadeleri kullandıktan sonra şair, farklı bir yaklaşımla kırsala hitap etmiş ve kırsalı içinde izzetin, şerefın, saflığın, ahlakın, güzel hasletlerin bulunduğu bir kaleye benzetmiştir. Bir anlamda kendi bakış açısından şehir ve kırsal mukayesesini de yapmıştır.

Şiirin son mısralarında kırsalın olumlu yönlerinden ve var olan sorunlarından bahsettikten sonra çözüm yolunu ortaya koymuştur. “Sorunun kaynağı cehalet, çözümse ilimdir. İlim bir yere girdiğinde orayı mamur eder.” manasında ifadeler kullanmıştır.

Şairin yaşadığı 1950’li yıllarda, Mısır halkının genelini oluşturan çiftçi karakterinin toprak tutkusu, yaşam tarzı ve çektiği sıkıntılar başta olmak üzere; Mısır’ın geçirdiği siyasî ve ekonomik şartların sonucu olarak ortaya çıkan fakirlik olgusunun ana temayı oluşturduğu birçok köy edebi eser yazılmıştır.¹⁹²

Romantizm akımının vazgeçilmez unsurlardan bir tanesi de köy insanı ve onun içinde bulunduğu şartlardır.¹⁹³ Romantik şairlerin izinden giden şair Haşim, “fi-Zilâli’r-Rîf ” (Rîfin Gölgesinde) kasidesinde âdeti olduğu gibi sadece tabiatı değil tabiatın bağrında yaşayan, insanları da ele almıştır. Onların hayatını, zorlu yaşamlarını ve sıkıntılarını işlemiştir:

فِي شَقْوَةٍ يَحْيَا عَلَى ... الأَيَّامِ فِي عَيْشٍ مَرِيرٍ
قَدْ عَضَّه البُؤْسُ المُمَضَّ ... ضُ بِنَابَةٍ وَهُوَ الشَّكُورُ
وَعَلَى اِحْتِمَالِ أَسَى الْحَيَا ... ةِ يُعِينُهُ وَلَدُّ أَجِيرٍ
وَهُنَاكَ فَوْقَ الأَرْضِ ... قَوْمٌ يَعْمَلُونَ بِلا فُتُورِ
وَعَلَى الفُؤُوسِ وَقَدْ انْحَنَّتْ ... مِنْهُمْ وَقَوَّسَتِ الظُّهُورِ
الكَادِحُونَ وَمَا اشْتَكُوا ... حَرَّ الظَّهْرِ وَالهِجِيرِ

“Kırsal bedbaht bir şekilde acı hayatın günlerine gözlerini açar.

Kahreden ümitsizliğin pençesinde kaldığı halde şükreder.

Hayatın zorluğunu yüklenmesinde ücretle çalışan bir çocuk ona yardım eder.

Orada toprağın üstünde yorulmadan çalışan bir topluluk vardır.

¹⁹² Muhammed Abdulganî Hasan, *el-Fellâh fi'l-Edebi'l-Arabi*, 1. Bs (Kahire: , el-Heyetu'l-Mısıriyye el-Âmme li'l-kitap, 1965), 77.

¹⁹³ Avîn, *Tabiatu'r Rumansiye fi's-Şi'ri'l-Arabi'l-Hadîs*, 153.

Balta altında onlardan bazılarının belleri bükülmüş,
Öğle vaktinin sıcaklığından şikâyet etmeksizin mücadele ederler.”¹⁹⁴

Şairin iyi bir gözlemci olduğunu ortaya koyan bu mısralar, çiftçinin içinde bulunduğu durumu betimliyor. Köyde doğup çocukluk yıllarını köyde geçiren şair, köy halkının sıkıntılarını iyi bilmektedir. 1950’li yıllar, ikinci dünya savaşının getirdiği yük, kötü yönetim, adaletsiz toprak dağıtımı, sulama kanallarının azlığı gibi sebepler geçimini pamuk ekimi ile yapan köylüleri zor durumda bırakmıştır.¹⁹⁵ Köy insanının, çiftçinin her gün azim ve gayretle çalışmaları, sabretmeleri şairi hüznlendirmektedir.

Bir Mısır atasözünde "لولا الفلاح ما كان أبو بدلة وطربوش مرتاح" (Çiftçi olmasaydı makam sahibi rahat etmezdi.) ilham alan şair, şu dizeleri dile getiriyor:

والشَّارِبُونَ لَدَى انْبِلَا ... جِ الْفَجْرِ كَأْسَ الزَّمْهَرِيرِ
وَلَزُبَّ طَائِفَةً عَلَيَّ ... هَا مَالِكٌ أَبَدًا يَحُورُ
صَاغَتْ حُشَاشَةً قَلْبِهَا ... ذَهَبًا لِأَرْبَابِ الْقُصُورِ

“Şafak sökene kadar soğuk şarap içerler.

Nice toplulukların sürekli düşmanlıkla onları takip kralları vardır.

Bu topluluklar sarah erbabı için son nefeslerini altın yaparlar.”¹⁹⁶

Şair yukarıdaki mısralarda kırsalda yaşayan insanların hayat sıkıntılarından, umutsuzca başlarına gelebilecek daha büyük felakete hazır olmak için nasıl gayret ettiklerini anlattıktan sonra, onların bu durumda olmasının asıl sebebi olan yöneticileri ve zevk ve sefa içindeki hayatlarını anlatmıştır. Şair, bu mısralarda iki tabaka arasında karşılaştırma yapmıştır. Çiftçiler, sabah güneş doğması ile beraber iki büküm olmuş sırtlarında balta, nasırlı elleri ile güneş altında çalışmaya giderken, onları yönetenler güneş doğana kadar eğlence sefa içinde soğuk şaraplar içiyorlar. Ardından şairin köylünün acılarına rağmen, kendilerine bu acıyı, umutsuzluğu, fakirliği yaşatan ve hayatlarını zevki sefa içinde geçiren bu yöneticilere olan bağlılığından hayretle bahsettiğini görmekteyiz.

1.3. Hayvan Tasviri Şiirleri

Cahiliye döneminden modern döneme kadar Arap şiirlerini okuyanlar, Arap edebiyatçıların bir kısmının tabiatı, “et-Tabîatu’s Sâmite (cansız tabiat) ve et-Tabîatu’l Mütiharrike ya da et-Tabîatu’l Hayye (canlı hayat) şeklinde ikiye ayırdıklarını görürler. Cansız

¹⁹⁴ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 80.

¹⁹⁵ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, 149.

¹⁹⁶ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 80.

tabiatta çölleri, ovaları, vadileri, yeri, göğü, yıldızları, bitki örtüsünü, nehir ve denizleri işlemişlerdir. Canlı tabiatta ise doğada yaşayan hayvanları kasidelerinde işlemişlerdir.¹⁹⁷ Bir kısım edebiyatçılarda tabiatı doğal ve yapay diye iki kısma ayırmışlardır. Doğal tabiattan kasıt, Allah (cc) tarafından yaratılmış; yapaydan kasıt ise insan tarafından şekillendirilmiş tabiattır.¹⁹⁸

Hâşim er- RUFÂİ diğer romantik şairler gibi sadece cansız doğaya yönelik şiirler yazmakla kalmamış, bilakis canlı doğayı onun içinde yaşayan kuşlardan haşerelere, vahşi hayvanlardan evcil havanlara varıncaya kadar kasideler yazmıştır.

Şair geçmiş anılarını zihninde canlandırarak çocukluğunda ki hayvanlarla olan anısını şiire şöyle dökmüştür:

أَيَّامَ أَلْهُو فِي الْحُقُوقِ ... لِ فَرَاشَةَ أَخَذْتُ تَطِيرُ
وَوَظَلْتُ عَلَى الْأَيْكِ فَوْقَ الْغُصُونِ ... طَيُورٌ بِالْحَاثِمَةِ شَادِيَةٌ
تُهَامِسُ بِالْحَبِّ عَشَّاقَهَا ... فَتَنْقُلُهُ النَّسَمَةَ الْوَأَشِيَّةَ

“Tarlalarda oyun oynadığım günlerde kelebek uçmaya başladı.”¹⁹⁹

Eyke ağacının dallarında şarkı nağmeleri ile kuşlar ötüşmeye devam etti.

Kuşlar aşklarını sevgililerine fısıldıyorlar. Gammaz rüzgâr esintisi o fısıltıyı taşıyor.”²⁰⁰

Gaston’a göre zamanın, hatıraları hızlıca hatıra getirmesi zor bazen de imkânsızdır. Hatıralar donukturlar fakat mekânla bir araya geldiklerinde canlanıverirler.²⁰¹ Gaston’ın tespiti, şairlerin mekânla kurdukları ilişkiye ve onu hatıraları canlandıran unsur olarak telakki eden edebi anlayışlarıyla birebir örtüşmektedir. Şairin bahar mevsiminde gittiği bir kır gezisinde gördüğü manzara karşısında çocukluk anıları canlanmıştır. Kelebek, tarla, ağaç, kuş, rüzgâr ve aşk bahar mevsimini anlatan şiirlerde değişmez tasvir unsurlarındandır. Şair kuşların ötüşünü, âşıkların sevgilerini fısıldaşmalarına benzetiyor. Fısıldaşma iletişim kurmanın gizli bir yoludur. Amaç konuşulanların başkaları tarafından duyulup bilinmemesidir. Ancak kuşların fısıldaşmalarına rağmen her yerde seslerinin duyulmasından bahsediyor. İşte burada şair hüsn-i ta’lil yaparak kuşların çevrede seslerinin duyulmasının sebebinin gammaz diye nitelediği rüzgârlar olduğunu söylemektedir. Kısık seslerin rüzgârla yayılması bilimsel bir gerçektir. Baharda esen seba rüzgârını, gizli kalması gereken sırları başkasına duyuran, söz getirip götüran bir gammaz benzetilmesi teşbih sanatının en güzel örneklerindedir.

¹⁹⁷ Fethi el-Huseyni, “Siretu’t Tabia inde’l-Arap”, *Mecelletu’l-İthaf*, 51 (1994): 49.

¹⁹⁸ İmran, “Bevâisu-Siretu’t Tabia fi-Endülüs”, 324.

¹⁹⁹ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa’l-Kâmile*, 81.

²⁰⁰ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa’l-Kâmile*, 82.

²⁰¹ Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası*, (Çev. Alp Tümertekin), 2. Bs (İstanbul: İthaki, 2014), 39.

Yine benzer bir şiirinde şair tabiatta gözlemediği kuşların ötüşünün kendisinde neyi çağrıştırdığını anlattığı bir şiirinde şöyle demektedir:

وَأَجْوَى مِثْلَ نَجْوَانَا لِعُشْتَاقٍ مِنَ الطَّيْرِ
مَضَتْ فِي حُبِّهَا تُفْضِي بِمَكُونٍ مِنَ السَّرِّ

“Bizim fısıldaşmamız gibi bübbülden sevgililerine bir fısıldama.

Aşkından divaneye dönmüş, gizlediği sırları yayıyor.”²⁰²

Bülbül güzel görünüşlü, ötüşüyle meşhur bir kuştur. Baharı ve gülü sever. Genelde bülbüller divanlarda aşkı anlatmak için kullanılmıştır. Baharın geldiğinin habercisi olan bülbüllerin ötüşü şairde heyecan uyandırmıştır. Bülbülün baharda ortaya çıkması, ötüşü sevgilisini anımsatmıştır. Çünkü sevgilisinin hayatına girmesi ile şairin dünyası bahara dönüşmüştür. Şair ikinci mısradaki, aşklarında tutku boyutuna ulaşan ve kontrolünü kaybeden bülbüllerin coşkularından gizli kalması gereken aşklarını nasıl yaydıklarını dile getirmektedir.

Şair, şiirlerinde gözlemediği manzaralar ile zihninde hayâl edip canlandırdığı manalar arasında teşbih sanatını kullanarak bağlantı kurmaya özen göstermiştir. Şairin bu özelliğini “Mevkibu’r-Rebî” başlıklı kasidesinde görüyoruz:

وَعَزَالٍ بِرَوْضَةٍ نَاطِقِ الطَّرْفِ هَامِسِ
قُلْتُ لَمَّا رَأَيْتُهُ يَا ضِيَاءَ الْحَنَادِسِ
أَنْتَ فِي الْحُسْنِ مُفْرَدٌ لَا أَرَى مِنْ مُنَافِسِ
هَلْ إِلَى الرُّومِ تَنْتَمِي أَمْ إِلَى أَرْضِ فَارِسِ

Ormanda gözü ile fısıldaşan nice ceylanlar vardır.

Onu gördüğümde ona dedim ki: Ey karanlıkları aydınlatan!

Sen güzellikte tek olansın. Seninle yarışacak kimseyi göremiyorum.

Sen Rum diyarına mı yoksa Fars diyarına mı mensupsun?”²⁰³

Tabiatta ki varlıkları kişileştirmek ve o varlıklarla ünsiyet kurmak romantiklerin karakteristik bir özelliğidir.²⁰⁴ Şair, ağaçların sık olduğu bir ortamda görmüş olduğu ceylanı zihninde kişileştirerek onunla diyalog kurmakta. Bir tarafı konuşan orman ifadesi ile ormanın

²⁰² er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 275.

²⁰³ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 277.

²⁰⁴ Avîn, *Tabiatu'r Rumaniye fi's-Şi'iri'l-Arabi'l-Hadîs*, 157.

içinde yaşanan hayata dikkat çekmektedir. Şair önce teşhis sanatı ile ceylanı konuşturuyor sonrada teşbih sanatı ile ceylanı karanlığı aydınlatan aya, yıldıza veyahut güneşe benzetiyor. Şair mübalağa sanatına başvurarak ceylana hitaben güzellikte eşi benzeri olmadığını iddia ediyor. Son mısradan ise şair, Araplar arasında kızın ne kadar güzel olduğunu anlatmak için kullanılan “İran ya da Rum kızları gibi güzel” deyimini iktibas ederek gördüğü ceylanın güzelliğini anlatmaya çalışmaktadır.

Romantik şairler, yaşamları boyunca çevrelerinde gördüklerini, hissettiklerini ve yaşadıklarını etraflarındaki unsurlardan ilham alarak şiirleriyle tablolaştırmışlardır. Romantizm akımının etkilerini şiirlerinde gördüğümüz şair Hâşim, nehrin kenarında gördüğü hayvanla içiçe bir manzarayı tablo şeklinde gözümüzün önüne şu mısralarla sermektedir:

وعلى ضفافِ النَّهْرِ تَحْتَ ... التَّوتِ سَاقِيَةَ تَدُورُ
يَمشي بِهَا ثَوْرٌ تَعْتَدُ ... أَهْ الكَلالُ فلا يَحُورُ

“Dut ağacının alt tarafında ki nehrin kenarında bir sakiye dolaşiyor.

Yorgulugun kendini sardığı bir öküz böğürmeden onunla yürüyor...”²⁰⁵

Şair tabiatla çokça ünsiyet kurmuştur. Dut ağacının alt tarafında ki nehir söyleminden bu ağacın insanların zihninde yeri olduğu anlaşılmaktadır. Asırlık bir ağaç olabilir. Nehrin kenarında dolaşan ve su taşıyan kız, sabahtan akşama kadar çayırlarda otlamaktan yorgun düşmüş sessizce yürüyen öküz betimlemesi, bu sahne görülmediği halde insanın zihninde canlanıyor. Edebiyatta tasvirin (betimlemenin) amacı anlatılanı okuyanın ve dinleyenin gözünün önünde canlandırmaktır.²⁰⁶ Şair bu canlandırmayı bir ressam edasıyla yapmıştır.

²⁰⁵ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 79.

²⁰⁶ Avîn, *Tabiatu'r Rumansiye fi 'ş-Şi'iri 'l-Arabi 'l-Hadîs*, 137.

2. AŞK VE KADIN

Şair Hâşim, kadın ve aşk konusunda romantizm öncülerinin yolunu takip etmiştir. Şiirlerinde kadın varlığını yüce bir makam sahibi olarak lanse edilmiştir. Divanında aşk şiirleri azımsanmayacak derecede bir yer işgal etmiştir. Âlâmu'l-aşk (aşığın acıları), Gazel, Levatun (ıstırap) ve Şecn (keder), Kalbun Mumezzag (parçalanmış kalp), Demun ve Hub (kan ve sevgi), Fâtinetun (sihir), Râğısatun (dansöz), Hanîn (özlem), Kibriyâu'l-Hub (aşkın kibri) vb. başlıklar altında kasideler yazmıştır.

Hâşim diğer romantik şairler gibi sevgiyi tatmış, ümitsizlik, korku ve endişe gibi duyguları yaşamıştır. Bu sevgi, umutsuzluktan kıvrandığı gecelerde canını sıkmış, ruhunu hırpalamış, benliğinde çalkantılar oluşturmuştur. Bu durumu, kasidelerinde kendini gösteriyor. Aşk, şefkat, terk edilmişlik sancısı ve kavuşma arzusunu “Âlâmu'l-Âşık” (aşığın acıları) kasidesinde anlatıyor. Bu kasidenin mukaddimesi, muallaka şairlerinden İmru'l-Kays'ın iki arkadaşına hitap ettiği kasidesine benziyor:

قِفَا نَبْكَ مِنْ ذِكْرِ حَبِيبٍ وَمَنْزِلٍ ... بِسِقْطِ اللَّوَى بَيْنَ الدَّخُولِ فَحَوْمَلٍ

“Ed-Duhûl ve Havmel arasında Sıktu'l-Livâ mevkiinde durun. Sevgiliyi hatırlayarak ağlayalım.”²⁰⁷

Câhiliyye dönemi hemen hemen her kasîdenin giriş bölümünde şablon olarak kullanılan ve terk edilen diyarın kalıntıları anlamını taşıyan “atlâl”, aşk şiirinde önemli bir yer tutmaktadır.²⁰⁸ Arap şiirinde sevgilinin yaşadığı yeri terk ettiği diyarda durup ağlama ve şiir söylemenin başlangıcının temelinde yatan sır, sevgilinin gidişinden sonra, aşğın aşkına duyduğu özlemdir. Şair Hâşim'de aşk şiirlerinde bu geleneği takip etmiştir:

قِفَا حَدَّثَانِي هَلْ أَصَابَكُمَا وَجْدٌ ... وَهَلْ أَسْهَدْتُ فِي الْحَبِّ عَيْنَكُمَا هِنْدُ
وَهَلْ دَقْتُمَا نَارَ الْهَوَى وَلَهْبِيهِ ... كَمَا دَاقَهَا صَبُّ أَضْرَبَ بِهِ السُّهْدُ
فَإِنْ لَمْ تَكُونَا تَعْرِفَانِ مِنَ الْهَوَى ... سِوَى لَفْظِهِ، بُشْرَى فَذَاكَ هُوَ السَّعْدُ
خَالِيًّا رَفَقًا لَا تَلُومَا فَإِنِّي ... جُنَيْتُ بِهَا حُبًّا وَأَهْلَكْنِي الصَّدُّ

“Durun ve bana söyleyin. Hiç âşık oldunuz mu? Sevgiden dolayı Hint, gözlerinizden uykuyu kaçırdı mı?”

²⁰⁷ el-Hüseyin b. Ahmed ez-Zevzenî, *Şerhu'l-Mu'allakâti's-Seb'*, 1. Bs (Beyrut: Daru'l-M'arife, 2004), 13.

²⁰⁸ el-Bustânî, *Udebâu'l-'Arab fi'l-Câhiliyyeti ve 'Asri'l-İslâm*, 1. Bs (Beyrut: Daru's-Sa'd, 1987), 37.

Aşkın ateşini ve alevini tattınız mı? Uykusuzluğun kendisine zarar verdiği bir aşğın tattığı gibi.

Şayet aşkın lafzından başka bir şey bilmiyorsanız size müjdeler olsun. İşte bu saadettir.

Ey dostlarım merhamet edin, kınamayın beni. Çünkü ben onun aşkıyla divane oldum ve ayrılık beni bitirdi.”²⁰⁹

“Durun” ifadesinden şairin sevgilisiyle yaşadığı hatıraların canlandığı bir yere ulaştıklarını anlıyoruz. “Hint” şeklinde aşğın sevdiğine adıyla hitap ederek serzenişte bulunmasının, kendini ona daha yakın hissetmesini sağlaması ihtimali, sevgilisinin adını anmasını anlaşılır kılmaktadır. Bu sorularında, aşk ateşinin ciğerini dağladığını, kanına karıştığını, hatta iliklerine kadar işlediğini, geceleri sevgilinin hayâliyle uykusuz kaldığını anlatıyor. Aşk, yakıcı ve yok edici özelliği bakımından ateşe benzetilmiştir. Aşkın ıstırabı ile yanan şair, iki arkadaşına eğer aşkı tatmamışlarsa bunun onlar için mutluluk verici bir durum olduğunu haber veriyor ve aşkın ateşi ile yanmamış kimsenin aşğın halini anlamayacağını, aşkın divanelik olduğunu bu sebeple âşıktan sudur olan hiçbir hareketten dolayı kınanmaması gerektiğini söylüyor. Ayrılığın beden ve ruhen kendisini yıprattığına dikkat çekiyor.

Aşk, sevginin aşırısı olarak tanımlanır.²¹⁰ Aşkın insan üzerindeki etkisi, aklın gücünü kırdığı için âşık mantık çerçevesinde hareket edemez. Aşkın şarabı ile sarhoş olan bir kimsenin olgun davranışlar sergilemesi beklenemez. Şair Hâşim, aşk eleminden içinde bulunduğu durumu “Âlâmu'l-Âşık” (Aşğın acıları) kasidesinde izah ediyor:

أَبِيتُ بِأَيْلٍ لَا أَذُوقُ مَنَامَهُ ... وَأَصْحُو فَلَا أُدْرِي إِلَى أَيِّهَا الْقَصْدُ
إِذَا مَرَّتِ النَّسَمَاتُ خِلْتُ عَوَاصِفًا ... وَإِنْ غَرَدَ الْعُصْفُورُ أَحْسَبُهُ الرَّعْدُ
سَأَقْتُلُ نَفْسِي إِنْ أَبَتْ هِيَ وَصَلَّهَا ... وَإِنْ هِيَ جَادَتْ كَانَ عَيْشِي إِذَا رَعْدُ
وَمَا لَلْفَتَى ذَنْبٌ إِذَا هَزَّهَ الْهَوَى ... وَأَضْنَاهُ مَنْ يَهُوَى وَأَرْهَقَهُ الْوَجْدُ

“Uykuyu tatmadan geceliyorum. Sabahlıyorum. Hangisindeyim bilmiyorum.

Esintiler olduğunda kasırgalar zannediyorum. Kuş ölse şimşek çaktı zannediyorum.

Kavuşmayı reddederse canıma kıyarım. Şayet o cömertlik gösterirse o zaman yaşamım da bereketli olur.

Aşkın sarstığı, sevdiğinin hasta ettiği ve sevginin takatsiz bıraktığı gencin günahı yoktur.”²¹¹

²⁰⁹ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 271.

²¹⁰ Gazali, *İhyau-Ulumu'd-Dîn*, (Çev.: Ahmed Serdaroğlu), 3. Bs (İstanbul: Bedir, 1963), 3: 697.

²¹¹ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 271.

Âşık uykusuz gecelerin müdavimidir. Aşkın yolu meşakkatlidir ve çilelidir. Aşk sarhoşu şair, bu yolun yolcusudur. Sevdiğine kavuşma arzusu ile yanan şairin özlemi, aklı başından alan kara sevdaya dönüşmüştür. Bu sevda gözünü kör, kulağını sağır etmiş, bu sebeple duyu organları doğru bilgiler vermiyor. Bu durumu “zannetme” fiilini kullanmasından anlıyoruz. Âşık olmanın bir takım sonuçları vardır. Son iki mısradaki şair, bu sonuçlardan bahsediyor: Sarhoşluğu sebebiyle yaşadığı topluma aykırı hareketler yapmasından dolayı kınanma, bitkin düşüp hastalanması ve bu durumun kendisini ölüme götürmesi.

Birçok romantik şairin şiirlerinde kadını kutsadığını ve onun hâkimiyetine boyun eğdiğini görürüz.²¹² Ancak burada ki boyun eğme bir zayıflık göstergesi değildir. Bilakis kaynağı temiz duygulardır. Nice kahramanlar ve yiğitler, sevgilerine olan aşklarından dolayı şahsiyetlerine helal getirmeyecek bir üslupla bu zayıflıklarını şiirlerinde belirtmişlerdir.²¹³

Bu romantik eğilimi şiddetli aşk acısı çeken Rûfâî'nin şiirlerinde de mülâhaza ediyoruz. Şair sevginin ilahına, sevgilisinin hasretinden dolayı bitkin düşen kalbine afiyet vermesi ve kendisine yardım etmesi şeklinde bir münacatta bulunuyor:

يا إله الحبِّ رفقاً ... قد وهى خيطي ورقاً
وسأمتُ السُّهدَ ليلاً ... إنني بالسُّهدِ أشقى
فسلامٌ من جريحٍ ... عاهدَ الأحزانَ عهداً

في غرامي كم أعاني!

إن سهدي قد براني!

لم ينهل غير الهوان!

يا إله الحبِّ رفقاً ... قد وهى خيطي ورقاً

إن عُصني جفَّ زهره

والندى ينهل قطره

في غدٍ يُحفر قبره

يا إله الحبِّ رفقاً ... قد وهى خيطي ورقاً

²¹² Osman, *er-Rumansiye*, 63.

²¹³ Hilal, *er-Rumantikiye*, 170.

يا إلهَ الحُبِّ إِنَّا ... قد بُلِينَا فَاصْطَبِرْنَا
وبنارِ الحُبِّ بِئْنَا ... في الهَوَى وَالْقَلْبُ مُضْنَى
فارو لِلْعَاشِقِ عَنَّا ... وَتَرَحَّمْ إِنَّ قُبْرَنَا

“Ey sevginin ilahı, merhamet et! Hayat damarım zayıfladı ve inceldi.

Uykusuz gecelerden usandım. Uykusuzlukla ben bedbahtlaşıyorum.

Üzüntüleri bizzat yaşamış yaralı kimseden selam olsun.

Aşkımdan ne kadar da acı çekiyorum. Uykusuzluğum beni hasta etti.

Aşk, zayıflıktan başka bir şey sağlamadı.

“Ey sevginin ilahı, merhamet et! Hayat damarım zayıfladı ve inceldi.

Yağmur yağdığı halde dallarımın çiçeği kurudu. Yarın da kabri eşilecek.

“Ey sevginin ilahı, merhamet et! Hayat damarım zayıfladı ve inceldi.

Ey sevginin ilahı! Muhakkak ki biz sınıandık ve sabrettik.

Kalp hastalandığı halde sevgi ateşi ile aşk içinde geceledik.

Âşık kimseye bizden bahset ve kabre konulduğumuzda merhamet et.”²¹⁴

Arap edebiyatında nidâ üslûbu yaygındır. Teşvik, teselli, hayıflanma, azarlama, yüceltme, özlem duyma, yardım isteme ve şaşırma gibi gerekçelerle nida ifadesi kullanılıyor.²¹⁵

Şair burada yardım isteme gerekçesi ile sevginin ilahına sesleniyor. Aşk hayatında, aşığı tutan ve aşkına can veren unsur, onun ümitleridir. Âşık şair, içinde bulunduğu ümitsiz durumdan kurtulmak için kalpleri evirip çeviren ve kalpleri elinde tutan Allah’a münacatta bulunuyor. Şair, gündüzün kendini oyalayan, bir nebze olsa aşkını unutturan dünyevi meşgalelerinden sıyrılıp geceye girmesiyle kendi ile baş başa kaldığında aşkının hatıraları zihninde canlanıyor. Bu da onun gecelerini işkenceye çeviriyor. Aşkın kendine zayıflık ve hastalıktan başka bir şey getirmediğini anlatıyor. Şair kendi durumu ile susuzluktan kuruyan ağaç arasında bir ilgi kuruyor. Kendi halsizliğini kurumuş ağaç benzetmesi ile anlatıyor.

Şair, kendisinden uzakta yaşayan sevgilisine hitaben yazdığı bir şiirinde sevgilisini unutmadığını, beraber geçirdiği anların zihninde canlandığını şöyle ifade ediyor:

أَحْبُوكِ رَغَمَ الْأَسَى وَالذَّلَالِ ... وَأَهْوَاكِ نَاهِيَةَ أَمْرِهِ
وَإِنِّي لِأَرْضَى بِهَذَا الْبِعَادِ ... وَأَقْنَعُ بِالنَّظَرَةِ الْعَابِرَةِ

²¹⁴ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 272.

²¹⁵ Sa'duddîn Mes'ud b. 'Umer et-Teftezâni, *el-Mutavval*, 3. Bs (Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-'İlmiye, 2013), 430-433.

وَمَا أَنَسَ لَا أَنَسَ يَوْمَ الْإِقَاءِ ... بِجَانِبِ سَاقِيَةٍ دَائِرَهُ
فَمَا هِيَ مِنْكَ سِوَى نَظْرَةٍ ... مِنَ الْعَيْنِ فِي لَفْتَةٍ سَاجِرَهُ

“Nazlanmaya ve kahra rağmen seni seviyorum. İstesende istemesende sana aşığıım.

Ben bu uzaklığa razıyım, yeter ki geçici bir bakış olsun.

Ne kadar unutmaya çalışsam da çeşmenin başında bulduğumuz günü unutamam.

O, dönerken attığın sihirli bir bakıştan başkası değildi.”²¹⁶

Aşk yolunda maşukun nazlanmaları aşığa kahır verir ancak âşık umudunu kesmez. Uzaklığa rağmen sevgiliden gelecek aşk dolu bir bakışın umudunu devam ettirmeye yeteceği inancındadır şair. Kırsalda doğup büyümüş olan şair, sevgili ile ilk karşılaşmasının ve bakışmaların bir çeşme başında gerçekleştiğini haber veriyor. Sevgilinin bakışını, karşı durulamayacak kadar çekici ve güçlü etki bırakan bakışa benzetiyor.

Şair, çeşme başında ilk bakışta âşık olduğu sevgilisiyle gecenin geç saatlerinde, fidanlıkların bulunduğu vadideki gizli buluşmalarını ve kendisi için ne ifade ettiğini şiirinde şöyle anlatıyor:

لِيَالِيْنَا عِنْدَ الْخَمِيْلَةِ عُودِي ... فَقَدْ أَذْبَلَ الْهَجْرَانُ نَاصِرَ عُودِي
سَقَى اللَّهُ عَهْدًا قَدْ قَضَيْنَاهُ فِي الْهَوَى ... وَمَا بَيَّنَّنَا مِنْ عَاذِلٍ وَحَسُودِ
وَمَا أَنَسَ لَا أَنَسَ الْخُرُوجَ لَدَى الدُّجَى ... بِهَا وَالْجَمَى مُسْتَسْلِمٌ لِهُجُودِ
فَمَا الرُّوْضُ عَشَاهُ الرَّبِيْعُ فَرَانَهُ ... أَرِيحُ زُهْرًا أَوْ تَضَوُّعَ عُودِ
بِأَجْمَلٍ مِنْ وَاِدٍ يَجْمَعُنَا الْهَوَى ... عَلَى دَارِسٍ مِنْ عَشْبِهِ وَجَدِيدِ

“Fidanlıklar yanındaki gecelerimize dön. Ayrılık, bedenimin parlaklığını soldurdu.

Allah, aramızda kınayıcının ve kıskananın olmadığı, aşk içinde geçirdiğimiz bir dönem nasib etsin.

Ne kadar unutmaya çalışsam da koruyanların uykuya teslim olduğu bir vakitte ki çıkışlarımızı unutamam.

Baharın kuşattığı, çiçek kokularının süslediği ya da misk kokularının yayıldığı bir bahçe, aşkın bizi biraraya getirdiği yaş ve kuru otların bulduğu vadiden daha güzel değildir.”²¹⁷

²¹⁶ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 274.

²¹⁷ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 279.

Şair sevgilisine olan özlemini ve bu ayrılığın onda bıraktığı tesiri “bedenin solması” tabiri ile anlatmaya çalışıyor. Bu ayrılığa anlam veremiyor şair. Çünkü sevgiliden uzak durmayı gerektiren sebep yoktur. Şair, şiirin son mısrasın da maşukuyla buluştuğu çöl halindeki vadiyi, baharın bütün güzellikleri ile hâkim olduğu bir bahçeyle kıyas ederek kendisi nazarında manevi güzelliğin bulunduğu bir yerin maddi güzelliğin bulunduğu bir yerden daha sevimli olduğunu ifade etmeye çalışmıştır.

Ferhâd ve Mecnûn, vuslata erişmeyi/sevgiliye kavuşmayı arzulayan ancak buna nail olamayan iki aşk kahramanıdır. Aşk şiirlerinde “Leylâ ile Mecnûn” ve “Ferhâd ile Şirin” hikâyelerine bolca telmih yapan şairler, çoğu zaman -başta sevgiliye kavuşamama olmak üzere- birçok hususiyet bakımından kendilerini Ferhâd’a ve Mecnûn’a benzetmişler.²¹⁸

Şair Hâşim’de romantik aşk şairleri gibi telmih sanatını kullanarak şiirinde şöyle diyor:

مَصِيرِي وَرَبِّي مِثْلُ قَيْسِ بْنِ عَامِرٍ ... لَمَّا نَأَتْ لَيْلَاهُ أَهْلَكَهُ الْبُعْدُ
سَأَقْتُلُ نَفْسِي إِنْ أَبَتْ هِيَ وَصَلَّاهَا ... وَإِنْ هِيَ جَادَتْ كَانَ عَيْشِي إِذَا رَعَدُ
وَمَا لِي لَفْتِي ذَنْبٌ إِذَا هَزَّهَ الْهَوَى ... وَأَضْنَاهُ مِنْ يَهُوى وَ أَرْهَقَهُ الْوَجْدُ
سَلَامٌ عَلَى قَلْبِي إِذَا طَالَ هَجْرُهَا ... سَأَيْفَنِي وَيَمْضِي حَيْثُ يَجْمَعُنَا اللَّحْدُ

“Rabb’ime yemin olsun ki benim sonum, Leyla’sı kendisinden uzaklaştıktan sonra hasretin helak ettiği Kays b. Âmir gibi olacak.

Şayet kavuşmayı reddederse canıma kıyarım. Kabul ederse o zaman yaşamım da müreffeh olur. Aşkın sarstığı, sevgilinin hasta ettiği ve vecdin helak ettiği gencin günahı yoktur.

Selam olsun kalbime, onun ayrılığı uzasa da ölecek ve kabrin bizi buluşturacağı yere gidecek.”²¹⁹

Şairin kastettiği Kays, Mecnûn’un asıl adıdır. Kays, aşkından divane olduğu için Arapçada deli manasına gelen “Mecnun” lakabı ile anılmıştır. Özlem acısı çeken şair, kendini ona benzetiyor. Şairde aşkın aşırı tutku ve kara sevdaya dönüştüğünü “Kavuşmayı reddederse canıma kıyarım” ifadesinden anlıyoruz. Maşukunun tavrına göre hayatının şekilleneceğini ikinci mısradaki ifadelerinden anlıyoruz. Şair vecd ile kontrolünü kaybetmiş birinin yapacaklarından sorumlu tutulamayacağı inancındadır. Toprağın üstünde kavuşma mümkün olmazsa toprağın altında buluşacakları düşüncesi şairin kalbini teselli etmektedir.

Şair kendini Mecnûn’a benzettiği gibi sevgilisini de Leyla’ya benzetiyor:

²¹⁸ Fatma Kola, “Aşka Dair Bazı Tasavvurlar”, *Journal of Turkish Language and Literature* 2/2 (2016): 86.

²¹⁹ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa’l-Kâmile*, 275.

لَيْلَى: رَمَيْتِ مِنَ الْعُيُونِ بِأَسْهُمٍ
وَجَعَلْتِ مِنْ قَلْبِ الْفَتَى مَرْمَاكِ
فَمَضَى وَأَدْرَكَهُ الذُّبُولُ مُبَكِّرًا
مَا كَانَ ضَرَّكَ لَوْ رَحِمْتَ فَتَاكِ

“Leyla! Gencin kalbini kendine hedef tahtası yaparak gözlerinden oklar attın.

Vakit geçti ve genç erkenden soldu. Şayet gence merhamet etseydin sana ne zararı olurdu.”²²⁰

Şair, şiirlerinde çeşitli vesilelerle sevgilinin güzelliğinden bahseder. Sevgili o kadar güzeldir ki güzelliğini korumak ve nazar değmemesi için muska takmıştır.

من كلِّ فاتنةٍ يَصُونُ جَمَالَهَا
مِنْ أَعْيُنِ الْحُسَّادِ عِقْدُ تَمَائِمِ

“Muska, onu güzelliğini her fitnecinin hasut gözlerinden koruyor.”²²¹

Şair, maşukunun güzelliğini tasvir ettiği kasidesinde onu şöyle anlatıyor:

مَلَأَ عَيْنَيْكَ دَعْوَةَ لِلزَّالِ
وَبَجَفْنَاكِ فَاتَاكِ مِنْ نَصَالِ
لَسْتُ أَقْوَى عَلَيْهِمَا لَسْتُ أَقْوَى
إِنَّمَا أَنْتِ شُعْلَةٌ مِنْ جَمَالِ

“Gözlerinin içi savaşa davet ve göz kapakların içindeki kirpikler okun ucu gibi öldürücü.

Hayır, hayır, kesinlikle ikisine dayanamam, dayanamam. Muhakkak ki sen güzelliğin meşalesisin.”²²²

Şair, sevgilisinin iri gözlerini antilop gözlerine benzetiyor:

وَعُدْتُ أَسِيرَ عُيُونِ الْمَهَاةِ
فَوَاهَا لِمُقَاتِكَ الْقَاهَرِهِ!!

“Antilop (büyük) gözlerin esiri oldum. Kahreden gözlerin ne müthiş.”²²³

Şair, “Unşûdetü'l-Âşık” (Aşığın Türküsü) başlıklı kasidesinde maşukunun fiziksel özelliklerini benzetmelerle tasvir ediyor:

كَعَابٍ يَسْرُ الْعَيْنَ مِنْ حُسْنِ خَطْوِهَا ... تَأْوُدُ أَعْطَافٍ وَلَيْنُ قِيُودِ
كَأَنَّ بَيَاضَ الْوَجْهِ وَالْفَرْعَ حَوْلَهُ ... تَبْلُجُ بَدْرٍ فِي دُجْنَةِ بِيْدِ
تُرِيكَ بَسَاءَ الْوَرْدِ فِي وَجْنَاتِهَا ... وَتَبْسِمُ عَنْ مِثْلِ الْأَفْحَاحِ نَضِيدِ

²²⁰ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 275.

²²¹ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 283.

²²² er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 281.

²²³ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 274.

تَفُوقُ الْمَهَا فِي الْحُسْنِ طَرْفًا وَ مَقْلَةً ... وَتَحْكِي ظِبَاءَ الْقَاعِ لَفْتَةً حِيدِ

“O göğüsleri yeni tomurcuklanmış genç bir kız gibi. Yürüşü esnasında kıvrıması ve narin ayakları gözü sevindirir.

Sanki yüzünün ve çehresinin beyazlığı, sahra karanlığını aydınlatan dolunay gibi.

Yanaklarındaki allığı, dizili papatyaya benzeyen dişlerini sana gösteriyor.

Bakış ve gözleri güzellikte ceylanı geride bıraktı. Boynunu çeviren vadinin geyiklerini taklid ediyor.²²⁴

Aşk, bedeninin meyil ettiği shevi bir arzu değildir. Bilakis aşk, içinde hiçbir çirkinliğin, kötü niyetin olmadığı, saf temiz duyguların söze yansımadır.²²⁵ Bu düşünce afif gazelin temsilcisi olan Şair Hâşim’in aşk ile yazdığı bütün kasidelerinde kendini gösteriyor.

Kahire üniversitesi Daru’l-Ulûm fakültesinde kampüste bulunan bayanlara yönelik şu kasidesini okuyor:

لا تَمَدِّي لِصَايِدِهِ أَحْبُولَةً مِنْ تَنْنٍ وَمُقْلَةٍ مَكْحُولَةٍ
إِنَّهُ هَهُنَا أَحْ وَزَمِيلٌ أَنْتِ أَخْتُ لَهُ وَأَنْتِ زَمِيلَةٌ
نَحْنُ فِي مَنْهَلِ الْعُلُومِ وَلَسْنَا فِي مُبَارَاةٍ فِتْنَةٍ مَصْنُوعَةٍ
فَعَلَامَ الشِّفَاهِ تَرْمِي بِنَارٍ خَلَقْتَ تَحْتَهَا رَمَادَ الْفَضِيلَةِ
وَقَتَاكَ الَّذِي جَلَسْتَ إِلَيْهِ جَلَسَاتِ قَصِيرَةٍ وَطَوِيلَةٍ
تَافَةٌ فِي الشَّبَابِ حِينَ نَرَاهُ لَا نَرَى فِيهِ ذَرَّةً مِنْ رُجُولَةٍ
مَنْ يَظُنُّ الْمَجُونَ خَفَّةَ ظِلٍّ فَهُوَ يُبَدِي خَلَاعَةَ مَرْدُوعَةٍ

“Kıvırtarak, gözlere sürme çekerek, tuzak kurup genci avlamaya çalışma.

Şüphesiz ki o, burada bir kardeş ve arkadaştır. Sen de onun bacısı ve arkadaşısın.

Bizler burada ilimlerin kaynağındayız. Cilalanmış fitnenin yarış sahasında değiliz.

Niçin dudaklar, altında faziletin küllerini bırakan ateş fırlatıyor.

Uzun veya kısa süreli oturduğun genç, gençlerin arasında kıymetsizdir.

Onu gördüğümüzde erkekliğin zerresini onda görmüyoruz.

Zinayı hafif gören kimse, rezilliğini ve ahlaksızlığını ortaya çıkarmıştır.”²²⁶

²²⁴ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 279.

²²⁵ Mustafa Çınar, “Endülüs’te Mulûku’t-Tavâif Döneminde Gelişme Gösteren Aşk Şiiri Ve Şairleri Üzerine Bir İnceleme”, *Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi-Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü*, 34 (2012): 136.

²²⁶ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 291.

Şair aynı kasidenin devamında kadında olması gereken güzelliğin ahlak güzelliği olduğunu ifade ediyor:

أَنْتِ لَا شَكَّ حُرَّةٌ وَهُوَ حُرٌّ غَيْرَ أَنَّ الْحَيَاةَ لَيْسَ رَذِيلَةٌ
إِنَّ هَذَا الَّذِي نَرَى رَقَصَاتٍ فَوْقَ قَبْرِ الْكَرَامَةِ الْمَقْتُولَةِ
فَإِذَا شِئْتِ أَنْ تُرِينَا جَمَالًا حَسْبُكَ النَّفْسَ حِينَ تَبْدُو جَمِيلَةً

“Şüphesiz yok ki ey bayan sen ve o hürsün. Ancak hayat rezillik değildir.

Bu gördüğümüz öldürülmüş kerametın kabri üzerinde rakıdır.

Şayet bize güzellik göstermek istiyorsan, ahlakının güzel görünmesi sana yeter.”²²⁷

Şairin aşk şiirlerin, afif gazel türü olduğunun en büyük delili üniversitede yazdığı “Kasidetü'l-Ğazel” isimli kasidesidir:

قَالَتِ الْعَيْنُ لِي أَجَلٌ ثُمَّ أَطْرَقَتْ فِي حَجَلٍ
أَنْتِ أَحَبُّتِنِي وَلَمْ أَدْعِ الْحُبَّ يَكْتَمِلِ
وَتَجَاهَلْتِ عَامِدًا لَمْ أَكُنْ بِالَّذِي جَهَلِ
لَا تَقُولِي تَذَلُّ وَغُرُورٌ مِنْ الرَّجَلِ

“Göz, bana “Evet” dedi, sonra hayâdan yumuldu.

Sen beni sevdiğin ama ben sevginin tamamlanmasına izin vermedim.

Bildiğim bir şeyi kasten bilmezlikten geldim.

Sakın bu erkeğin nazı ve gururudur, deme.”²²⁸

أَنْتِ تُلْهِينَ بِالْهَوَى وَمَنْ الْهَوَى مَا قُتِلَ
كُنْتِ أَسْتَطِيعُ أَنْ أُمِدَّ شِبَاكَ مِنْ الْجِيلِ
وَأَصَابُ الْخِدَاعِ فِي لَفْظَةٍ تَنْضَخُ الْعَسَلِ
كَمْ تَسَاءَلْتُ: مَنْ الَّذِي يَمْنَعُ الْمَرْءَ لَوْ فَعَلَ

²²⁷ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 295.

²²⁸ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 297.

“Sen gönül eğlendirmek istiyorsun. Bazı eğlenceler öldürücüdür.

Aslında ağ atıp tuzak kurabilirdim.

Bal döken sözlerle aldatma yapabilirdim.

Ne kadar kendi kendime sordum: Kişiyi bunu yapmaktan engelleyen kimdir?”²²⁹

فِي لِقَاءٍ مُّحَبَّبٍ وَتَعِيمٍ مِنَ الْقُبَلِ
سَاخِرًا مِنْ قُيُودِنَا وَالرَّقِيبِ الَّذِي غَفَلَ
مِثْلَمَا تَعْرِفِينَ عَن قِصَصِ الدُّنْبِ وَالْحَمَلِ
ثُمَّ أُنْسَلُ عَائِدًا لَا أَبَالِي بِمَا حَصَلَ
ذَٰكَ مَا يَسْتَطِيعُهُ كُلُّ مَنْ يَبْتَغِي الزَّلَّ

“Arzulanan bir buluşma ve koklaşma nimeti,

Bizi sınırlayan sınırlarla ve gafil gözetleyeci ile alay ederek.

Kurt ve kuzu kıssasından bildiğin gibi.

Sonra dönüp kaçayım. Meydana gelenleri umursamayayım.

İşte bu hataya düşmeyi arzulayan herkesin yapabileceği bir şey.”²³⁰

Şairin bu kasidesi kısa ömrünün sonunda yazdığı şiirlerden biridir. Şairin liseli yıllarda yazdığı platonik aşk şiirlerinin, üniversiteli yıllarda yerini şairin kimliği ile özdeşleşen ölçülü aşk şiirlerine dönüştüğü görülmektedir. Şair bu dönemde aşk kıskacında kıvranan, uykusuz gecelerin ardından bitap düşen, aşkına cevap gelmediği takdirde intiharı düşünen bir âşık profilinden, daha dengeli ve ölçülü bir âşık profilini öne çıkarmıştır.

Arap şiirinde sadece aşk konusunu işleyen uzun veya kısa kaside tarzı şiirlere gazel ve bu tür gazeller söylemeye de tegazzul adı verilmektedir.²³¹ Câhiliyye döneminde müstakil bir bab olmayan gazel²³²; biri *afif* veya *uzri* gazel, diğeri ise *hadârî* veya *hissî* gazel olmak üzere iki ana yol izlemiştir. Temiz aşk duygularını ifade eden müstehcenlikten uzak kelimelerden oluşan, iffetli ve bazen de platonik aşkı ifade eden gazel çeşidine afif veya uzri gazel denilmiştir. Bu türden şiirler romantik şairlerde oldukça fazladır. Romantizmin aşka ve kadına dair

²²⁹ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 295.

²³⁰ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 297.

²³¹ M. Nihat Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 1. Bs (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1973), 89.

²³² Tuleymât el-Aşkar, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-Edebi'l-Cahili*, 1. Bs (Kahire: Daru'l-İrşâd, 1998), 108.

tasavvurlarını şairin bir kasidesi hariç bütün kasidelerinde görmekteyiz. Râgısatun başlıklı kasidesinde; kadının vücut hatlarının müstehcen bir ifade ile terennüm edilen aşk şiirleri olarak tanımlanan hadârî veya hissi gazel türünü görmekteyiz. Bu türden gazel nadiren olsada bazı romantik şairlerden sudur etmiştir.²³³

Şair “Râgısatun” başlıklı kasidesinde gördüğü bir dansöz, onun güzelliğini, vücudunu, ortaya koymuş olduğu dansı ve kıvrımını şöyle tasvir etmektedir:

وَجَفْنِ كَغَمْدِ السَّيْفِ, لَا بَلْ كَحَدِّهِ
إِذَا سُئِلَ أَصْمَى الْعَابِدَ الْمُتْرَهَّبَا
وَجِسْمِ كَطَيْفِ الثَّوْرِ يَنْضَحُ فِتْنَةً
مَشَتْ فِيهِ نِيرَانُ الصَّبَا فَتَأَهَّبَا

“Nice göz kapakları vardır ki kılıcın kını gibi hayır, bilakis kılıcın keskin tarafı gibi. Kınından çıkarsa uzlete çekilmiş âbidi helak eder.

Nice fitne saçan gök kuşağı gibi bedenler vardır. İçinde gençlik ateşi yürür ve alevlenir.”²³⁴

هَذَا أَرْسَلَتْ يَدَيْنِ فَكَأَنَّتَا
عَلَى فَرْعِ الْمُنْشُورِ تَاجًا مُذْهَبَا
وَطَافَتْ بِكَ الْأَنْعَامُ سَكْرَى تَأُودَتْ
فَهَزَّتْ لَنَا رَدْفًا وَنَهْدًا مُدْرَبَا
وَكَشَفَتْ عَنِ سَاقٍ وَكَسَرَتْ حَاجِبًا
تَثَبَّتْ أَعْطَافًا وَرَقَصَتْ مَكْغَبَا
وَمِلَتْ فَمَالَ الْكُوْنُ بِي وَأَخَالَنِي
خَرَجْتُ مِنَ الْإِعْيَاءِ أَرْجُو الْمُطَبَّبَا

“Orada ellerini uzattın. Dağınık saçlarının üzerindeki ellerin yaldızlı bir taç gibiydi.

Müziğin nağmeleri seni sararken sarhoş olarak eğildin, eğitilmiş bir şekilde kalçanı ve göğüslerini bize salladın.

Perdeyi yıkarak bacaklarını açtın. Vücudunu kıvrırarak, omuzlarını oynattın.

Eğildin. Kâinat benim başımı dönderdi ve aklımı başımdan aldı. Takatsız bir halde iyi olmayı umut ederek çıktım.”²³⁵

Romantizm akımının ön önemli temalarından biride kadınların toplum içerisindeki sosyal konumudur.²³⁶ Şair “İçtimâiyyât” ana başlıklı kasidelerinde halkların sorunlarını işlediği gibi kadınların problemlerine değinmiştir:

مَا رَاعَنِي فِي لَيْلٍ إِلَّا أَنْ أَرَى
شَبَحًا بِأَتْوَابِ الدُّجَى يَنْلَقَعُ

²³³ Osman, *er-Rumansiye*, 63.

²³⁴ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 289.

²³⁵ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 290.

²³⁶ Hilal, *er-Rumantikiye*, 143.

صَبُّ بِسَاعَاتِ الرَّحِيلِ يُودِّعُ
حَسَنَاءَ أَنهَكَهَا الْأَيْنِ الْمُوجِّعِ
قَلْبًا يَفِيضُ أَسَى وَعَيْنَا تَدْمَعُ
إِني أَنَا "مَصْر" الَّتِي تَتَوَجَّعُ

يَمْشِي الْهُوَيْنِي شَاكِيا فَكأنَّه
فَدَنَوْتُ مِنْهُ مُحَاذِرًا فَإِذَا بِهِ
فَهَتَفْتُ مَا بِالِ الْفَتَاةِ أَرَى لَهَا
مَنْ أَنْتِ يَا أَخْتَاهُ؟ قَالَتْ: يَا فَتَى

“Geceleyin gördüğüm, karanlık elbisesine bürünmüş bir karartıdan başka bir şey beni korkutmadı.

Hasta bir şekilde, yavaşça yürüyor. Sanki o saatler içerisinde vedalaşıp yola çıkacak âşık biri.

Dikkatle ona yaklaştım. Birde baktım ki acı iniltilerin kendisini yıpratmış güzel bir kız.

Seslendim. Gözyaşı döken, kalpten hüznün fışkıran olarak gördüğüm kızın durumu nedir?

Ey bacım! Sen kimsin? Dedi ki ey genç! Ben acı çeken Mısır'ım.²³⁷

Romantik şair ve yazarlar hislerine hitap eden her meseleyi şiir ve yazılarına konu edinebilirler. Bu şiirde de görüyoruz ki şair, yaşadığı dönemdeki Mısır'ın sıkıntılı hâliyle o dönemdeki Mısırlı kadının hâlini birbirine benzetiyor. Yokluğun, adaletsizliğin, hukuksuzluğun ve başıboşluğun hüküm sürdüğü bir toplumda en çok ezilenler, üzülenler, acı çekip gözyaşı dökenler kadınlar oluyor. Böyle bir toplumda yaşayan şair, içinde yaşadığı toplumun ve bilhassa da o toplumun kadınlarının yaşadıklarına bigâne kalamıyor. Romantik bir şaire yakışan tavrı sergiliyor ve bu hâldeki kadının acısıyla hemhal oluyor.

Şair kadınların aileleri içinde yaşadıkları sıkıntılara “el-Hayât” başlıklı kasidesinde dikkat çekiyor:

الْأَهْلُ فِي ظِلِّ الْعَشَائِرِ
بِقَوْمِهَا الْعَرَّ الْأَكْبَارِ
كَسِيرَةً وَالْوَجْهَ سَارِ
لَا طِمًّا خَدَّ الْحَرَائِرِ

عَاشَتْ مُمْتَعَةً بِسَيفِ
حَتَّى إِذَا عَبَتْ الزَّمَانُ
بَرَزَتْ مُحَطَّمَةَ الْفُؤَادِ
وَالدَّهْرُ أَقْسَى مَا تَبَدَّى

“Aşiret gölgesi altında ailesinin kılıcı ile engellenmiş bir şekilde yaşadı.

Hatta zaman mağrur kibirli kavminin aleyhine dönse

Yüz öfkelenmiş, kalp parçalanmış ve kırık bir şekilde görünür.

Zaman, özgür kadınların yanaklarını tokatlarken görüldüğünden daha katıdır.”²³⁸

²³⁷ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 248.

²³⁸ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 250.

Kadın tarih boyunca ezilen, hor görülen, dışlanan bir varlık olmuştur. Bunun tek bir istisnası vardır. O da İslâm'ın hâkim olduğu zaman dilimleridir. Maalesef bu zaman dilimleri de kısa süreli olmuştur. Şair de burada kadının içinde bulunduğu bu acınası hâli arz ediyor. Kimi zaman kadın, müntesibi olduğu aşiretin, ailenin baskısı altında hayatını idame ettirmeye çabalarken kimi zaman da başka güçlerin baskısı altında ezilmiş, adeta bir paçavra gibi kullanılıp atılmıştır. Bu durumu ifade eden şair, bu hâldeki bir kadının yüzünde öfke, içindeyse kırık bir kalp olduğunu söylüyor.

Şair köyde yaşayan kadınların durumunu anlattığı bir kasidesinde şöyle diyor:

كَمْ بِالْقُرَى مِنْ غَادَةٍ حَسَنَاءَ كَالرِّشَاءِ الْغَرِيرِ
النَّائِمَاتُ لَدَى الْعَشِيِّ الْقَائِمَاتُ لَدَى الْبُكُورِ
الْحَامِلَاتُ جَرَاهُنَّ وَقَدْ سَعَيْنَ إِلَى الْعَدِيرِ
لَا الْجِسْمُ أَضْنَاهُ التَّأْوُدُ لَا وَلَا أَشْتَكْتُ التُّحُورِ

“Mağrur ceylan yavrusuna benzeyen nice güzel kızlar köylerde vardır.

Yatsı vakti yatarlar sabah erkenden kalkarlar.

Testilerini taşıyarak su kaynağına giderler.

Ne eğilmek bedeni zayıf düşürmüştür. Ne de boyunlar taşıdıklarından şikâyet eder.”²³⁹

Şair bu şiirinde hem kırsal yaşantıya hem de kadının kırsaldaki hâline değiniyor. Köylü kızlarını ceylan yavrusuna benzeten şair, köylerde bu güzellikte çokça kız olduğunu ifade ediyor. Kırsalda yaşayan kadınların, erkenden yatıp erkenden kalktıklarını ve işe koyulduklarını belirten şair, kırsalda mevcut olan bir işten bahsediyor. Şehirde yaşayanların pek de bilemeyecekleri ve anlayamayacakları bir iş olan çeşmeden su getirmeye değiniyor. Şimdilerde az ama şairin yaşadığı dönemde çok görülen bir durum da köy evlerinde çoğunlukla musluk bulunmamasıdır. Şair bu duruma temas ederek köylü kızların testilerle gidip su kaynaklarından su çektiklerini anlatıyor. Bu durum köylerde sıradan bir iş olacak ki bu kızlar, yaptıkları bu işlerden dolayı pek de bitkin bir görüntü sergilemiyorlar. Daha sonra ise şair kendine göre aslında daha doğru olanı dile getiriyor. Bu kızların aslında köy işlerinin yoruculuğu altında ezildiklerini, adeta boğazlandıklarını ifade ediyor. Bir romantiğin hümanist yaklaşımlarından birini sergiliyor.

²³⁹ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 79.

Şair kadınlarla ilgili olarak yazdığı “Bintu’l-Urûbe” (Arab Kız) başlıklı kasidesinde Mısır kadını yüceltmıştır:

أنا بنت مصر تليدة الأُمجادِ مَقْبَرَةَ العُزاهِ
أنا زَهْرَةٌ لَيْسَتْ تَفُوخُ شَدَى عَلَى أَيْدِي الجُناهِ

“Ben savaşçıların mezarı, şeref tabloları doğuran Mısır’ın kızıyım.

Ben kendisini koparanların elinde kokmayan bir çiçeğim.”²⁴⁰

Şair, şiirin bu bölümde muhteşem benzetmelere yer vermektedir. "Mezar" ve "Gül" benzetmelerine başvuruyor. Bir kadın gözüyle olaylara yaklaşıp bir kadın hassasiyeti ve duyarlılığıyla olayları değerlendirmektedir. Şayet zor kullanarak bir kadın ele geçirilirse o kadın, kendisine zorla sahip olan kişiyi asla mutlu etmez ve adeta ona mezar olur. Çünkü o kadın, şerefli Mısır kadınıdır. Kendisine zulmedene mutluluklar sunmaz. Ayrıca bu kadın, kendi rızasıyla birinin olmamışsa, birilerinin zorlamasıyla birilerinin olmuşsa o zaman bu kadın kendini koparılmış bir güle benzeterek diyor ki: “Ben, onu koparanların elinde kokmayan bir çiçeğim.” Yani rızasını gözetmeyen mutlu edemeyeceğini söylüyor.

Şairi kadın olsun erkek olsun bütün varlıklar için temennisini şöyle dile getirmiştir:

فَأَيَّ عَيْشٍ كُلِّ كَائِنٍ فِي رَغِيدٍ مِنَ النِّعَمِ

“Her varlık nimetlerin bolluğu içerisinde yaşasın.”²⁴¹

İdeal toplum inşa etme gayretinde olan romantizm akımı savunucularının ortak dileğini şair burada dile getirmiştir.

²⁴⁰ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 165.

²⁴¹ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 249.

3. VATAN

Romantizm akımının ortaya koymuş olduğu fikirleri benimseyen ve bu akımın ana temalarını divanında işleyen Hâşim er-Rufâî, vatan, devrim, özgürlük, milliyetçilik, temaları üzerinde daha fazla durmuş, divanının geniş bir bölümünü bu temalardan oluşturmuştur. Bunda en önemli faktör gerek şairin doğup büyüdüğü ülke olan Mısır'ın, gerekse de Müslüman ülkelerin içinde bulunduğu konjonktürdür. İşlenen temalar, şairliğin yanı sıra fikir dünyası hakkında da ipuçları vermektedir.

Şair Hâşim, vatan şairi olarak bilinmektedir. Şiirlerinde Mısır'ı konu edinmiş ve Mısır'a olan sevgisini dile getirmiştir. O, Mısır'ın tarih içindeki üstünlükleriyle övünmüş ve bunu şiirlerinde ifade etmiştir. Tarihî hatırlatmalarındaki amaç, Mısırlıların kaybettikleri üstün konumlarını hatırlayıp, onu tekrar elde etmek için harekete geçmelerini sağlamaktır. Şiirlerinde Mısır halkını ele almış ve onların hallerini açıkça belirtmiştir. Onun Mısır ve Mısır halkı hakkında işlediği temaları aşağıdaki şekillerde inceleyebiliriz:

3.1. Milliyetçilik Anlayışı

Romantizm akımında milliyetçilik, evrensel değerler içerisinde bir toplumun kendi değerlerini benimsemesi ve önemsemesi olarak el alınmıştır. Milliyetçiliği besleyen duygu kanalları ve bunların önceliği şartlara göre değişmekle birlikte milliyetçiliğin meşruiyet zeminini oluşturmada vatan fikri, tarihî derinlik ve dinî aidiyet özellikle baskındır.²⁴² Bu üç özellik şair Hâşim'in milliyetçilik anlayışında mevcuttur.

Şair vatan sevgisinin, akidesinin bir parçası olduğunu ifade ettiği “Akîde” isimli kasidesinde şöyle demektedir:

حُبُّ الْبِلَادِ عَقِيدَةٌ أَشْرَبْتُهَا مِنْ تَذِيٍّ أُمِّي حِينَ كُنْتُ رَضِيْعَا
فَإِذَا دَعَّتْنِي لِلْكَفَّاحِ عَقِيدَتِي لَبَّيْتُ دَاعِيَهَا الْكَرِيمَ سَرِيْعَا

“Vatan sevgisi bebekken annemin göğsünden içtiğim akîdedir.

Eğer akîdem, beni mücadeleye çağırırsa bu onurlu çağrıcıya hızlı bir şekilde cevap veririm.”²⁴³

Romantizm ile beraber vatan kavramı ulus üzerinden anlamlandırılmıştır. Milliyetçilik ve vatan kavramları özdeşmiştir. Ulus üzerinden milliyetçi söylemler ön plana çıkmıştır.²⁴⁴ Bu durumu şairde de görüyoruz. Şair “Dînun ve Urûbe” başlıklı kasidesinde milliyet anlayışı ile ilgili şunları söylüyor:

²⁴² Hilal, *er-Rumantikiye*, 177.

²⁴³ er-Rufâî, *Divânü Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 287.

²⁴⁴ George Rude, *The French Revolution*, (Çev: Ali İhsan Dalgıç) (İstanbul: İletişim, 2015), 247.

أَنْتَ فِي الدُّنْيَا نَمَاءً هَائِلٌ مَشْرِقُ الْمَاضِي غَرِيقُ النَّسَبِ
أَنْتَ لَا تَعْرِفُ مَنْ أَنْتَ وَلَمْ تَقْرَأِ التَّأْرِيخَ يَا ابْنَ الْعَرَبِ

“Sen dünyada sürekli yücelen, geçmişi parlak, soyu asil olansın.

Ey Arap sen kim olduğunu bilmiyor, tarihini okumuyorsun.”²⁴⁵

Romantik şairlerin ortak özelliklerinden biride geçmiş kahramanlıklara vurgu yaparak halkı motive etmek olmuştur. Şair de burada aynı metodu kullanarak halkı şuurlandırmaya çalışmıştır.

Şairin Arap milliyetçiliği ilgili düşüncesini “Mihnetü'l-Yemen” kasidesinde de görüyoruz:

وَأَنْرَفَعَنَّ عَلَمَ الْعُرُوبَةِ عَالِيًا وَنَعِيشُ جَمْعًا فِي هَنَا وَصَفَاءِ

“Araplık bayrağını yüceltelim ve toplu halde afiyet ve huzur içinde yaşayalım.”²⁴⁶

Şair burada Arapların tek bir bayrak etrafında toplanıp ve güç birliği yaparak ferah bir yaşama ulaşacakları inancındadır.

Şair Arapçılık anlayışını sadece yaşadığı ülke ile sınırlamıyor. Bilakis tüm Arap coğrafyasında yaşayan Arapları kastederek Arap halkının içinde bulunduğu durumu kasidesinde işliyor:

وَاخْتَلَفْنَا فِي الْوَرَى أَلْسِنَةً يَجْهَلُ الْمِصْرِيُّ لَفْظَ الْخَلْبِيِّ
وَأَفْتَرَفْنَا بَيْنَهُمْ أَفِيدَةً جُمِعَتْ حَوْلَ التُّرَاثِ الطَّيِّبِ
وَأَبْتَعَدْنَا كُنَّا عَنْ هَدْفٍ بَاتَ يُدْنِيهِ اتِّحَادُ الْمَشْرَبِ

“Âdemoğulları arasında Haleplinin Mısırlının sözünü anlamayadığı bir şekilde ayrılığa düştük. Güzel bir tarihin etrafında toplanan kalplerimiz onların arasında farklılaştı.

Hepimiz aynı kaynağın yakınlaştırdığı hedeften uzaklaştık.”²⁴⁷

Hâşim yaşadığı kısa zaman diliminde Arap halklarının, ihtilaflarını gideren, içinde buldukları hâli izah eden, hastalıklarını tedavi eden ve problemlerine çözüm getiren bir şair olmaya çalışmıştır. Şair “Dînun ve Urûbe” başlıklı kasidesinde, Arapların hastalığı ve hastalığın ilacını şöyle anlatıyor:

²⁴⁵ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 275.

²⁴⁶ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 341.

²⁴⁷ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 377.

ثُمَّ لَا تَذْرِي لَهَا مِنْ سَبَبِ
طِبِّهِ الْمَهْجُورِ مِلءَ الْكُتُبِ
عَنْ أَنْاسٍ بِصَعِيدِ مُجْدَبٍ؟
لَمْ يَسِيرُوا لِلْعُلَا فِي مَوْكَبِ
عَرَفُوا بَطْشَ الْقَوِيِّ الْأَجْنَبِيِّ
جَاءَهُمْ بِالْمَجْدِ وَالنُّورِ نَبِيِّ
مَنْ أَجَابُوهُ وَمَنْ لَمْ يُجِبِ
كَمْ أَسَى قَدْ حَطَّه عَنْ مَنَكَبِ
سَادَةٌ تَحْتَ ظِلَالِ الْقُضْبِ

تَلَمَسُ الْعِلَّةَ تَشْكُو بِأَسَافِهَا
أَنَا أَنْبِيَّكَ عَنِ الدَّاءِ وَعَنْ
يَا تُرَى، عِنْدَكَ أَلْفِي خَبْرًا
مِنْ رُعَاةِ الشَّاءِ عَاشُوا زَمَانًا
أَدْرَكُوا الذَّلَّةَ ذَاقُوا مُرَّهَا
ثُمَّ فِي يَوْمٍ أَبِي مُشْرِقِ
فَسَمَا فِي ظِلِّ مَا جَاءَ بِهِ
كَمْ رِقَابٍ فَكَّهَامًا مِنْ صَفْدِ
وَمَشَى فِي سَاحَةِ الْمَجْدِ بِهِمْ

“Hastalığı hissediyor, acısından şikâyet ediyor sonra sebebini bilmiyorsun.

Ben sana hastalığı ve terkedilmiş tedavisini kitaplar dolusu haber vereyim.

Acaba, kurak topraklarda yaşayan insanların haberi sana ulaştı mı?

Koyun güdenler, insan kitleleri içinde yükseklerle yürümeden yaşayanların zamanı,

Yabancı gücün baskısına uğramış, zilleti yaşamış ve acısını tatmış,

Sonra onurlu ve aydınlık bir günde bir peygamber onlara nuru ve şerefî getirdi.

Getirdiği nurun gölgesi altında iman edende, etmeyende yüceldi.

Nice köleleri prangalarından kurtardı. Nice kederi omuzlardan indirdi.

Kılıçların gölgesinde egemen kimseler olarak şeref meydanlarında onlarla yürüdü.”²⁴⁸

Şair Arap halklarının hastalığını teşhis etmiş ve kitaplar dolu tedavi yöntemlerin olduğunu vurgulamıştır. Geçmişten örnek vererek yücelmenin sırrının hak dine tabi olmaktan geçtiğini haber vermiştir.

Şair, aynı kasidenin devamında Arapların içinde bulunduğu olumsuz duruma rağmen Araplara dair umutlarını koruduğunu şöyle ifade ediyor:

أُمَّةُ الْعَرَبِ بِخَيْرٍ طَالَمَا هِيَ فِي إِسْلَامِهَا لَمْ تُنْكَبِ

“Arap milleti İslam’dan sapmadığı müddetçe hayır içinde olmaya devam edecektir.”²⁴⁹

²⁴⁸ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 376.

²⁴⁹ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 377.

3.2. Siyâsiyyât

Şair Hâşim divanında “Siyâsiyyât” ana başlığı altında birçok kaside yazmıştır. Şairin siyâsî şiirlerinde Mısır'a ve Mısırlılara duyduğu sevginin öne çıktığı görülmektedir. Yöneticileri methetmek yerine, Mısır medeniyetiyle övünmüş, Mısır'ın özgürleşmesi ve kalkınmasına yönelik tavsiyelerde bulunmuş, kimi zaman sosyal eleştiriler yapmış, yaşananlardan sorumlu tuttuğu Mısırlı yöneticileri eleştirmiş, toplumun acılarına tercüman olmuştur. Pek çok kişinin haklarında konuşmaya cesaret edemediği işgalci İngilizlere karşı çıkmış, Batı'ya duyduğu güvensizliği her fırsatta dile getirmiş bir vatan şairidir. Şairin yaşadığı zaman dilimi dikkate alınacak olursa onun monarşi yönetiminin ve cumhuriyet rejiminin şahitlerinden olduğu anlaşılır. Şair, Mısır monarşi yönetiminin son kralı Faruk dönemine, devrim süreci ve cumhuriyetin ilk dönemlerine yönelik uzun kasideler yazmıştır.

3.2.1. Monarşi Dönemi

3.2.1.1. Krala Yönelik Eleştirileri

Şair, her dönemde siyâsî otoriteyi uygulamaları nedeniyle eleştiriye tabi tutmuştur. Şair dönemin Mısır kralı ile ilgili “Savtu't-Tahrîr” (Tahrir Meydanının Sesi) başlıklı kasidesinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

عَشْنَا بِوَادِي النَّيْلِ يَمْلِكُ أَمْرَنَا	مَنْ بِالرَّذِيلِ مَنْ الْخِصَالِ تَخَلَّقَا
جَعَلَ اللَّيْمَ مِنَ الْأَنْامِ قَرِينَهُ	وَبِكُلِّ مَذْمُومِ الْفِعَالِ تَعَلَّقَا
بَاتَتْ بِلَادُ النَّيْلِ تَشْكُو جَوْرَهُ	وَتُنَاشِدُ الْأَقْدَارَ أَنْ تَتَذَقَّعَا

“Biz Nil vadisinde rezilliği ahlak edinmiş bir kimsenin yönetiminde yaşadık.

İnsanlardan adi kimseleri yakını yaptı ve her işin kötüsüne asıldı.

Nil ülkesi onun zulmünden şikâyet ediyordu ve kaderinden hayır yağdırmasını diliyordu.”²⁵⁰

Şair “Sevre” (Devrim) başlıkla kasidesinde ilmin kaynağı olan ve yüzyıllarca Mısır'ı Aydınlatmış olan Ezhere ve onu mensuplarına karşı yapılan baskıyı eleştirmiştir:

يَا أَيُّهَا الْحَاكِمُ الطَّاعِي بِقُوَّتِهِ	لَا تَغُرَّ بِالْأُزْهَرِ الْمَعْمُورِ أَشْرَارَا
إِنْ كَانَ فِي طَوْعِكَ الْبُولِيسُ إِنَّ لَنَا	يَوْمَ الْجِهَادِ قُلُوبًا تَلْقَفُ النَّارَا
وَأَنَّ فِي "مِصْحَفِ الْقُرْآنِ" خَيْرَ جَمَى	لِلْأُزْهَرِيِّينَ إِغْلَانًا وَإِسْرَارَا

²⁵⁰ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 151.

عِنْدَ السُّقُوطِ يَذُوقُ الْمَوْتَ تَكَرَّارًا

مَهُمَا عَلَوْتَ فَإِنَّ الطَّيْرَ مُرْتَفِعًا

“Ey gücü ile azan kral! Şerli kimseleri bayındır Ezher’e salma.

Şayet sana itaat eden polis varsa bizimde cihat günü ateşi yutan kalplerimiz var.

Ezherlilerin açık ve gizli en hayırlı himayesi Kur’an’dadır.

Ne kadar yükselirsen yüksel. Yükselen kuş düştüğünde ölümü tadar”²⁵¹

Şairin siyasi şiirleri döneme ışık tutması bakımından tarihi bir vesika olarak kabul edilebilir. Şair azgın olarak vafettiği kralın güvenlik güçleri eliyle dönemin aydınlarına, akademisyenlerine ve hür insanlarına nasıl baskı yaptığını anlatmakta ve Allah’ın ezherlileri her türlü koruduğuna inanmaktadır. Aynı zamanda şair Kur’anı Kerimin “Tur” suresinde geçen ve Kâbe’nin kutsiyetini anlatan “وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ” ifadesinden iktibas yaparak Ezher Üniversitesi’nin şanına atıfta bulunmuştur.

Şair “Hâmi’l-İst’imâr” başlıklı kasidesinde kralı Mısır’ı işgal eden İngilizleri korumakla suçlamıştır:

يَا بَاغِي عِ الْحَقِّ دَائِمًا بِالْحَدِيدِ وَالنَّارِ

كُلُّ الشُّعُوبِ تُلَعْنُكَ يَا حَامِي الْإِسْتِعْمَارِ

“Ey sömürgecilerin koruyucusu! Ey ateş ve demirle sürekli hakka karşı azgın olan! Bütün halk sana lanet ediyor.”²⁵²

3.2.1.2. Vefd Hükümetini Desteklemesi

Birinci Dünya Savaşından sonra Wilson ilkeleri Mısırlıların bağımsızlık ümitlerini pekiştirmiştir. Mısırlı milliyetçiler Mısır’a tam bağımsızlık verilmesi için taleplerde bulunmuşlardır. Cemâleddîn el-Afgânî’nin Ezher’den öğrencisi olan Sa’d Zaglûl milliyetçilerin öncüsü olarak ve Mısır halkını temsilen oluşturduğu bir heyet (Vefd) ile birlikte İngiliz hükümetiyle bağımsızlık konusunu görüşmeleri yürütmüştür. Daha sonra siyasi partiye dönüşen bu heyet seçimleri kazanmıştır.²⁵³

Şair Vefd hükümetini ve onun hükümet başkanlığını yapan Mustafa Nabhâs Paşa’yı bazı şiirlerinde övmüştür. Şair “Beyne’l-Ahdeyn” (İki Dönem Arasında) başlıklı kasidesinde Vefd hükümetinden şöyle bahsetmektedir:

أَمِنْ يُظَالِنَا وَعَدْلٌ سَائِدٌ

قَدْ أَخْبَرَ التَّارِيخُ أَنَّ بَعْدَكُمْ

عَهْدًا بِهِ سَيُفُ الْمَهَانَةُ يُغَمَدُ

تَاللَّهِ إِنِّي مَا رَأَيْتُ كَمِثْلِهِ

²⁵¹ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa’l-Kâmile*, 345.

²⁵² er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa’l-Kâmile*, 401.

²⁵³ Tuğ, *İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri (XIX. ve XX. Asırlar)*, 316.

مَنْ راح مِنْ ضَيْقٍ بِهِ يَتَزَوَّدُ
مِنْ ضَيْعَةٍ بَاتَ الْفَقِيرُ يُعْرَدُ
تُنْبِيكَ عَنْهُ الْحَادِثَاتُ وَتَشْهَدُ
يَهْدِي الْبِلَادَ إِلَى الْفَلاحِ وَيُرْشِدُ

كَلَّا وَلَا شَهْدَتْ تَوَاطِرَ مُبْصِرَ
رَغَمَ الْحُرُوبِ وَرَغَمَ مَا كُنَّا بِهِ
سَلَّ حَادِثَاتِ الدَّهْرِ عَنْ تَارِيخِهِ
يَا قَوْمَ عَاشَ "الوفد" نَبْرَاسًا لَنَا

“Tarih, döneminizde güvenliğin yürürlükte olacağını ve adaletin hüküm süreceğini haber verdi. Allah’a yemin olsun ki alçaklık kılıcının o kadar kınına girdiği benzeri bir dönem görmedim. Kesinlikle hayır. Ben o dönem kadar sıkıntı içinde olan birinin gidip bolluğa kavuştuğu başka bir döneme şahit olmadım.

Savaşlara ve içinde bulunduğumuz darlığa rağmen fakir şarkı söyler oldu.

Olayları anlatanlara onun tarihi hakkında sor. Anlatanlar onu sana haber verecek ve şahitlik edecek.

Ey kavmim! Vefd bizim için bir lamba görevi yaptı. Ülkeyi kurtuluşa iletiyor ve irşat ediyor.”²⁵⁴

1923 ile 1952 yılları arasında Mısır’da birçok seçim yapılmış ve genelini Vefd Parti’si kazanmıştır. Panislamist bir düşünceye sahip olan Vefd zor zamanlar geçiren Mısır’da siyasi, sosyal ve iktisadi anlamda iyi bir yönetim sergilemiştir. Mısır’ın İngiliz işgalinden kurtulmasında önemli bir role sahiptir.²⁵⁵ Vefd hayranı olan şair Vefd ’in geçmişteki başarılı icraatlarını delil göstererek onları tezkiye etmektedir.

Şair İngilizlere karşı mücadele eden Vefd hükûmetini ve cihat edenleri övdüğü bir şiirinde şöyle demektedir:

بِحُبِّكَ قَلْبٌ لِلْكِنَانَةِ مَفْعَمٌ
وَحَقِّقْ لَمَّا بَاتَتْ بِهِ مِصْرُ تَحْلُمُ
وَأَنْتَ لِجُرْحِ النَّيْلِ طِبٌّ وَبَلْسَمُ
يُقَرُّ بِهَا عَزْمٌ مِنَ الْوَفْدِ صَارِمُ
جَلَاءٌ وَعَيْشُ النَّيْلِ صَابٌ وَعَلَقَمُ

فَيَا أَمَلَ الْوَادِي وَبَاعَتْ مَجْدَهُ
تَقَدَّمَ وَبِاسْمِ اللَّهِ جَدِّدْ كِفَاخَنَا
عَدَا النَّيْلِ مَكْلُومَ الْفُؤَادِ مُرْوَعَا
فَلَمَّا حَايَا حُرَّةً لِبِلَادِنَا
وَأَمَّا اخْتِلَالٌ لَيْسَ يَحْدُثُ بَعْدَهُ

“Ey vadinin umudu ve onun onurunu dirilten! Kinâne ’nin kalbi senin sevginle doldu.

İlerle ve Allah’ın adıyla mücadelemizi yenile Mısır’ın hayalini kurduğu şeyi gerçekleştir.

²⁵⁴ er-Rufâi, *Divânü Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa’l-Kâmile*, 133.

²⁵⁵ Tuğ, *İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri (XIX. ve XX. Asırlar)*, 318.

Nil yüreği yaralı korkmuş bir şekilde sabahladı. Sen Nil'in yarası için merhem ve şifasın. Artık, ya Vefd 'in azmi ve tavizsiz duruşuyla gerçekleştireceği ülkemizin özgür hayatı, Ya da ardından bağımsızlığın olmadığı işgal ve Nil'in acı bir şekilde yaşaması”²⁵⁶

Şair birçok şiirinde Mısır'dan bahsederken Mısır'ın sembolü olan Nil nehri üzerinden hadiseleri anlatır. Şair Vefd'i Mısır'ın umudu olarak görmüştür. Ona göre yaralı Nil'in devası Vefd'tir. Hayali kurulan bağımsızlığın ya da işgalin bitmesi Vefd'in azmine bağlıdır. Ayrıca “yüreği yaralı korkmuş Nil tasviri şiire ayrı bir güzellik katmıştır.

Vefd hükümet başkanlığını yapan Mustafa Nahnâs Paşa'yı bazı şiirlerinde övmüştür:

دُمْ لِلْكِنَانَةِ سَيِّدًا وَعَمِيدًا وَ يَا رَافِعًا عَلَّمَ الْكِفَاحَ مَدِيدًا
قُمْ يَا زَعِيمَ النَّيْلِ جَدِّدْ مَجْدَهُ وَاطْرُدْ عَدُوًّا لِلْبِلَادِ لَدُودًا

“Kinâne 'nin efendisi ve bel kemiği olmaya devam et. Ey uzun süre mücadele bayrağını yükselten!

Kalk ey Nil'in başkanı! Onurunu yeniden kazandır. İnatçı düşmanı ülkeden kov.”²⁵⁷

Şair Mısır 20. yy siyasi tarihinde önemli bir yere sahip olan Mustafa Nahnâs Paşa'ya büyük bir sevgi duymaktadır. Ona hitap eden “Tahiyyetu's-Şi'r ile'z-Zaîm Mustafâ Nahnâs” (Lider Mustafa Nahnâs'a Şiirin Selamı) başlıklı bir kaside yazmıştır. Şairin bu sevgisi Mustafa Nahnâs Paşa'nın İngilizlere karşı verdiği mücadeleden kaynaklanmaktadır.

Şair Vefd hükümetinin istifası sonucu kurulan S'adî hükümetini eleştiriyor:

سَيَسْجِلُ التَّارِيخُ أَنَّ بَعْدَكُمْ ظَلَمٌ وَعُدْوَانٌ وَحُكْمٌ أَسْوَدُ
لَمْ يَكْفِهِ مَا نَأَلْنَا مِنْ جَوْرِهِ حَتَّى أَتَى يَبْغِي الْمَزِيدَ وَيُنْشِدُ
يَا أَيُّهَا السَّعْدِيُّ حَسْبُكَ مَا جَرَى عَنْ نُصْرَةِ الشَّعْبِ الْأَبِيِّ سَتُبْعَدُ
إِنَّ الَّذِي سَفَكَ الدِّمَاءَ لَمُجْرِمٌ يُفْصَى عَنِ الْحُكْمِ النَّزِيهِ وَيُطْرَدُ

“Tarih döneminizde zülüm, düşmanlık ve karanlık bir yönetimin olduğunu kaydedecek.

Adaletsizlik yaparak bizden aldığı yetmemiş hatta geldi fazlasını arıyor ve söylüyor.

Ey S'adî onurlu halka yardım noktasında yaşananlar sana yeter. Uzaklaştırılacaksın.

Şüphesiz ki kan döken mücrimdir. Nezih yönetimden uzaklaştırılır ve kovulur.”²⁵⁸

²⁵⁶ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 142.

²⁵⁷ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 143.

²⁵⁸ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 133.

İngilizlerin baskısı sonucu istifaya zorlana Vefd hükümeti yerine, 1938 yılında anlaşmazlıklar sonucu Vefd Partisinden ayrılan ve S'ad adında parti kuran Ahmed Mahir Paşa göreve getirilmiştir. Şair S'adî hükümeti döneminde gerçekleşen olayları delil göstererek bu yönetimi mücrimlikle itham etmiştir.

3.2.1.3. İngilizlerle Mücadelesi

1882 yılında başlayan İngiliz'in Mısır işgali 27 Haziran 1954 yılında iki taraf arasında yapılan anlaşma ile bitmiştir.²⁵⁹ Hâşim, bir vatan şairi olarak, her zaman İngilizlerin Mısır'ı işgaline karşı çıkmış, halka eziyetlerini dillendirmiş ve onlara karşı mücadeleyi desteklemiştir.

Şair “Mısır fi'l-Meydân” İngilizlerin halka yaptığı zulmü şöyle haykırmıştır:

فَفَتَى الْعَقِيدَةَ مُتَّخَنٌ بِجِرَاحِهِ وَالشَّيْخُ يُضْرَبُ بِالسِّيَاطِ وَيُفْرَعُ
وَلَقَدْ أذَاقَهُمُ الطَّعَاةَ مِنَ الْأَدَى لَوْنَا يُشَيِّبُ لَهُ الْوَلِيدُ وَيُهْلَعُ

“İnançlı genç yarasıyla zayıf düşmüş, yaşlı kamçılanıyor ve dövülüyor.

Azgınlar yeni doğan bebeğin ihtiyarlatan bir şekilde onlara işkenceyi tattırıyorlar ve korkutuluyor.”²⁶⁰

Başka bir şiirinde kadınlara ve çocuklara yapılan işkencelerden bahsederek halkta mücadele bilincini oluşturmaya çalışmıştır:

فَقَتَلُوا الشُّيُوخَ الْعَاجِزِينَ وَأَعْمَلُوا فِي النَّسْوَةِ التَّغْذِيبَ وَالتَّنْكِيلَا
يَا رَبِّ طِفْلٌ مُزَقَّتْ أَوْصَالُهُ قَدْ أَمَطَرُوهُ مِنَ الرَّصَاصِ سُيُولَا

“Aciz yaşlıları öldürdüler, kadınlara işkence eziyet ettiler.

Ey rabbim! Organları parçalanmış bir çocuk. Ona yağmur gibi kurşun yağdırdılar.”²⁶¹

Şair geçen bu iki farklı şiirde İngilizlerin halka yaptığı zulümleri anlatarak İngiliz işgalini sonlandırma gerekliliğine vurgu yapmıştır. Kadın, çocuk, yaşlı demeden sivil halkın işkencelere uğramasına öldürülmelerine karşı çıkmıştır.

Şair İngilizlere karşı mücadele eden gençleri “Cihâdun Dâi” (Kaybolan Cihat) başlıklı kasidesinde teşvik etmiş ve övmüştür:

يَا مَنْ رَأَى جُنْدَ الْكِنَانَةِ فِي الْوَعَى أَرَأَيْتَ أَسَدًا لَيْسَ تَسْكُنُ غَيْلَا؟

²⁵⁹ Tuğ, *İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri (XIX. ve XX. Asırlar)*, 347.

²⁶⁰ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 136.

²⁶¹ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 140.

هُمُ فِتْيَةٌ بَدَّلُوا النُّفُوسَ رَخِيسَةً

يَبْغُونَ مَجْدًا لِلْبِلَادِ أَثِيلاً

“Ey Kinâne ‘nin askerlerini savaşta gören kimse! Ormanda yaşamayan bir aslan gördün mü? Onlar, ülkenin onur ve şerefi için canlarını ucuz bir şekilde feda eden gençlerdir.”²⁶²

Şair İngilizlere karşı mücadele eden mücahitleri aslana benzetmiş ve zımmen anlaşılan “Onlar nerede?” sorusuna mecâzi bir soru ile karşılık vererek “Ormanda yaşamayan bir aslan gördün mü?” ifadesini kullanmıştır. Aynı zamanda onların yüce bir amaç uğruna verdikleri mücadeleyi takdir etmiştir.

Şair mücahitlerin Kefer Ahmed kasabasında İngilizleri hezimetini uğratmalarını büyük bir coşkuyla şiirinde şöyle dillendirmiştir:

ضَرَبًا أَطَارَ لَهَا نُهَى وَعُقُولًا

ضَرَبَتْ أَسْوَدُ النَّيْلِ جُنْدَ تَشْرِشِلَ

حَشَدَ الْجُنُودِ وَحَرَكَ الْأَسْطُولًا

فَبَعَى "أَرْسَكِينَ" الْجَبَانَ وَإِنَّهُ

فِي "كَفَرِ أَحْمَدَ" خَالِدًا مَأْمُولًا

أَنْظُرُ إِلَيْهَا كَيْفَ كَانَ جِهَادُهَا

جَيْلٌ يُعَلِّمُ فِي الْكِنَانَةِ جَيْلًا

لِلْأَقْبَانِ الْمَجْدَ الصِّغَارَ وَهَكَذَا

“Nil’in aslanları Churchill’in ordusuna aklı baştan alan bir vuruşla vurdu.

Korkak Erskine azdı, ordularını topladı ve donanmayı harekete geçirdi.

Aslanlara bak “Kefer Ahmed” ’de cihatları nasılda ebedi ve umut edilen bir şekildeydi.

Küçüklere onuru telkin edelim. İşte bu şekilde Kinâne’de bir nesil diğer nesle öğretiyor.”²⁶³

Şairin şiirde bahsettiği Churchill dönemin İngiliz kralıdır. Erskine diye bahsettiği kişi ise işgalci İngiliz komutanıdır. Şair Kefer Ahmed bölgesinde kazanılan başarının İngilizler vurulan büyük bir darbe ve Mısır içinde bir umut olduğu düşüncesindedir. Yeni nesle onuru öğretmenin mücadele ile olacağını söylemektedir.

Şair İngilizlerin İkinci Dünya Savaşında Almanlar karşısında Fransa’nın Dunkergue bölgesinde yenilmesini şiirine taşımış ve İngilizleri korkaklar şeklinde vasıflandırmıştır:

أَبْدُوهُ نَحْوَكِ عِنْدَمَا جَاءُوكَ

حَيَّا الْإِلَهَ لِفِتْيَةِ الْأَلْمَانِ مَا

يَا دَوْلَةَ الْجُبْنَاءِ قَدْ صَفَعُوكَ؟

أَوْ لَيْسَ فِي "دَنْكَرِكِ" فِتْيَةٌ هَتَّلَرُ

فَلَيْسَتْ تَوْبَ الْيَأْسِ الْمَنْهُوكِ

وَرَأَيْتَهُمْ أَسْدًا كِرَامًا فِي الْوَعَى

²⁶² er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 140.

²⁶³ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 140.

لَوْلَا مُوَازَرَةٌ مِنَ الْخُلَفَاءِ مَا نَلَيْتَ الْمُنَى يَا لَيْتَهُمْ تَرَكَوكَ

“Allah alman gençlerini diriltsin. Sana geldiklerinde ne kahramanlık gösterdiler.

Ey korkakların devleti! Hitler’in gençleri Dunkergue’de seni tokatlamadı mı?

Onları savaş meydanında onurlu aslanlar olarak gördün. Mahfeden ümitsizlik elbisesini giydin. Müttefiklerin desteği olmasaydı arzularına ulaşamazdın. Keşke de seni terk etselerdi.”²⁶⁴

Bu şiir şairin dünyada yaşana olayları takip ettiğinin bir göstergesidir. Almanları kutlayarak İngilizlere karşı olan kinini açıklamıştır.

3.2.1.4. Barış Görüşmelerini Reddetmesi

Mısır işgali altında olduğu İngilizlerle birçok defa barış görüşmeleri yapmıştır. Şair Hâşim bu barış görüşmelerinin faydasız olduğuna inanmış ve İngilizleri kurnaz bir tilkiye benzetmiştir:

عَرَفُوا الدَّهَاءَ الْمَحْضَ فِي نَادِيكَ لَمْ أَلْقَ مِثْلَ الْإِنْجَلِيزِ ثَعَالِبَا
رَمَزٌ لِأَسْتَفْلَالٍ قَدْ يُرْضِيكَ نَصَبُوا لَنَا شِرْكًَا وَظَنُّوا أَنَّهُ
نَرْمِي بِهِ يَا مَصْرُ مَنْ يَرْمِيكَ قَالِي الْجِهَادِ فَإِنَّهُ سَهْمُ الرَّدَى

“İngiliz gibi tilkilerle karşılaşmadım. Senin gurubunda açık kurnazlık sergilediler.

Bağımsızlık sembolünün seni razı edebileceğini zannederek bize tuzak kurdular.

Haydi cihada. Çünkü cihat yok eden bir oktur. Ey Mısır! Sana atan kimseye onu atarız.”²⁶⁵

Şair cihat meydanında kazanılan başarıların barış görüşmeleri masasında kaybedilebileceği endişesini taşımaktadır ve bu görüşmeleri bir tuzak olarak değerlendirmektedir.

Bir başka şiirinde barış görüşmelerinin anlamsızlığına dikkat çekmiştir:

لَا نَرْتَضِي غَيْرَ الْجِهَادِ سَبِيلَا سَائِمَ الْفُؤَادِ الزُّورَ وَ التَّضَلِيلَا
أَجَدْتُ مَفَاوِضَةَ اللَّئَامِ فَتِيلَا قَالُوا: مَفَاوِضَةٌ! فَقُلْتُ لَهُمْ : مَتَى

“İftira ve aldatmacadan kalp usandı. Yol olarak cihattan başkasına razı olmayız.

Dediler ki: Barış görüşmeleri. Onlara dedim ki: Ne zaman adı insanlarla barış görüşmeleri zerre kadar fayda vermiş.”²⁶⁶

²⁶⁴ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 138.

²⁶⁵ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 138.

²⁶⁶ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 139.

Şair bağımsızlığa ulaşmanın tek yolunun cihat olduğu inancına sahiptir:

السَّيْفُ مِفْتَاحُ الطَّرِيقِ إِلَى الْعُلَا
تَعَسَ الَّذِي يَبْغِي سِوَاهُ بَدِيلَا
خَلُوا سَبِيلَ الْقَائِمِينَ بِحَمَلِهِ
فَسَيَطْرُدُونَ مِنَ الْبِلَادِ دَخِيلَا

“Kılıç, yücelere ulaşma yolunun anahtarıdır. Onun dışında bir alternatif arayana yazıklar olsun. Cihat yükümlülüğünü yerine getirenlerin yollarını açın. Onlar yabancıları ülkeden kovacaklar.”²⁶⁷

Şair zafere olan inancını “Mısru’l-Cerîha” (Yaralı Mısır) başlıklı kasidesinde şöyle seslendiriyor:

لَكِنَّمَا الظُّلْمَاءُ يَنْتَلُوها ضُحَى
وَالْحَقُّ بِالنَّصْرِ الْمُبِينِ مُتَوَجِّجٌ
وَاللَّيْلُ يَعْقِبُهُ ضِيَاءٌ سَاطِعٌ
مَهْلًا لِعُمْرِي إِنَّ جُنْدَ "مَحْمَد"
أَبَدًا وَإِنْ كَثُرَ الْبَلَاءُ الْوَاقِعُ
لَا يَسْتَوِي هَدْيِي وَبَغْيِي إِنَّمَا
لَأَعْرُ مِنْ جُنْدِ الضَّلَالِ وَأَرْفَعُ
بَيْنَ الْهَدْيِ وَالْبَغْيِ فَرْقٌ شَاسِعٌ

“Ancak karanlıkların peşi sıra aydınlık gelir. Her tarafı kapsayan bir ışık geceyi takip eder. Her ne kadar vaki olan belalar çoğalsa da hak apaçık bir zafer ile taçlanır.

Bekleyin. Ömrümü yemin olsun ki Muhammed’in ordusu sapıklık ordusundan daha izzetli ve yücedir.

Hidayet ve azgınlık eşit olmaz hidayet ve azgınlık arasında büyük bir fark vardır.”²⁶⁸

Şair Mısır ve halkının içinde bulunduğu durumun Allah’ın nuru olan Kur’an’dan uzaklaşma sebebiyle olduğunu şu şekilde ifade ediyor:

يَا وَيْحَ قَوْمِي قَدْ أَضَاعُوا دِينَهُمْ
وَلَوْ اهْتَدُوا رُشْدًا لَظَلُّوا سَادَةً
فَإِذَا بِهِمْ شَعْبٌ ذَلِيلٌ خَائِعٌ
تَاللَّهِ مَا اتَّقَتِ الْمَمَالِكُ بِأَسَانَا
وَلَهُمْ مِنَ الْقُرْآنِ حِصْنٌ أَمْنَعُ
كَلَّا وَلَا هَانَتْ لَدَيْهِمْ رِيحُنَا
إِلَّا وَنَحْنُ بِهِدْيِهِ نَتَدَرَّعُ
إِلَّا وَهَدْيِي اللَّهُ مِنَّا ضَائِعُ

“Kavmime yazıklar olsun. Dinlerini zayı ettiler. Böylece boyun eğen zelil bir halk oldular.

²⁶⁷ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 140.

²⁶⁸ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 136.

Eğer doğru yolda gitselerdi. Efendi olmaya devam edeceklerdi. Kuranda onlar için zapt edilmez bir kale vardır.

Allah'a yemin olsun ki krallar ancak Kur'an'ın hidayet zırhını giydiğimiz için bizden korkmuşlardır.

Hayır. Sadece Allah'ın hidayetini kaybettiğimizden dolayı onlara karşı gücümüz zayıflamıştır.”²⁶⁹

Şair 1954'de İngilizlerden tam bağımsızlığı aldıkları gün “Yevmu'l-Celâ” (Bağımsızlık Günü) başlığı altında şiir yazmıştır:

وَإِنَّ لِهَذَا اللَّيْلِ أَنْ يُظْهِرَ الْفَجْرًا إِذَا أَنْ لِابْنِ النَّيْلِ أَنْ يُدْرِكَ النَّصْرًا
وَيَا وَادِي الْأَحْرَارِ عُدْتِ لَنَا حُرًّا فَيَا مِصْرُ هَذِي سَاعَةَ الْمَجْدِ قَدْ دَنَتْ

“Nil'in çocuğunun zafere ulaşma ve bu gecenin sabahı geldiğinde,

Ey mısır! Bil ki, bu yaklaşan şeref anıdır. Ey özgür insanların vadisi! Bil ki sen hür olarak bizimsin.”²⁷⁰

3.2.2. Cumhuriyet Dönemi

3.2.2.1. Devrim

Şair, Mısır'ın içinde bulunduğu işgale, sömürüye, yeraltı ve yer üstü kaynaklarının dışarıya çıkarılmasına, ülkeyi yöneten dikta kral rejimine, insanların köleleştirilmesine karşı çıkmış, ferdin ve toplumun ahlâkî, kültürel, siyasî ve vatanperverlik anlamında bilinçlenmesinin mücadelesini vermiştir. Zulme, diktaya, işgale ve sömürüye karşı, vatanî savunmaya ve halk devrimine çağrı yapmıştır:

أَعْيِدِي قِصَّةَ النَّصْرِ مَوْعِدُنَا مَعَ الْفَجْرِ
وَرَحَفَ الْأُورُ مِنْ غَسَقِ الدُّجَى فِي سَاعَةِ الصِّفْرِ
فَتَاكَ حِكَايَةَ يَا أُمَّتِي أُخْلِى مِنْ الْعُمَرِ

“Zafer hikâyesini tekrarla. Randevumuz şafaklardır.

Sıfır saatinde zifiri karanlığın ortasından aydınlık geliyor.

Ey halkım! İşte bu hikâye ömürden daha tatlıdır.”²⁷¹

²⁶⁹ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 135.

²⁷⁰ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 160.

²⁷¹ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 174.

Şair Hâşim, romantik şairler gibi mazlum, mustazaf insanların ellerinde tutmuş, seslerine kulak vermiş, yaralarına merhem olmuş, zulme, tuğyana, baskıcı rejime ve sömürgeye karşı ayaklanmaya teşvik etmiştir.

Şair devrim öncesi ve sonrası dönemi karanlık ve aydınlık benzetmeleri ile anlatmaya çalışmıştır:

يَجُؤُ بِطَلْعَتِهِ الظَّلامَ المَفْتَقَا	فَجُرُّ أَطْلَ عَلَى الكِنَانَةِ مَشْرِقَا
لله هَذَا الحُلْمُ كَيْفَ تَحَقَّقَا	قَدْ كَانَ هَذَا الفَجْرُ حُلْمَ خَيْالِنَا
قَدْ فَاضَ يُمْنًا بِالْبِلَادِ وَأَعْدَقَا	إِنِّي أَرَى عَهْدًا تَكَاتَرَ خَيْرُهُ
فِيهِ النِّظَامُ بِالإِتِّحَادِ قَدْ التَّقَى	عَهْدٌ تَفَرَّدَ بِالمَحَاسِنِ وَحَدَهُ

“Kinâne’nin üzerine doğudan bir şafak belirdi. Doğuşu ile karanlığı yarararak aydınlatıyor.

Bu şafak hayallerimizin rüyasıydı. Allah aşkına, bu rüya nasıl gerçekleşti?

Ben hayrı bol olan bir zaman görüyorum. Ülkede hayır bollaşıp taşacak.

Sadece güzellikleri ile eşsizleşen, düzenin ittihatla bulunduğu bir dönem.”²⁷²

Şair monarşi dönemde yaşananları karanlığa devrim ile beraber yaşanacak olanları aydınlığa benzetmiştir. Uzun bir monarşi döneminden sonra Cumhuriyet rejiminin kurulmasının Mısır’a hayır getireceği inancındadır. Çünkü kitaplarda okuduğu cumhuriyet, halkın kendi liderini seçtiği ya da indirdiği güç dağılımı olan ve adaletin hâkim olduğu bir nizamdır. Bu sebeple şair çok iyimserdir.

Şair, “Mısır fi’l-Meydân” (Mısır Meydanda), “Savtu’l-Vataniyye” (Milli Ses), “Sayhatu’l-Ba’s” (Diriliş Muştusu), “Savtu’l-Tahrîr” (Özgürlük Sesi) ve “Tahiyyetu’l-Eşbâl” (Aslan Yavrularının Selamı) başlıklı kasidelerinde devrim sürecini övmüştür.

وَتَعَالَى ذِكْرُنَا بَيْنَ الأَنَامِ	جَاءَ عَهْدُ النُّورِ وَأَنْجَابَ الظَّلامِ
فِي حِمَى الرَّحْمَنِ فِي ظِلِّ الأَلْوَاءِ	وَمِنَ الأَيَّامِ سَنَمُضِي لِالأَمَامِ

“Nurlu dönem geldi. Karanlık aydınlandı. İnsanlar arasında şanımız yüceldi.

Bugünden itibaren sancağın gölgesi altında ve Rahman’ın korumasında öne doğru ilerleyeceğiz.”²⁷³

²⁷² er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa’l-Kâmile*, 151.

²⁷³ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa’l-Kâmile*, 151.

أَيُّهَا الْأَشْجَبَالُ فِي النَّيْلِ السَّعِيدِ جَدِّدُوا الْأَمَالَ لِلْعَهْدِ الْجَدِيدِ
وَاعْمَلُوا بِالْحَزْمِ وَالْعَزْمِ الْوَطِيدِ مِصْرُ نَادَتْ فَاسْتَجِيبُوا لِلدَّعَاءِ

“Ey mutlu Nil’de yaşayan aslan yavruları! Yeni dönem için umutlarınızı yenileyiniz.

Sağlam bir azimle ve kararlılıkla çalışın. Mısır sesleniyor. Sese cevap verin.”²⁷⁴

3.2.2.2. Devrim Sonrası

Romantizm akımının getirdiği vatanperverlik anlayışına sahip olan her bir şair gibi şair Hâşim de devrime destek vermiş ve devrimin sözcülüğünü yapmıştır. Ancak devrim sonrası yaşananlar şairin devrim sırasında vasfettiği gibi aydınlık olmamıştır. Bu sebeple devrim sonrası yaşanan zulümleri divanında farklı başlıklar altında anlatmıştır.

Şair “Beyne’l-Ahdeyn” (İki Dönem Arasında) başlıklı kasidesinde yeni gelen devrim yönetiminin güvenlik bahanesiyle halka yaptığı zulümleri şu şekilde ifade ediyor:

حَكَمَ الْبُعَاةُ فَمَا رَأَيْتُ بِعَهْدِهِمْ غَيْرَ الرَّصَاصِ إِلَى الصُّدُورِ يُسَيِّدِ
يَا مِصْرُ قَدْ عَاتَتْ بِأَرْضِكَ عُصْبَةً بِاسْمِ الصِّيَانَةِ وَالْحِمَايَةِ أَفْسَدُوا

“Azgınlık hükmettiler. Onların döneminde göğüslere doğrultulan kurşunlardan başkasını görmedim.

Ey Mısır! Toprağında bir gurup koruma ve himaye adı altında fesat çıkararak bozgunculuk yaptı.”²⁷⁵

Şair “Cirâhu Mısır” (Mısır’ın yarası) başlıklı kasidesinde bağımsızlığın tarifini yapmış ve Mısır’ın iç ve dış olmak üzere iki işgal arasında kaldığını savunmuştur:

قالوا الجلاء... فقلتُ حلمٌ خيالٍ لا تَطْمَعُوا فِي نَيْلِ الْإِسْتِقْلَالِ
ليسَ الجلاءَ رَحِيلَ جَيْشٍ غَاصِبٍ إِنَّ الْجَلَاءَ تَحَطَّمُ الْأَغْلَالِ
ما كانَ هذا الأجنبيُّ يَبْلُغُ في البَطْشِ مَبْلَغَ سَالِمٍ وَجَمَالِ
يا نَيْلُ إِنَّ السَّيْلَ قد بَلَغَ الرِّبَى وَغَدَتِ بِلَادُكَ دُمِيَّةَ الْأَطْفَالِ
الشَّعْبُ مَشْدُودُ الْإِسَارِ مُكَمَّمٌ يَشْكُو الْقُبُودَ، وما له من والٍ

²⁷⁴ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 153.

²⁷⁵ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 132.

وَلَقَدْ ظَنَنَّا أَنَّنا فِي عَهْدِهِمْ سَنُزِيحُ عَنَّا مُرْهَقَ الْأَثْقَالِ
حَتَّى تَكْتَشِفَ لِلْبِلَادِ خِدَاعَهُمْ هَيْهَاتَ لِلظَّمَانِ رِيِّ الْأَلِ

“Bağımsızlık dediler. Dedim ki bir hayâlin rüyasıdır. Bağımsızlık elde etmeyi istemeyin.

Bağımsızlık, gasp eden ordunun gitmesi değil; bağımsızlık, prangaları kırmaktır.

Bu yabancı zulümde Salim ve Cemal’in ulaştığı yere ulaşacak değildi.

Ey Nil! Sel haddini aşmıştır. Ülken, çocukların oyuncacı olmuştur.

Halk; ağzı düğümlü, susturulmuş, prangalardan şikâyetçi ve bir yardımcısı yok.

Zannettik ki onların döneminde ağırlıkların yorgunluğunu üzerimizden atacağız.

Ta ki ülkeyi aldatmaları ortaya çıktı³. Susamış kimsenin suya kanması uzak oldu.”²⁷⁶

Şair Mısır’la özdeşleşmiş Nil Nehri’ni kişileştirerek onun üzerinden bağımsızlık tarifi yapmıştır. Salim ve Cemal 1952 Hür Subaylar Devrimi’ni gerçekleştiren ama devrimin amaçlarını yerine getirmek şurada dursun, zulümde işgalcileri geçmişlerdir. Burada Nil’e seslenerek ülkenin ve vatandaşların içinde bulunduğu durumu, devrimle kandırıldıklarını şikâyetçi bir üslupla ifade ediyor. Bu ifadelerden şairin devrim sürecine destek verdiği, savunduğu ama devrimin amaçları ile devrim sonrası yapılanlardan memnun olmadığı anlaşılıyor. Son mısradaki “Susamış kimsenin suya kanması uzak oldu.” sözünden devrim süreci ile başlayan umutlarının tükendiğini anlatmaya çalışmaktadır.

Şair, işgalcilerin ülkeyi terk etmesinden sonra işgalcileri ülkeden çıkaranlara atılan iftiraları, onların yönetimden uzaklaştırılmasını, yazarların susturulması, kalemlerin kırılması, özgürlüklerin kısıtlanması, casusluğun ve münafıklığın artması durumlarını şiirinde şöyle dile getiriyor:

طَعَنُوا جَبَابِرَةَ الْكِفَاحِ وَالصَّفُوفَا ... عَارَ الْخَائُونَ بِجَبْهَةِ الْإِبْطَالِ
هُمُ أَخْرَسُوا الْأَصْوَاتَ حَتَّى أَتَّهَا ... بَاتَتْ تَكْتُمُ رَنَةَ الْإِعْوَالِ
هُمُ حَطَمُوا الْأَقْلَامَ وَمَا تَرَكَوْا لَنَا ... غَيْرَ النَّفَاقِ بِغَيْثِهِ الْهَطَالِ
بَتُّوا عُيُونَ الْبَغْيِ فِينَا، وَاشْتَرَوْا ... بَعْضَ النَّفُوسِ حَقِيرَةَ بِالْمَالِ

“Savaş ulularına iftira attılar. Kahramanların alınlarına hainlik damgası vurdular.

Onlar öyle sesleri kısıtılar ki geçim sıkıntısının sesleri dahi gizlendi.

Onlar kalemleri kırdılar, yardıma ulaşmak için ikiyüzlülükten başka bir şey bize bırakmadılar.

²⁷⁶ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 393.

Aramıza azgın casuslarını yaydılar. Az bir pahaya bazı nefisleri satın aldılar.”²⁷⁷

Savaşın kazananı bağımsızlık için canını, malını, hayatında ki en değerli varlıklarını vatan uğruna savaşta verenlerin değil; siyaset adıyla masaya oturup, savaşın kazanımını kendi kazanımı gibi göstererek kendini kahraman ilan edenlerin olduğu sonucuna itiraz eden şair, bağımsızlık sonrası yaşananları şiiriyle anlatıyor. Şair, vatansızlara ve bağımsızlık mücadelesini verenlere karşı kirli siyasetin nasıl işletildiğini teker teker sıralıyor. En başta iftira, ardından hainlik damgası sonra devletin bütün kurumlarından uzaklaştırarak ve devletin vatandaşlarına sunduğu bütün haklardan mahrum bırakarak fakirleştirme politikası ve onların kendi haklarını ya da özgür yazarların onların haklarını söylemsel bazda dahi savunmamaları için baskı ve son olarak baskılara boyun eğdirerek hak ve hürriyetinden taviz verme pahasına geçim sıkıntısını gidermek için işbirliğine razı etme. Şair, son mısradaki kendi makam ve mevkilerini korumak için az bir mal karşılığında köleleştirilmiş ve halkın arasına salınmış casuslardan bahsederek 1950’li yıllarda Mısır’da yaşanan kirli siyasete ışık tutmuştur.

Şair aynı kasidenin devamında bağımsızlık mücadelesi sonrası kurulan hükümetin halka ve savaşın kahramanlarına karşı yürüttüğü kirli politikalarından bahsettikten sonra kendinin içinde bulunduğu durumu tasvir ediyor:

أَنَا يَا أَخِي فِي مَصْرَ أَرْسَفَ فِي السَّلَاسِلِ وَالْقَيْودِ
بِالنَّارِ يَحْكُمُنِي الطَّغَاةُ وَبِالْمَشَانِقِ وَالْحَدِيدِ
وَالْعُلَّ...عُلَّ الظَّالِمِينَ مَضَى يُطَوِّقُ كُلَّ جِيدِ
لَمْ نَرْتَضِي هَذَا الْهَوَانَ بِنَا..وَأَلْسْنَا بِالْعَبِيدِ
قَدْ ضِقْتُ ذُرْعاً يَا أَخِي بِالْمَجْدِ، وَالْعَهْدِ الْجَدِيدِ

“Ey kardeşim! Ben Mısır’da zincir ve prangalara vurulmuş bir haldeyim.

Demir, organ ve ateşle tağutlar hükmediyor bana.

Pranga, zalimlerin prangası. Her boyna takılmaya devam ediyorum.

Bize yapılan bu aşağılanmayı kabul etmedik ve biz köle değiliz.

Usandım ey kardeşim! İzzete ve yeni döneme yürüelim.”²⁷⁸

Şairin hayatını incelediğimizde burada tasvir ettiği gibi zincir ve prangaya vurulduğunu görmüyoruz. Ancak halkın yaşadığı durumu kendi üzerinden tasvir ediyor. Dikta yönetimin

²⁷⁷ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 394.

²⁷⁸ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 402.

halkı bastırmak için kullandığı üç unsura dikkat çekiyor. Demir derken hapishaneyi, urgan derken iple idamı, ateş derken silahlı suikastı anlıyoruz. Mısır halkının özgür bir halk olduğu, aşağılama ve hürriyetten yoksun bırakılmayı kabul etmeyeceği vurgusu şairin hümanist ve milliyetçi bir anlayışa sahip olduğunun göstergesidir. Şairin kullandığı “usandım” ifadesi içinde bulunduğu psikolojiyi yansıtıyor. Şiirin son mısrasından özgürlük mücadelesinin bitmediği ve yılgınlığa rağmen yürüyüşe devam edilmesi gerektiği vurgusu anlaşılıyor.

Şair, zalimane yürütülen siyaset, halkın durumu ve kendi halinden bahsettikten sonra çekilen acıların sorumluluğunu yüklediği devletin başında ki Cemal Abdunnâsır’ı hedef alarak ona yönelik düşüncesini “Sukûtu ruknin min erkânî’t-tuğyân” (Azgınlık Rükünlerinden Bir Rükünün Düşmesi) başlıklı kaside kaleme alıyor:

جَلَادَ مِصْرَ!! وَيَا كَبِيرَ بُغَايَتِهَا ... مَهْلًا - فَأَيَّامُ الْخَلَاصِ دَوَانِي
مَنْ أَيِّ غَابٍ قَدْ أَتَيْتَ بِشِرْعَةٍ ... مَا إِنَّ يُسَاسُ بِهَا سِوَى الْحَيَوَانِ
وَبِأَيِّ قَانُونٍ حَكَمْتَ فَلَمْ تَدَعْ ... شَيْئًا لِبَطَاغِيَةِ مَدَى الْأَزْمَانِ
تَيَّرُونَ لَوْ قِيسَتْ بِكُمْ أَفْعَالُهُ ... سَيَكُونُ رَبُّ الْخَيْرِ وَالْإِحْسَانِ

“Ey Mısır’ın celladı! Ey Mısır tağutlarının başı! Bekle, kurtulma günleri yaklaştı.

Hayvanlardan başka hiç kimsenin yönetilemeyeceği bu kanunları hangi ormandan getirdin.

Hangi kanunla hükmettin? Tarih boyunca tağuta ait (kötü) bir şey bırakmadın. (Geçmişten bu yana hangi zalime ait bir kötülük varsa onu yaptın.)

Şayet sizin ve Neron’un eylemleri kıyaslansaydı, size kıyasla Neron hayrın ve ihsanın efendisi olurdu.”²⁷⁹

Diğer tutumu ise şiddetli bir şekilde yerme olmuştur. Bunun sebebi 1952 Hür Subaylar Devrimi sonrası, devrimin öncüsü konumunda olan ve krallık yönetiminden sonra kurulan cumhuriyet rejiminin ilk cumhurbaşkanı kabul edilen Muhammed Nuceyb’in azledilmesi, ardından çıkarılan kanunlarla kendi yönetimini sağlama alması, halkın üzerine ağır vergi sorumluluğu yüklemesi ve muhaliflerini ağır bir şekilde cezalandırmasıdır.

Şair, Cemal Abdunnâsır hakkındaki en ağır eleştirisini “Mektubu’l-Arabi” de yayımlanan “Cirahu’l-Mısır” (Yaralı Mısır) adlı kasidesinde yapıyor:

²⁷⁹ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa’l-Kâmile*, 399.

لو كَانَ عَهْدُكَ قَبْلَ عَهْدِ مُحَمَّدٍ لَلْعِنْتِ يَا فِرْعَوْنَ فِي الْقُرْآنِ

“Ey Firavun! Şayet Muhammed’den önce yaşamış olsaydın, Kur’an’da lanete uğrardın.”²⁸⁰

Bu iki birbirine zıt farklı tutumdan şairin şahıslarla bir işi olmadığı mücadelesinin kötü yönetime odaklandığı anlamı çıkmaktadır.

Şair, bütün mücadelesine ve kasidelerinde halkı aydınlatıp direnişe davet etmesine karşın halktan herhangi olumlu bir tepki alamamasından dolayı halkı eleştiriyor:

يَا أَيُّهَا الشَّعْبُ الدَّلِيلَةَ رُوحَهُ ... هَذَا هَوَانُكَ مَضْرِبُ الْأَمْثَالِ
فِيمَ التَّطَلُّعِ لِلْكَرَامَةِ وَالْعُلَا ... هَلْ تَعْرِفُ الْهَيْجَاءَ ذَاتِ جِجَالِ
فِي مِصْرَ وَالذُّلَّ الرَّهِيْبُ يَلْقَاهَا ... عِشْنَا... وَلَكِنْ لَيْسَ عَيْشَ رِجَالِ

“Ey ruhu zelil kılınmış halk! Bu aşağılık durumun darbı mesel olmuş.

Keramet ve yüceliği ne ile bulacaksın? Hiç savaş ayaklarına halhal takmış kadınları tanır mı? Korkunç zillet Mısır’ı sarmış durumda... Yaşadık... Ama adam gibi değil.”²⁸¹

Şair kasidede halkı ağır bir şekilde eleştiriyor. Zelillikde başka halklara örnek gösterildiğini, izzet ve şerefin manasını bilmediklerini, mücadelelerinin kadının mücadelesine benzediğini, başı dik bir hayat yaşamadıklarını belirtiyor.

Şair, halkı bilinçlendirmek ve harekete geçirmek için iki üslup kullanmıştır. Bazı kasidelerinde Mısır halkının özgürlüğüne düşkün, aşağılanmayı kabul etmeyecek bir halk olduğunu dillendirerek ve halkı överek teşvik üslubunu; diğer kasidelerinde de halkı kınayarak eleştiri üslubunu kullanmaktadır.

Şair, “Cellâdu’l-Kinâne”(Kenan diyarının celladı) adlı kasidesinde halka olan eleştirisinin tozunu artırarak halkın her türlü aşağılamayı hak ettiğini ve korkak olduklarını dile getiriyor:

أَنْزَلَ بِهَذَا الشَّعْبِ كُلَّ هَوَانٍ وَأَعَدَّ عُهْدَ الرِّقِّ لِالْأَذْهَانِ
وَأَقْتُلْ بِهِ مَا اسْتَطَعْتَ كُلَّ كَرَامَةٍ وَأَفْرِضْ عَلَيْهِ شَرِيعَةَ الْقُرْصَانِ
وَأَصْنَعْ بِهِ مَا شِئْتِ عَيْرَ مُحَاسَبٍ فَالْقَيْدُ لَمْ يُخْلَقْ لِغَيْرِ جَبَانِ

“Bu halkı her şekilde aşağıla. Zihinlerde var olan kölelik dönemini geri getir.

²⁸⁰ Mecdi Şahevi, *Dirase ve Tahkik Risale Fi Leyleti Tenfiz*, 1. Bs (Mansûra: Mektebu’l-İman, 1992), 25.

²⁸¹ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa’l-Kâmile*, 395.

Gücün yettiği kadar her kerameti kölelikle yok et. Korsan kanunları halka mecburi kıl. Hesaba çekilmeyi düşünmeden dilediğini halka yap. Kısıtlamalar sadece korkaklar için konulmuştur.”²⁸²

Şair bu kasidesinde Cemal Abdunnâsır’a seslenerek, halkın kalplerine işlenmiş köleliği geri getir, dilediğin gibi yönet çünkü karşında zilleti içselleştirmiş korkak bir halk var, diyerek halkı suskunluğunu eleştirmiştir.

Şair devrim sonrası yaşadıklarını ve ruh halini divanında “Cemâl Reîsu’l-Cumhûriye”, “fi’r-Rebî” (Bahar Mevsiminde), “Zurfe” (İnilti) başlıklı kasidelerinde dile getirmiştir:

أَظَلُّ أَمْضِي فِي الْحَيَاةِ بِلَا لِسَانٍ أَوْ فَمٍ
أَبْكِي عَلَى حُرِّيَّتِي بِالدَّمْعِ يَقْطُرُ وَالِدَمِّ
وَأَعِيشْ عَيْشَ الدَّلِّ عَيْشَ الْعَبْدِ عَيْشَ الْأَبْغَمِ
أَلْقَى الْهَوَانَ وَأَنْحَنِي لِمُسْتَبِدِّ الْمُجْرِمِ

“Dilsiz ya da ağızsız bir şekilde hayata devam mı edeceğim?

Gözyaşı ve kan dökerek özgürlüğüme ağlıyorum.

Dilsiz, köle ve zillet hayatı yaşıyorum.

Alçaklıkla karşılaşıyorum ve mücrim diktatöre boyun eğiyorum.”²⁸³

أَلَا لَيْتَ شَعْرِي هَلْ نَعِيشُ مَرَّةً وَهَلْ نُدْرِكُ الْيَوْمَ الَّذِي نَزَّتْ قِي بِهِ
وَلَمْ يُبَدِ مِنَّا لِلطَّغَاةِ سُجُودَ عَنِ الشَّعْبِ مُذْ أَلْفِ الْخَضُوعِ بَعِيدَ
نُرِيدُ لِمَصْرَ الْعَيْشِ حُرًّا وَائَهُ

“Keşke anlasam. Bir kere de olsa yöneticilerin baskısı olmadan yaşayabilecek miyiz?

Bizden birinin tağutlara secde etmeden yüceldiğimiz bir güne ulaşabilecek miyiz?

Biz Mısır için hür bir yaşam istiyoruz. Hürriyet, boyun eğinilmiş bin yıldan beri halktan uzaktır.”²⁸⁴

وَقَائِلٌ لِي يَنْهَانِي وَيَنْصَحُنِي: السَّجُنُ بَاتَ قَرِيبًا مِنْكَ فَابْتَعدْ

²⁸² er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 396.

²⁸³ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 402.

²⁸⁴ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 401.

“Birisi beni sakındırarak şöyle nasihat ediyor. : Zindan sana yakın oldu. Uzaklaş.”²⁸⁵

لا مَصْرُ دَارِي....وَلَا هَدْيِي الرُّبَا بَلَدِي
إِنِّي مِنَ الْحَقِّ فِيهَا قَدْ نَفَضْتُ يَدِي

“Ne Mısır benim evim ne de bu tepeler benim ülkem. Ben Mısır’da haktan yana elimi silkeledim. (Umudumu kestim.)”²⁸⁶

Şairin en meşhur kasidesi “Risaletun Fi’l Leyleti’t-Tenfiz” (İdam Gecesinde Mektup) isimli altmış beyitten oluşan kasidesidir.²⁸⁷ Şair bu kasidesini Dimeşk’te katıldığı bir yarışma organizasyonunda okumuş, büyük beğeni alarak ödül kazanmıştır. Şairin bu kasidesi, şairin meşhur olmasına yol açmıştır.

أَبْتَاهُ مَـٰذَا قَدْ يَخْطُـُٔ بَنَانِي
هَذَا الْكِتَابُ إِلَيْكَ مِنْ زَنَازِنَةٍ
لَمْ تَتَّبِقْ إِلَّا لَيْلَةً أَحْيَا بِهَا
سَتَمُرُّ يَا أَبْتَاهُ لَسْتُ أَشْكُ فِي
اللَّيْلِ مِنْ حَوْلِي هُدُوءٌ قَاتِلٌ
وَيَهْدُنِي أَلْمِي فَأَنْشِدُ رَاحَتِي
وَالنَّفْسُ بَيْنَ جَوَانِحِي شَقَافَةٌ
قَدْ عَشْتُ أَوْ مِنْ بِالْإِلَهِ وَلَمْ أُدِقْ
وَالْحَبْلُ وَالْجَلَادُ يَنْتَظِرَانِي
مَقْرُورَةٌ صَخْرِيَّةُ الْجُدْرَانِ
وَأَجِسُّ أَنْ ظَلَمَهَا أَكْفَانِي
هَذَا وَتَحْمِلُ بَعْدَهَا جُثْمَانِي
وَالذِّكْرِيَّاتُ تَمُورُ فِي وَجْدَانِي
فِي بَضْعِ آيَاتِ مِنَ الْقُرْآنِ
دَبَّ الْخُشُوعُ بِهَا فَهَزَّ كِيَانِي
إِلَّا أَخِيرًا لَذَّةَ الْإِيمَانِ

“Ey babacığım! İp ve cellat beni beklerken parmaklarım neyi yazsın. Duvarları taştan ve ikamete zorlanan bu zindandan sana bu mektubu yazıyorum.

İçinde yaşadığım bu geceden başka bir gecem kalmadı. Gece karanlığının, kefenim olduğunu hissediyorum.

Ey babacığım! Şüphesiz bu gece bitecek ve sen benim cesedimi taşıyacaksın.

Etrafımda gecenin öldürücü sessizliği ve kalbimden geçen hatıralar.

Acım beni zayıflatıyor. Kur’an’dan birkaç ayet okuyarak rahatlıyorum.

Göğüs kafesimin arasında ki kalp şeffaftır. Kalbimde ki huşu hareketlendi ve benliğimi sarstı.

İlahı iman ederek yaşadım. Ancak iman lezzetini son anlarda tattım.”²⁸⁸

²⁸⁵ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 412.

²⁸⁶ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa'l-Kâmile*, 412.

²⁸⁷ Şahevi, *Dirase ve Tahkik Risale Fi Leyleti Tenfiz*, 19.

²⁸⁸ Şahevi, *Dirase ve Tahkik Risale Fi Leyleti Tenfiz*, 19.

Bu kaside şairin şiir kabiliyetini ortaya koyan muhteşem bir şiirdir. Şair bu kasidesinde idam mahkûmu bir gencin son gecesinde babasına yazdığı mektubu dramatik bir üslupla anlatıyor. Şairin kısa hayatında bir hapis süreci olmamıştır. Böyle olmasına rağmen şairin, hiç yaşamadığı duyguları yaşıyormuş gibi anlatması şiir ruhlu biri olduğunun delilidir. Son gecesini yaşayan ve idamı bekleyen mahkûmun psikolojisini harika bir şekilde tasvir eden şairin, zindan tasviri ve gecenin karanlığını kefene benzetmesi şiire ayrı bir güzellik katmıştır.

Kasidenin devamında şair, tasvir ettiği mahkûmun adi bir mahkûm olmadığını, bilakis yüce idealler doğrultusunda mücadele verdiği için bu sonuçla karşılaştığını anlatıyor:

هَذَا دَمِي سَيْسِيلٌ، يَجْرِي مُطْفِئاً ... مَا تَارَ فِي جَنْبَيَّ مِنْ نِيرَانٍ
يَدُورُ هَمْسٌ فِي الْجَوَانِحِ مَا الَّذِي ... بِالتَّوْرَةِ الْحَمَقَاءِ قَدْ أُغْرَانِي؟
أَوْ لَمْ يَكُنْ خَيْرًا لِنَفْسِي أَنْ أَرَى ... مِثْلَ الْجَمِيعِ أُسِيرُ فِي إِذْعَانٍ

“Bu benim kanım akacak ve etrafımda ki alevli ateşi söndürecek.

Zihnimde bir fisıltı dolaşıyor. Bu ahmak devrim konusunda beni aldatan neydi?

Ya da herkes gibi boyun eğerek yürüseydim daha hayırlı olmaz mıydı?”²⁸⁹

Şairin, kendisiymiş gibi tasvir ettiği mahkûm, son gecesini geçirdiği halde kendini düşünmüyor, şehadetinin zalimlerin yaktığı ateşi söndüreceği inancını taşıyor. Burada şairin, aptal devrim diye nitelediği devrimin bir parçası olduğunu, aldatılma sözcüğünden anlıyoruz. Aynı zamanda şair benliğinde bir fikir çatışması ve sorgulama içerisinde. Prangalar içerisinde esir düşmüş bir halkın tek umudu olan devrimin bir neferi olması, oturup üç maymunu oynamasından daha hayırlı değil miydi? İşte idama giderken cevaplamaya çalıştığı bu soru, şairin içini kemirmektedir.

3.3. Ülkelere Yönelik Şiirleri

İnsani değerler, özgürlük, insanın onuru ve yaşamın anlamı şeklinde konuları ele alan Hümanist düşünce ve söylem romantizm akımı ile gelişen bir felsefedir. Romantik edebiyatçılar bu bağlamda dünya insanların sorunlarını eserlerinde işlemişlerdir.²⁹⁰

Şair Hâşim sadece Mısır’ın sınırları içinde kalmamış, zulüm, işgal altında olan, özelde Müslümanların ve Arapların genelde ise bütün insanlığın sesi olmaya çalışmıştır. Dünyanın köleliğe, sömürülmeye boyun eğmeyen şerefli insanlarını, özgürlüğe ve kargaşa üzerine kurulmuş dünya düzenine başkaldırıya davet etmiştir.

²⁸⁹ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 392.

²⁹⁰ Hilal, *er-Rumantikiye*, 107.

3.3.1. Filistin

Şair Mısır'ın sınır komşusu olan ve yaşadığı dönemde Siyonizm'in işgali altında inleyen Filistinlilere “*Filistin*” başlıklı kasidesinde seslenmiştir:

أَن الْجَهِّ-----أَدُ فَاقْدِمِ أَيْه-----الْبَطْلُ ... وَأَمْسِكْ حُسَامَكَ وَأَطْعَنْ قَلْبَ صِهْيُونَا
جَاءُوا يُرِيدُونَ تَقْسِيمًا فَقُلْ لَهُمْ ... وَالسَّيْفُ يَشْطُرُهُمْ لَنْ نَقْبَلَ الْهُونَا
قَدَمًا مَلَكْنَا زَمَامَ الْأَرْضِ أَجْمَعِهَا ... هِنْدًا وَثَرْغًا كَذَا فُرْسًا وَرُومَانَا

“Cihat zamanı geldi, ilerle ey kahraman! Tut kılıcını sapla Siyonizm'in kalbine.

Geldiler. Bölmek istiyorlar. Onlara de ki kılıç onları bölecek. Kesinlikle aşağılanmayı kabul etmeyeceğiz.

Geçmişte yeryüzünün tamamının kontrolüne sahiptik. Hint'in, Türk'ün, aynı şekilde Farslı'nın ve Roman'ın.”²⁹¹

Şair geçmişi yâd ederek geçmişte izzetli olan bir halkın bugün zilleti kabullenmeyeceğini haykırıyor. Halkı mücadeleye çağıran şair, Siyonizm'in geliş amacının bölmek olduğunu dillendiriyor.

3.3.2. Sudan

Romantizm; çalınan hakların geri alınma teşebbüsü, kişiye hürriyetini iade etme, ahlâkî ve dinî değerlere saygı göstermektir.²⁹² Şair baskıya, istibdata, işgale ve sömürüye uğramış halkları savunma yönünde kasideler yazmıştır. Onlardan bir tanesinde, Sudan'da akan kanı durdurma girişimi adına yazdığı “*Dimâ fi Sudan*” (Sudan'da Kan) başlıklı kasidesidir. Sudan'da yaşanan iç karışıklığa yönelik şu ifadeleri kullanmıştır:

كَفَى فِتْنَةً فَلْيَعْمِدِ السَّيْفِ صَاحِبُهُ ... فَإِنَّ أَحَاهُ الْيَوْمَ مَنْ هُوَ ضَارِبُهُ
مَتَى كَانَ لِلْإِنْسَانِ مِنْ أَهْلِ دَارِهِ ... عَدُوُّ لَدُوِّهِ بِالسُّيُوفِ يُوَاثِبُهُ

“Yeter artık bu fitne! Kılıç sahibi, kılıcı kınına soksun. Bugün savaştığı kimse kardeşidir.

Ne zaman insanın kendi evinde kılıçlarla birbirine saldırdığı amansız düşmanı olmuş ki ...”²⁹³

Şair Sudan'da yaşanan iç savaşın bir fitne olduğu ve bunun kazananı olmayacağını nasihatçi bir üslupla anlatıyor. Bunu bir evin içinde yaşanan düşmanlığa benzetiyor. Fitnenin çözümünün ise kılıçları kınına koymaktan geçtiğini bildiriyor.

²⁹¹ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 339.

²⁹² Osman, *er-Rumansiye*, 97.

²⁹³ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, *el-Mecmûa 'l-Kâmile*, 350.

3.3.3. Cezayir

Şair, Fransız işgaline karşı direnen Cezayir halkını desteklediği “*el-Cezâiru’s-Sâira*” (Devrimci Cezayir) başlıklı şiirinde şöyle diyor:

بِهَوَاكِ وَبِالْدَمِّ فَوْقَ تُرْبِكَ يَا جَزَائِرَ
يَجْرِي وَيَنْبُغُ مِنْ حُشَاشَةٍ كُلُّ نَائِرَ
بِشَهِيدِكَ الْمُتَلَقَى عَلَى سَفْحِ الْمَجَازِرَ
بِالسُّخْطِ يَغْلِي فِي الْقُلُوبِ وَفِي الْحَنَاجِرَ

“Havanla ve toprağının üstündeki kanla ey Cezayir!

Akıyor ve son nefesten devrimciler doğuyor.

Katliam yerinin tepesine düşmüş şehidinle,

Göğüslerde ve kalplerde kaynayan öfkenle.”²⁹⁴

Şair, Cezayir’de birçok şehit verilmesine rağmen direnişin devam etmesini, Cezayir’in tarıma elverişli toprağına ve havasına benzetiyor. Suyun toprakla buluşması ile nasıl ki toprağın bağrından tomurcuklar filizleniyor ise aynı şekilde şehidin kanının toprakla buluşması, yeni dirilişlere vesile oluyor.

3.3.4. Afrika

Şair, altmışiki beyten oluşan “*Risâletün ilâ Afrîkâ*” (Afrika’ya mektup) başlıklı kasidesinde orada yaptığı ziyaretlerde gördüğü manzaraları tasvir ediyor:

الْيَوْمَ كُنْتُ مَعَ الْجُنُودِ أَسِيرُ فِي الْمُسْتَعْمَرَةِ
شَاكِي السِّلَاحِ وَكُلُّ شَيْبُرٍ تَحْتَ رِجْلِي مَقْبَرَةٌ
فَتَدَفَّقُوا مِنْ جَوْفِ أَكْوَاخِ هُنَاكَ مُبَعِّثَرَهُ
طَلَعُوا عَلَيْنَا فِي مَنَاجِلِهِمْ وَكَانَتْ مَجْرَرَهُ
دَوَى بِهَا صَوْتُ الرِّصَاصِ
وَتَعَدَّرْتُ سُبُلَ الْخَلَاصِ

²⁹⁴ er-Rufâi, *Divânu Hâşim er-Rufâi*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa’l-Kâmile*, 364.

“Bugün askerlerle beraber işgal altında bulunan yerde silahı kınından çıkarmış olarak yürüyordum.

Bastığım her karış toprak kabir. Dağınık bir halde barakalardan fırladılar.

Orakları ile yanımıza geldiler. Bir katliam oldu.

Orada kurşun sesleri yankılandı.

Kurtuluş yolları mümkün olmadı.”²⁹⁵

Bu mısralar, şairin sadece uzaktan gazel okuyan biri değil bizzat mücadelenin içinde olduğunu gösteren bir kasidedir. Şair, insanların acılarını paylaşmak, onların yaralarına merhem olabilmek için çaba göstermektedir. Ziyaret esnasında gördüğü manzaraları şiirle tasvir ederek insanların duygularını harekete geçirmeye ve Afrika’da yaşananlara dikkat çekmeye çalışmaktadır.

3.3.5. Somali

Şair 1950’li yıllarda Somali’de yaşanan işgale duyarsız kalmayıp, Somali hakkında “*Eğniyâtün Sûmâliye*” (Somali türküleri) başlığı altında kaside yazmıştır:

أَبَدًا لَنْ تَخُنُقَ أَمَالِي ... لَنْ تَبْقَى فِي وَطَنِي الْعَالِي
سَأَخْطُمُ يَوْمًا أَعْلَالِي ... سَيَهْزُكَ بُرْكَانُ نِضَالِي
حَتَّى يَزْجَعَ لِي صُومَالِي

“Kesinlikle umudumu kıramayacak ve mukaddes vatanımda kalamayacaksın.

Bir gün gelecek prangalarımı kıracağım. Somali bana dönünceye kadar mücadelemın volkanı seni sarsacak.”²⁹⁶

Şair, bu kasidesinde mukaddes olarak nitelediği vatani, kendisine nispet etmesi ve kendini Somali’nin direnişçilerinden biri gibi görmesi, bize şairin vatan anlayışı hakkında bilgi vermektedir. Şair için vatan, Arapların yaşadığı her yerdir. Bu kasidelerin dışında şairin “*Şark ve Ğarb*” (Doğu ve Batı) isimli kasideleri vardır.²⁹⁷

²⁹⁵ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 369.

²⁹⁶ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 367.

²⁹⁷ er-Rufâî, *Divânu Hâşim er-Rufâî*, *Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*, 353.

SONUÇ

20.yy, özeld e Mısır, genelde Arap coğrafyasında edebiyatın bütün dallarının revaçta olduğu bir dönem olmuştur. Bu dönemde ki edebî canlılık cahiliye dönemine kıyaslanabilecek bir seviyede gerçekleşmiştir. Edebî guruplar, dergi ve gazete faaliyetleri, üniversitelerde edebiyat fakülteleri, batı edebiyatından tercümeleler, tertiplenen büyük edebî konferanslar vs. bu dönemdeki edebî hareketliliğin bir kanıtıdır. Avrupa’da ortaya çıkıp kısa sürede bütün edebiyat dünyasında yayılan romantizm, bünyesinde barındırdığı Arap ruhuyla uygun özellikleri sebebiyle, Arap dünyasında kaybettiği yitiğini bulmuş bir anne misali, barınacağı bir kucak bulmuştur. Romantizm akımı kısa sürede bütün Arap edebiyatı dallarında kendisini hissettirmiştir.

İşte bu edebî dönem ve romantizm ortamında genç yaşta, bu fânî dünyadan ayrılmış bir şair olan Hâşim er-Rufâî, bıraktığı muazzam divanıyla büyük şairler arasına girmeyi başarmıştır. Genç şairin divanının, birçok kaside içermekle beraber konu bazında tabiat, aşk-kadın ve vatan mefhumlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu üç mefhumun romantizm akımının ana temaları olduğu bilinen bir olgudur. Bu çalışmada şair ve şiirlerindeki romantizm etkileri konusunda şu sonuçlara varılmıştır:

Şairin profesyonel bir eğitim sürecinden geçmemesine rağmen Arap cahiliye dönemi şairlerini aratmayacak bir düzeyde irticali olarak şiir söylemesi, şairlik vasfının doğuştan gelen bir yetenek mi, yoksa sonradan kazanılabilecek bir unvan mı konusunda ipuçları vermektedir.

Şairin mütedeyyin bir aileden gelmesi, kırsal kesimde doğup büyümesi, yaşadığı dönemdeki siyasî çalkantılar, ekonomik sıkıntılar, gerek Mısır’ın gerekse de dünyanın içinde bulunduğu olumsuz konjonktür şiirlerinde hissedilmiştir.

Şairin divanında konu başlığı olarak işlemiş olduğu her bir konu, özellikle “Vataniyyât” başlığı ile isimlendirebileceğimiz kasideleri, aynı zamanda döneme ışık tutması açısından tarihî bir vesika olarak da kabul edilebilir.

Şairin divanı incelendiğinde şiirlerinde, romantizm akımı şairlerinde olduğu gibi kasideye başlık vermeyi önemsemediği, fasih Arapçanın yanı sıra yerel dil ile de düşüncelerini ifade etme çabasında olduğu, kasidelerinde basit, anlaşılabilir bir dil ve üslup kullandığı ve zaman zaman vezin ve kafiyeye uymaksızın serbest şiir yazdığı görülmektedir. Ayrıca konu bazında kısaca tabiat ve tabiat ile bütünleşmiş canlı varlık tasvirleri, toplum içerisinde var olan sorunlar ve problemler karşısında halkı bilinçlendirme, muhalif dil ve söylemi öne çıkarma, milliyetçilik ve din üzerinden vatan tasavvuru, aşk maceraları, ideallere ve güzelliğe âşık olma, geçmişe özlem ön plana çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abdulâhir, Hammad. "Hakikatü't-Teveccühü'ş Şair Hâşim er-Rufai". 2007. www.Rahmah.de.
- Abdulkâfi, İsmail Abdul Fettah. *Mu'cemu mustalahâti 'Asri'l-'avleme*. 1. Bs. Kahire: Daru'l-Bâb, 2004.
- Abdu's Safa, Necmuddin el-Hac. *eş-Şi'ru'l- Arabi ve't Ticahâtu'l Cedîde fi'l-Asrı'n Nahdati'l-Edebiye*,. 1. Bs. Riyad: Nâdi'l-Edep, 2006.
- Abduşehit, Samuel. "Et-Tabia fi eşâr Fevzi Ma'luf". *Mecelletü'l-Edeb*. 3 (1970).
- Adalar, Derya. "Apollo Grubu: Bir Modern Arap Şiiri Ekolü". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi* 2/47 (2008): 61-81.
- Ağçoban, Sıddık. "Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam'da Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar". *Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din sosyolojisi Bilim dalı*. 2. 2016. 14-24.
- Ahmedi, Abdülhamit. "Mezahiru'l-Romansiye fi'ş Şiiri'l Ebi'l-Kasım Eş-Şabi". *idâetu'n-nakdiyye*. 11, 4 (2011): 10-24.
- Armaoğlu, Fahir. *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. 17. Bs. İstanbul: Timaş, 2017.
- Armaoğlu, Fahir. *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*. 1. Bs. Ankara: TTK, 1989.
- Asfar, Abdurezak el-. *el-Mezâhibu'l-Edebiyye Leda'l-Ğarb*. 1. Bs. Suriye: İttihadu'l-Kitabi'l-Arap, 1997.
- Aşkar, Tuleymât el-. *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-Edebi'l-Cahili*. 1. Bs. Kahire: Daru'l-İrşâd, 1998.
- Avîn, Ahmed. *Tabiatu'r Rumansiye fi'ş-Şi'ri'l-Arabi'l-Hadîs*. 1. Bs. İskenderiye: Daru'l-Vefa, 2001.
- Bachelard, Gaston. *Mekânın Poetikası, (Çev. Alp Tümertekin)*. 2. Bs. İstanbul: İthaki, 2014.
- Başa, Ahmed Timur. *el-Hubbu ve'l-Cemal inde'l-Arap*. 1. Bs. Halep: Daru'l-İsa, 1971.
- Cerbu, Hire. "Sınâiyetu'l-Medîne ve'r-Rîf fi'ş-Şi'ri Bedir Şakir". *Mecelletu'l-Câmiatü'l-Bâbil* 22/2 (2014).
- Cevâlîkî, Mahmud b. Ahmed b. Muhammed b. el-Hadir el-. *el-Mu'arrab mine'l-keîâmî'l-A'cemî 'alâ hurûfi'l-mu'cem*. 1. Bs. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1990.
- Cibran, Halil. *el-Ecnihatu'l-Mutekessira*. 1. Bs. Beyrut: el-Mektebetu's-Sekafiyye, Tarih yok.
- Çetin, M. Nihat. "Arap Edebiyatı". *DİA*. İstanbul: TDV, 1991.
- Çetin, M. Nihat. *Eski Arap Şiiri*. 1. Bs. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1973.

- Çınar, Mustafa. "Endülüs'te Mulûku't-Tavâif Döneminde Gelişme Gösteren Aşk Şiiri Ve Şairleri Üzerine Bir İnceleme". *Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi-Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü*. 34 (2012): 135-150.
- Daşcıoğlu, Yılmaz. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. 1. Bs. İstanbul: Çağ, 1990.
- Dayf, Şevkî. *el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-mu'asır fî Misra*. 1. Bs. Kahire: Daru'l-Maârif, 2010.
- Demirayak, Kenan. *Abbasi Edebiyatı Tarihi*. 1. Bs. Erzurum: Şafak, 1995.
- Derviş, Ahmet. *Halil Mutran el-Amalu's-Şiiriyeti'l-Kamile*. 1. Bs. Kuveyt: Muessesetun Hâizetun Abdulaziz, 2010.
- Ebû Şadî, Ahmed Zekî. "'eş-Şi'ru'l-Hur", Abullu". *el-Mecelletu'l-Abullu* 2/10 (1934).
- El-Bustânî. *Udebâu'l-'Arab fî'l-Câhiliyyeti ve 'Asri'l-İslâm*. 1. Bs. Beyrut: Daru's-Sa'd, 1987.
- El-Huseyni, Fethi. "Siretu't Tabia inde'l-Arap". *Mecelletu'l-İthaf*. 51 (1994).
- Er-Rufâî, Hâşim. *Divânu Hâşim er-Rufâî, Thk: Muhammed Hasan Bureyğış, el-Mecmûa'l-Kâmile*. 2. Bs. Ürdün: Mektebu'l-Menar, 1985.
- Fâhûrî, Hanna. *el-Câmi' fî târihi'l-edebi'l-'Arabî*. 1. Bs. Beyrut: Daru'l-Cîl, t.y.
- Fâhûrî, Hannâ el-. *fî-Târîhi'l-edebi'l-'Arabî*. 1. Bs, I-II Cilt. Beyrut: Daru'l-Cîl, 2014.
- Fazlıoğlu, Şükran. *Arap Romanında Türkler*. 1. Bs. İstanbul: Küre, 2006.
- Gazali. *İhyau-Ulumu'd-Dîn, (Çev.: Ahmed Serdaroğlu)*. 3. Bs, 4 Cilt. İstanbul: Bedir, 1963.
- Gibb, Hamilton A.R. *İslam Medeniyeti Üzerine Araştırmalar, (Çev.: Kadir Durak)*. 1. Bs. İstanbul: Endülüs, 1991.
- Gözler, Fethi. *Avrupa'da ve Bizde Yazar ve Eserleriyle Edebiyat Akımları Yardımcısı*. 1. Bs. İstanbul: Damla, 1976.
- Hafâcî, Muhammed 'Abdulmun'im. *Dirâsât fî'l-edebi'l-'Arabiyyi ve medârisih*. 1. Bs. Beyrut: Daru'l-Cîl, 1992.
- Hakkı, Yahyâ. *Fecru'l-Kıssati'l-Mısriyye*. 1. Bs. Kahire: Daru'l-Maârif, 1987.
- Hasan, Muhammed Abdulganî. *el-Fellâh fî'l-Edebi'l-'Arabî*. 1. Bs. Kahire: , el-Heyetu'l-Mısriyye el-Âmme li'l-kitap, 1965.
- Heykel, Ahmed. *Tatavvuru'l-Edebi'l-Hadîs Fî Mısır*. 1. Bs. K: Daru'l-Maârif, t.y.
- Heykel, Muhammed Huseyin. *el-Edep ve'l-Hayâtu'l-Mısriyye*. 1. Bs. Kahire: el-Mektebu'l-'Arabiyye, 1983.
- Hıdır, Abbâs. *el-Kıssatu'l-Kasîra fî Mısır munzu Neş'etihâ hattâ Senet 1930*. 1. Bs. Kahire: Dâru'l-Menzûme, 2011.
- Hilal, Muhammed Kuneymi. *er-Rumantikiye*. 1. Bs. Kahire: Daru'n-Nahda, 1995.
- Hitti, Philip. *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi, (Çev.: Salih Tuğ)*. 1. Bs. İstanbul: Boğaziçi, 1980.

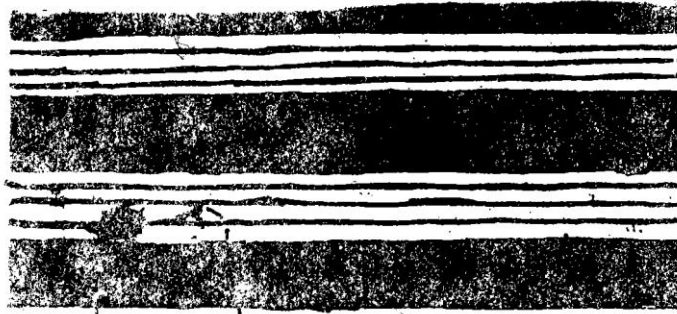
- Hourani, Albert. *Çağdaş Arap Düşüncesi: Arabic Thought in the Liberal Age (1798-1939)*, (Çev.: Hüseyin Yıldız- Latif Boyacı). 1. Bs. İstanbul: İnsan Yayınları, 1994.
- Hur, Abdulmecid el-. *Ahmet Şevkî Emîru's-Şuara ve Ni'me'l-Lahn ve'l-Ğina*. 1. Bs. Beyrut: Daru'l- Kutubu'l-İlmiye, 2007.
- İbn Câmî, Abdurrahmân. *Divan Hâşim er- Rufâî*. 1. Bs. Kahire: Mektebu'l-İman, 1996.
- İmran, Rahmi. "Bevâisu-Sîretu't Tabâ fi-Endülüs". *Journal of Islamic* 11/15 (2015): 324.
- Kamiha, Cabir. "ez-Zeyğu'l Fikri". 06 Aralık 1984. www.Rahmah.de.,
- Kantarcıoğlu, Sevim. *Edebiyat Akımları ve Edebi Metinler*. 1. Bs. Ankara: Ankara Gazi Üniversitesi, 1993.
- Karaalioğlu, Seyit Kemal. *Edebiyat Akımları*. 1. Bs. Ankara: İnkılap ve Aka, 1971.
- Kardaş, Sedat. "Divan Şiirinde Resim ve Heykel". *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*. 47 (2012): 119-146.
- Kaysî, Nurî Hammûdî el-. *et-Tabîatu fi 'ş Şi'iri'l-Cahiliye*. 1. Bs. Beyrut: Daru'l-İrşad, 1970.
- Kefeli, Emel. *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*. 2. Bs. İstanbul: Akademik Kitaplar, 2009.
- Kola, Fatma. "Aşka Dair Bazı Tasavvurlar". *Journal of Turkish Language and Literature* 2/2 (2016): 64-97.
- Korkmaz, Bülent. "Modern Arap Edebiyatında Kadın Yazarların Doğuşu". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi* 54/1 (2014): 61-80.
- Landau, Jacop. *Modern Arap Edebiyat Tarihi(20.Yüzyıl)*, (Çev.: Bedreddin Aytaç). 1. Bs. Ankara: Gündoğan, 1994.
- Mahmûd Nûreddin, Hasan. *Cibrân Halîl Cibrân*. Dımaşk: el-Mevsû'atü'l-'Arabiyye, 2003.
- Mme de Stael. *Edebiyata Dair*. 1. Bs. İstanbul: MEB., 1989.
- Moreh, Shmuel. "Modern Arap Edebiyatında Mensur Şiir, (Çev.: Şener Şahin)". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 12/1 (2003): 297-329.
- Mutran, Halil. *el-Mecelletu'l-Misriyye* 3/1 (Temmuz 1900): 85.
- Nevfel, Seyyid. *Şi'ru't-Tabî'a fi'l-Edebi'l-'Arabî*. 1. Bs. Kahire: Daru'l-Vefa, 1978.
- Osman, Nağm Asım. *er-Rumansiye*. 1. Bs. Suriye: el-Merkezu'l-Dirâsâtü'l-İslâmiye, 1996.
- Öztürk, Hasan. "Romantizm ve Liberalizm",. *Liberal Düşünce Dergisi*. 7 (1997): 100-109.
- Ramadi, Cemaluddin er-. *Min Âlamu'l-Edebi'l Muasır*. 1. Bs. Kahire: Daru'l-Fikir, 1985.
- Reyhânî, Emin er-. *Avd ile'l-Vâdî (HUTÂFU'L-EVDİYE)*. 1. Bs. Beyrut: Daru'l-Cîl, 1989.
- Reyhânî, Emin er-. *el-İhsânu's-Sâmit (REYHÂNİYYÂT)*. 1. Bs. Beyrut: Daru'l-Cîl, 1989.
- Reyhânî, Emin er-. *er-Reyhâniyyât*. 1. Bs. Beyrut: Daru'l-Cîl, 1989.
- Rude, George. *The French Revalution*, (Çev: Ali İhsan Dalgıç). İstanbul: İletişim, 2015.

- Şahevi, Mecdi. *Dirase ve Tahkik Risale Fi Leyleti Tenfiz*. 1. Bs. Mansûra: Mektebu'l-İman, 1992.
- Tahir, Hamit. *Silsiletu's-Şair ve'l-Muhtârât*. 1. Bs. Kahire: Mektubu-l-Adap, 1997.
- Tanus, Vehbi. *el-Vatan fî Şi'iri'l-Arap*. 1. Bs. Halep: Mektebetu'l-Edep, 1975.
- Teftezâni, Sa'duddîn Mes 'ud b. 'Umer et-. *el-Mutavval*. 3. Bs. Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiye, 2013.
- Tomar, Cengiz. "Emîn er- Reyhân". *Bibliyografya*. 35: 44-45. Ankara: TDV, 1988.
- Tuğ, Salih. *İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri (XIX. ve XX. Asırlar)*. 1. Bs. İstanbul: İrfan, 1969.
- Tuğrul, Ömer. "Toplumsal Olayların Etkisiyle Gelişen Üç Büyük Akımın Türk ve Dünya Edebiyatında İzleri". *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*. 4, 2 (2010): 73-96.
- Ürün, Ahmet Kâzım. *20. y.y'da Mısır ve Modern Mısır Romanı*. 1. Bs. Konya: Çizgi, 2002.
- Yalar, Mehmet. "Halil Mutran ve Romantik Edebi Kişiliği". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 17/1 (2008): 47-66.
- Yılmaz, Nurullah. "Modern Arap Edebiyatında Düşünsel Boyut". *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*. 6 (2017).
- Zevzenî, el-Hüseyin b. Ahmed ez-. *Şerhu'l-Mu'allakâti's-Seb'*. 1. Bs. Beyrut: Daru'l-M'arife, 2004.

EKLER

HÂŞİM er-RUFÂÎ'NİN FOTOĞRAFI

لشع جمع في ش
ارفاي

نسيم السحر

المجلد الأول

١٩٤٩

[اللوحة رقم - ٥ - غلاف مجموعته الأولى «نسيم السحر»]

بين عهدين

أقيمت في الاحتفال بالمولد النبوي الشريف بإنشاءه في يوم
٢٥ ديسمبر ١٩٤٩ بحضور نائب إنشائه الشيخ محمد العظيم عبد

إله اللسانه بحر وهدى
بشرى بطيعة نغوار وليست
وصحة بيده توما كيردور
لما انقض عهد لعذاب اليتام
أيه السامه أصوفاً وأنفرد
قد أمكنه غداة عم سرورنا
عققت البشر مملوكاً ومكبراً
نزاه العناد وفك قيد جحيمنا

عند الرصاص رنة لصدور سيد
بأسم الصيانة والوراثة أفسدا
في الزهر منده مما هه يستوي
ظلمة فسقاً أيا السعيد
وبأى جود في مضاجع وتهدوا
يا صه بمنذ صت قديم محمد
لعناته و... ومنهم تصعد
أهنا...
حكيم النظاره فما رأيت بعدهم
يا مصر قد عاشت بأرضك عصية
تتلوا آيات الجاهل وهدوا
سالت دعاة الأبرياء ذكوة
ناذا جنوا حتى أقيت دعاة قهم
لله يعلم أنهم لم يجرموا
فعلك من الساء تنزلت
أ... أ... أ...

[الوحة رقم - ٢٢ - القصيدة الأولى من مجموعة دأهات شريفة]